

શ્રી યશોવિજયજી

જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

૧૦૭૧

મણિધારી

જિનચન્દ્રસૂરિજી

卐

સંપાદક:-

બુદ્ધિસાગર ગણિ.

卐

શ્રી મન્મોહન યશ : સ્મારક ગ્રન્થમાળા ગ્રંથાક ૧૮

દિલ્હી નરેશ મહારાજ મહનપાલ પ્રતિબોધક
યુગપ્રધાન જિનદત્તસૂરિ પદ્મપ્રભાવક

મણિધારી શ્રીજિનયન્દ્રસૂરિ

હિંદી લેખક- અગરચંદ્ર તથા ભંવરલાલ નાહટા ખીકાનેર

ગુર્જર અનુવાદક-
મુનિવર શ્રી ગુલાબમુનિજીના પ્રયાસથી
દુર્લભકુમાર ગાંધી

સંશોધક તથા સંપાદક
સ્વ. અનુયોગાચાર્ય શ્રી કેશરમુનિજી ગણિવર વિનેય
શ્રી બુદ્ધિસાગર ગણિ

પ્રકાશક :

મુંબઈ, પાંચધુની મહાવીર સ્વામી દેસાસર ટ્રસ્ટ નિશ્ચિત

મંડોવર ખરતસગચ્છ ઉપાશ્રય જ્ઞાનખાતાના દ્રવ્યથી

શેઠ જવેરચંદ કેસરીચંદ

સન ૧૯૫૪

પ્રથમાવૃત્તિ : ૫૦૦

વિ. સં. ૨૦૧૧

મુદ્રક :

રતનચંદ કુકીરચંદ જવેરી એન્ડ નવલચંદ નેમચંદ જવેરી

મુદ્રણસ્થાન :

જનતા પ્રિન્ટરી, ડેપ્યુટીનો ખાંચો, ગોપીપુરા, સુરત.

સંપાદકનું સ્વરૂપ વક્તવ્ય

પ્રસ્તુત ચરિત્ર પ્રકાશનનું પ્રયોજન નેમિ જિન શાસનાધિષ્ઠાતૃ ઉન્નત્યંત તીર્થાધિવાસિની અંબિકાદેવી પ્રકટિત યુગ-પ્રધાનપદભૂષિત, એક લાખને ત્રીશ હજાર જૈનેતરોને જૈન ધર્મનો બોધ આપી જૈન ધર્માનુયાયી બનાવી ઓસવાળ જાતિમાં સંમિલિત કરનાર મહાન્ શાસન પ્રભાવક આચાર્ય પ્રવર શ્રી જિનદત્તસૂરિજી મહારાજના ચરિત્રગત સંપાદકીય વક્તવ્યમાં દર્શાવ્યા મુજબ દાદાગુરૂદેવના ભક્તગણ જે રાષ્ટ્ર(હિંદી) ભાષાને નહીં સમજનારા છે. તેવા ગુજરાતાદિ દેશવાસી ભાવુકોને પણ ગુરૂદેવના પૂનીત જીવનનો પરિચય સહેલાઈથી કરાવવો છે.

આથી પૂર્વ પ્રકાશિત બેચરિત્રોની પેઠે આ ચરિત્રના પણ ખાસ લેખક બીકાનેર (રાજસ્થાન) વાસ્તવ્ય પરમ ઇતિહાસાન્વેષક શ્રીમાન્ અગરચંદજી તથા ભંવરલાલજી નાહટા છે. તેનો અક્ષરશઃ ગુજરાતી અનુવાદજ આ પ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે. ફક્ત ફરક એટલું જ કે હિંદી સંસ્કરણના પહેલા પરિશિષ્ટમાં આપેલ ચરિત્રનાકરચિત ‘વ્યવસ્થા-શિક્ષા-કુલક’ અહિં છેવટે આપેલ છે, તેમ ચરિત્ર નાયકના પરમભક્ત વિદ્વાન શ્રાવક કપૂરમલ રચિત જે હિંદી સંસ્કરણમાં બીજા પરિશિષ્ટ તરીકે આપેલ છે તે આમાં આપેલ નથી.

એના પણ પ્રકાશનનું શ્રેય પહેલા દાદાશ્રી જિનહત્તસૂરિ-
ચરિત્રની માફક મહાનૂતપસવી સ્વ. આચાર્ય શ્રીમાન્ શ્રી
જિનદિધિસૂરિજી મહારાજના મુખ્ય શિષ્યરત્ન પરમ વિનીત
વયોવૃદ્ધ મુનિવર શ્રીમાન્ ગુલાબમુનિજી મહારાજના કાળે
જાય છે. કારણ ? તેમના સતત ઉપદેશ અને પ્રેરણાના પરિ-
ણામેજ મુંબઈ પાયધુની ઉપર આવેલ શ્રી મહાવીર સ્વામીના
દેરાસર તથા તેની પાછળ આવેલ મંડોવરા ખરતર ગચ્છ
ઉપાશ્રયના ટ્રસ્ટીઓએ ત્યાંના જ્ઞાનખાતાના દ્રવ્યથી આને
પ્રકાશિત કર્યું છે. એથી ઉક્ત મુનિરાજને અનેકશઃ ધન્ય-
વાદ છે. સાથે ઉપરોક્ત દેરાસરના ટ્રસ્ટીઓને પણ અભિનંદન
છે કે જેઓ આવા મહાન શાસન પ્રભાવક પા'રમ સુવિહિત
પૂર્વાચાર્યોના એતિહાસિક દષ્ટિએ લખાએલ ચરિત્રો પ્રકાશિત
કરી કરાવી જૈન જનતાને તે તે ચરિત્ર નાયકોના પુનીત
જીવન પરિચયની સામગ્રી સમર્પવા પ્રયત્નશીલ છે.

ભાવુક ભકતોની ભાવના પૂર્તિ માટે આ બીજા દાદાનું
(પ્રકાશન કેમથી ત્રીજું) ચરિત્ર ગુજરાતીમાં પ્રકાશિત થઈ
ગયું છે. હવે ચોથા દાદા અકબરોપદેશક યુગપ્રધાન શ્રી
જિનચંદ્ર સૂરિજીનું ચરિત્ર પણ ઉપરોક્ત સંસ્થા તરફથી
પ્રકાશિત કરવાની તથ્યારી ચાલી રહી છે. તે થોડા ટાઇમમાં
કાર્યરૂપે પરિણમવા સંભવ છે.

અંતે આ સંપાદનમાં છત્રસ્થ સ્વભાવસુલભ મતિ-
બ્રાંતિ દષ્ટિવિપર્યાસ આ પ્રમાદાદી વશથી તેમજ પ્રેસની
ગત્તીથી જે કાંઈ પણ ત્રુટિ દષ્ટિગત થાય તેો સુસ વાંચકોને
તે સુધારી વાંચવાની નમ્ર અભ્યર્થના કરી આ સ્વસ્થ વક્ત-
વ્યથી વિરામલઉ છું.

સં. ૨૦૧૬ } સ્વ. અનુયોગાચાર્ય
માગસર શુ. ૨ શનિ. } શ્રી કેશરમુનિજી ગણિવર વિનેય
ચૂંડા (મારવાડ) } બુદ્ધિસાગર ગણિ.

॥ ૐ ॥

卐

ક્રિયિત્ વક્તવ્યઃ (નાહટા બંધુઓનું)

૦—૦

દુઃખ સાથે કહેવું પડે છે કે આજના દોઢાંમાં સાહિત્યિક રૂચિનો અભાવ માલમ પડે છે; ખાસ કરીને જૈન સાહિત્યપ્રતિ હિંદી ભાષા-ભાષીઓની બેદરકારી ભારે વિચારણીય છે. વસ્તુતઃ તો એક માત્ર સંસ્કૃત છોડતાં રાજસ્થાની અને જૈન સાહિત્ય અન્ય કોઈપણ સાહિત્ય સાથે માનભર્યો મુકાબલો કરી શકે તેમ છે, પરંતુ જૈન સમાજનું વર્તન આ બાબતમાં એવું છે કે એને આ વસ્તુ સાથે કેમ બાણે કરશે સંબંધ જ ન હોય ! જરા સંકુચિત દષ્ટિથી વિચારી બેઠાએ તો ખરતર ગરજમાં દાદાજીના અગણ્ય લક્ષ્મી છે, સાથો સાથ દાદાજીને માનવાવાળા અન્ય ગરજોમાં યં અનેક છે. આ બધાં લક્ષ્મી

અને અનુયાયીઓની તાકાત જળરહસ્ય છે, નાનીસૂની કે મામુલી નથી. ભાવિક શ્રાવકો દાદાજીના મંદિર, પાડુકાઓ ઇત્યાદિની સ્થાપના પાછળ ખર્ચ કરવામાં પાછું વાળીને જોતાં નથી, બદલે લખલૂટ અને ઘરખમ ખર્ચ કરે છે; ને માટેજ લાખ લાખ અફસોસની વાત છે કે જેમની આપણે સેવા-પૂજા-અર્ચના કરીએ છીએ ને મળલખ લક્ષ્મી વાપરીએ છીએ, એમની કૃતિઓ અને એમનાં અપ્રતિમ ચરિત્રો સમજવા પાછળ દષ્ટિ સુદ્ધાં નથી કરતાં ! કોઈ પણ જાતિ માટે આ મરણોન્મુખતાનો એક અપૂર્વ સંકેતજ હોઈ શકે ! જાત્રાત પ્રજા આવું કદાપિ કરેજ નહિ. આથી કોઈ એમ ન સમજે કે અમે પૂજા-અર્ચનાની અવહેલના કરવાની સિદ્ધરશ કરીએ છીએ-ઉદ્દુઃ અમારું તો નમ્ર નિવેદન છે કે લોકો સેવા-પૂજા અવશ્ય કરે, દિલ ખોલીને પૂજા કરે, પરંતુ સાથે સાથે એ સમજવાની પણ પૂરી કેશિષ કરે કે અમારા આરાધ્ય દેવોએ, અમારા પૂજ્યવર આચાર્યોએ સંસારને જે અતુલનીય જ્ઞાન બક્ષ્યું છે, એ શું ચીજ છે ? સંસારને કાળે આ મહાનુભાવો કયા કયા ને કેવાં કેવાં મહામૂલાં રત્નો મૂકી ગયાં છે ? આશા છે કે આ અત્યંત આવશ્યક બાબત પર આપણો જૈન સંમાજ ગંભીરતા પૂર્વક સુયોગ્ય વિચાર કરશે.

‘બંગલા સાહિત્ય’ની ઉન્નતિ એ કારણે થઈ કે બંગાલી જાતિએ પોતાના સાહિત્યને ગૌરવભરી દષ્ટિથી નિહાળ્યું. બંગાળીઓએ પોતાના લેખકો, અને સાહિત્યસ્પષ્ટાઓને સર્વોન્નત આસન પર બિરાજમાન કર્યાં. જે પ્રજા પોતાના સાહિત્યકારોને સન્માને છે, અભિષેકે છે; તેમનું બહુમાન કરે છે, તે પ્રજાનું સાહિત્ય ઉન્નત બને છે; અને જે પ્રજાનું સાહિત્ય ઉન્નત બને છે, તે પ્રજા સરળતાપૂર્વક જગતના ચોકમાં સર્વશ્રેષ્ઠતા

સિદ્ધ કરે છે; આ એક સનાતન સત્ય છે. ત્યારે આપણો સમાજ સાહિત્ય પરત્વે તદ્દન ઉદાસીન જણાય છે. તેઓ પૂજા અવશ્ય કરે છે, પરંતુ એ નથી જાણતા કે પૂજા કોની, શા માટે; કયા મહાપુરુષના કેવા આદર્શોની પોતે પૂજા કરે છે, એ વાતથી સ્વયં સર્વથા અજાત હોય છે. આ સ્થિતિ અતીવ દુઃખદ છે, કરુણાજનક છે; પ્રજાના ઉન્નત્વલ ભાવિની એમાં કોઈ સંભાવના નથી, બદકે અંધકારમયતા, ને પતનનો એમાં સંકેત ભર્યો છે, એમ બેધડક કહી શકાય. આથી પૂર્વે અમારા તરફથી સાહિત્યના દશ ગ્રંથો પ્રકાશિત થયા છે, તેમાં બે તો દાદાજીના ચરિત્રોજ છે, અને એક ઐતિહાસિક જૈન કાવ્યોનો બૃહત્સંગ્રહ છે, ચદ્દિ જૈન સમાજે આ સાહિત્ય પ્રકાશનનો સમુચિત આદર સાથે સ્વીકાર કર્યો હોત તો પ્રતિ દિવસ આવા ગ્રંથોનો પ્રકાશન શીઘ્રાતિશીઘ્ર કરવા પ્રયાસ કરવામાં આવતે, અલબત્ત અમારા તરફથી પ્રકાશન પામેલા ને પામતા જૈન સાહિત્યનો ભારતીય વિદ્વાનોએ તો ખૂબ આદર કર્યો છે, તેમ ભારતીય પત્રો, વિવેચકો, ને સાહિત્યકારોએ ભારેભાર પ્રશંસા કરી છે, અને પૂજ્ય મુનિરાજ (સંપ્રતિ ઉપાધ્યાય) શ્રીલલિતમુનિજી મહારાજે યુગપ્રધાન શ્રીજિનચંદ્ર-સૂરિ તથા ‘દાદાશ્રીજિનકુશલસૂરિ’ આ બે ગ્રંથોના આધારે સંસ્કૃત કાવ્યોનો પણ નિર્માણ કર્યો છે. પરંતુ આપણા પોતાના અંગ સમા જૈનસમાજ તરફથી તો પ્રોત્સાહનનું અતિ અલ્પ પ્રમાણ સંપ્રાપ્ત થાય છે ! છતાં પણ “કર્મણ્યે-વાધિકારસ્તે, મા ફલેષુ કદાચન” એ સુપ્રસિદ્ધ ઉક્ત્ય-નુસાર અમે અમારા કર્તવ્ય પથપર દઢ છીએ, અને એક પછી એક કૃતિ જૈન સમાજ અને ભારતીય સંસ્કૃતિ તેમજ સાહિત્યને ઉત્સર્ગે ધરતા જઈએ છીએ.—એ આશા સાથે કે કોઈને કોઈ દિવસ જૈન સમાજ પણ જરૂર જાગશેજ.

પૂજ્ય દાદા શ્રીમણિધારીજીનું ચરિત્ર ખૂબજ સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપે ઉપલબ્ધ છે, તેમજ એ સમયનો અન્ય ઇતિહાસ પણ પ્રાયઃ અંધકારમયજ દેખાય છે. આ કારણે અત્યધિક અન્વેષણ બાદ પણ આ ચરિત્રને મનોનુકૂલ કે સંતોષજનક નથી બનાવી શકાયું. પ્રસ્તુત પુસ્તિકા અતિ લઘુ બની જવાને કારણે સૂરિજી રચિત ‘વ્યવસ્થા-કુલક’ પણ અનુવાદ સહ આ ગ્રંથકામાંજ પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે; એનું એક છીજું ખાસ મહત્ત્વ પણ છે, અને તે એકે આચાર્યશ્રીની કૃતિઓમાંની આ એકજ અત્યારે ઉપલબ્ધ છે, એની એક પત્રની ૧ પ્રતિ ચિતિ શ્રીમુકુન્દચન્દ્રજીના સંગ્રહમાંથી મળી હતી, ને દ્વિતિય જૈસલમેર ભંડારની પ્રતિ પરથી ચિતિશ્રી લક્ષ્મીચન્દ્રજી નકલ કરી લાવ્યા હતા. જૈસલમેર ભંડારની મૂળ તાડપત્રીય પ્રાચીન પ્રતિ નહીં મળી શકવાને કારણે પાઠ-શુદ્ધિ બેઠએ તેવી નથી થઈ શકી, એની નોંધ લઈએ છીએ. પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રીકવીન્દ્રસાગરજીએ જનસાધારણમાં એનો અધિક ઉપયોગ થાય એ હેતુથી આ પ્રતની સંસ્કૃત છાયા અને ભાષાનુવાદ કરેલ છે, એ માટે આપણે સૌ એમના ખૂબ ખૂબ આભારી છીએ.

પૂજ્ય ગુરૂદેવ શ્રીમણિધારીજીનું ચિત્ર કે મૂર્તિ અપ્રાપ્ય હોવાને કારણે એમના સમાધિસ્થાનની છબી રજૂ કરીનેજ સંતોષ ધારવો પડે છે. આ છબીની પ્રાપ્તિ અમને પૂજ્ય આં શ્રીજિનહરિસાગરસૂરિજીની કૃપાથી દિલ્હી નિવાસી ઝવેરી શ્રી કેશરીચન્દ્રજી વોરા દ્વારા થઈ છે, જે માટે આ ઉભય મહાનુભાવોનો અમે આભાર પ્રદર્શિત કરીએ છીએ.

આ ચરિત્રનો મુખ્ય આધાર જિનપાલોપાધ્યાય રચિત

‘ગુર્વાવલી’ છે, આથી ઉપાધ્યાયજીનો ઉપકાર તો શબ્દોદ્ધારા વ્યક્ત થઈ શકે તેમજ નથી. ઉપરાંત, અમે સહુ જ બાહેર કરીએ છીએ કે આ ગ્રન્થરત્ન (ગુર્વાવલી)નું સંપાદન પુરાતત્ત્વવાચાર્ય શ્રીજિનવિજયજી જેવા સુપ્ર સદ્ વિદ્વાનને હસ્તે થએલું છે.

સમાધિસ્થાનના ચિત્રનો અમે ઉપર ઉલ્લેખ કરી ગયા, તત્સંબંધી એ દર્શાવવું ઉચિત સમજીએ છીએ કે આ સ્થાન પર શ્રીમાન્ મણિધારીજીના દેહાવસાન બાદ સ્તૂપનિર્માણ થયેલ અને એ સ્તૂપ દાદા શ્રીજિનકુશલસૂરિજીના ગુરુ કલિકાલકેવલી શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજીના સમયમાં વિદ્યમાન હતો. આ વાતને ગુર્વાવલીમાંથી જોઈતું સમર્થન પ્રાપ્ત થાય છે. એમાં લખ્યું છે કે શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજીએ સં. ૧૩૭૫માં એની બે વખત યાત્રા કરી હતી. આજે ત્યાં ચરણપાદુકા કે મૂર્તિ નથી.

x

x

x

આ પુસ્તિકાની પ્રસ્તાવના (પ્રવેશિકાના નામે) લખી આપવાનો અનુગ્રહ બીકાનેરના સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન પં. દયરથજી શર્મા M. A. મહાશયે કર્યો છે એટલે અમે તેમના પ્રતિ સૌહાર્દ ભાવ વ્યક્ત કરીએ છીએ x x x આશા કરીએ છીએ કે સદાને માટે વિદ્વાનોનો સહયોગ આ રીતે અમને મળતો રહે.

વિનીત

અગરચંદ નાહટા

ભંવરલાલ

પ્રવેશિકા :

ખિકાનેરના સુપ્રસિદ્ધ વિક્રાન પંડિત શ્રીદશરથજી

શર્મા એમ. એ. મહોદય.

અંતિમ જૈન તીર્થંકર શ્રીમન્ મહાવીર સ્વામી અને મહાત્મા બુદ્ધ પ્રાયઃ સમકાલીન હતા. હૃદયહીનતા અને દંભનો વિરોધ કરી આ મહાન આત્માઓએ સંસારને કારણેનો—અનુકંપાનો ઉપદેશ અપ્યો. પરંતુ બૌદ્ધધર્મ આજે ભારતમાંથી વિદીન થઈ ચુક્યો છે. એમના વિહાર કે મંડામાં ‘બુદ્ધ’ શરણું ગચ્છામિ, ‘ધર્મ’ શરણું ગચ્છામિ, ‘સંઘ’ શરણું ગચ્છામિ નો નાદ આજે સંભળાતો નથી. જે ધર્મનો ચક્રવર્તી સમ્રાટ અશોક જેવા મહાસમર્થ રાજવીઓએ પ્રચાર કરેલ એ ધર્મના આજે ભારતીય અનુયાયીઓ માત્ર આંગળીને વેઢે ગણી શકાય તેટલાંજ રહ્યાં છે! આ મહાન પરિવર્તન શું ધાર્મિક અત્યાચારોને કારણે થયું? શું પુણ્યમિત્ર અને શશાંકની સમશેરે (તરવારે) આ ધર્મનો નાશ કર્યો? ભારતીય ઇતિહાસનું પાને પાનું પુકારી પુકારીને કહે છે કે નહીં. હરગીઝ નહીં, બૌદ્ધધર્મ પર છેવટ સુધી ભારતીય રાજાઓની કૃપા રહેલ. તેમ છેવટ સુધી તેમના વિહારો અને સંધારામોનો સર્જન થતો રહ્યો છે, એને કોઈએ નષ્ટ કરેલ નથી, કિંતુ એ સ્વયં નષ્ટ થઈ ગયો. વિલાસિતા, શિથિલતા અને ઉત્સાહહીનતાએ એને એટલો તો કુંઠિત કરી નાંખ્યો કે પુનઃ તેમાં ચેતન ન આવી શક્યું, તે નજ આવી શક્યું. સહજ્યાન. વજ્જ્યાન. કુલ્યાન. આદિનાં સર્જનો કરીને તે પોતેજ અનાચારોથી ઘેરાયો એન નહીં પણ બીજાઓને પણ એનાથી ગ્રસ્ત બનાવી ભારતના અધઃપતનનું ખાસ કારણ બન્યું.

ઈસુ ખ્રિસ્તની આઠમી સદીની આસપાસ જૈન ધર્મ

પણ આવાજ કોઈ પતનના પંથે પૂરપાટ વેગે કોઈને કોઈ રીતે ધસી રહ્યો હતો. આચાર્યપ્રવર શ્રીહરિભદ્રના કથનાનુસાર કેટલાંયે જૈન સાધુઓ મંદિરોમાં રહેતા, મંદીરના ધનને ભોગવતા; મિષ્ટાન્ન, ઘી તાંબુલાદિથી દેહ અને જિહ્વાને તૃપ્ત કરતા, અને નૃત્ય, ગીત આદિનો આનંદ લૂંટતા! અને જો એ સમયે એ લોકોને જૈન ધર્મ સંબંધી સવાલ પૂછાતો તો એવો ઉત્તર દમ પ્રશ્નને ટાળી દેતા કે આ વિષય અત્યંત સૂક્ષ્મ છે, શ્રાવકોને માટે તો અગત્યજ છે! કેશલોચનોતો એમણે પરિત્યાગજ કર્યો હતો; સ્ત્રી સંગને તેઓ સર્વથા વળથઈ માનતા નહોં; ધનિકોને અધિક માન આપતા, અને આવું આવું જૈન શિક્ષા વિરૂદ્ધ અન્ય ઘણું ઘણું આચરતા. પ્રભાવક ચરિતના અનુસારતો એ સમયના કેટલાંક મોટા મોટા આચાર્યો પણ શિથિલાચારના સકંજમાંથી વિમુક્ત રહી શક્યા નહોતા. કુત્રોજના સમ્રાટ નાગભટ્ટ દ્વિતીયના ગુરુ સુવિખ્યાત આચાર્ય શ્રીબખ્ખલદિ તો હાથી પર સવારી પણ કરતા, એમના ઉત્તમાંગ પર ચામર ઢાળવામાં આવતી, ને શહેનશાહસમુતોમનું દબદબાલચું સન્માન કરવામાં આવતું!

શ્રીહરિભદ્રાચાર્યજીએ આ સ્થિતિ સુધારવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ એમને પૂરી સફળતા પ્રાપ્ત ન થઈ. ખુદ શ્રી હરિભદ્રાચાર્યજીના પ્રાચીન ગાર્હસ્થ્ય નિવાસ સ્થળ ચિતોડમાંજ ચૈત્યવાસીઓનું ભારે પ્રાબલ્ય પ્રવર્તતું હતું, અને ગુજરાત તો બહુ ચૈત્યવાસીઓનું ઘર-મહાધામ બની રહ્યું હતું. પ્રથમ આવડાઓ અને ત્યારબાદ ચૌલુક્યોના તેઓ વર્ષો સુધી ગુરુ પદે રહ્યા. એમનો વિરોધ કરવો એ સામાન્ય વાત નહોતી. પરંતુ પતન એવું બૌદ્ધધર્મની માફક મરણને પંથે પડેલ જિનોપદેશનો ઉદ્ધાર કરવો આવશ્યક હતો. આથી ચન્દ્રકુલ

શિરોમણિ શ્રીજિનેશ્વરસૂરિએ ચૈત્યવાસીઓના પ્રબલતમ દુર્ગમાંજ સુરંગ ચાંપી, એમનો પ્રયત્ન વિરોધ કર્યો, ને સત્રાટ દુર્લભરાજ ચૌલુક્યની રાજસભામાં ચૈત્યવાસીઓને પરાલવ આપી પોતાના ગચ્છને વાસ્તો ‘ખર-તર’-ખૂબ જ સાચા નામ સંપ્રાપ્ત કર્યું. નવાંગ સૂત્રોના વૃત્તિકાર સુવિખ્યાત દાર્શનિક આચાર્ય શ્રીઅભયદેવસૂરિએ પોતાના ગ્રંથો તેમજ ઉપદેશદ્વારા આ કાર્યને વિપુલ વેગ આપ્યો. એમના શિષ્ય શ્રીજિનવલ્લભસૂરિ તેમના સમયના સર્વશ્રેષ્ઠ વિદ્વાન હોખાતા. એમણે અનેક ઉચ્ચતમ કોટિના ગ્રંથોની રચના કરી, એટલુંજ નહીં કિન્તુ રાજસ્થાન, વાગડ અને માળવામાં વિહાર કરી સત્ય ધર્મનો પ્રચાર કર્યો ને વિધિચૈત્યોની સ્થાપના કરી. (દાદા શ્રીજિનદત્તસૂરિ રચિત) ચર્ચરીના કથનાનુસાર આ ૦ શ્રીહરિભદ્રસૂરિજીના ગ્રંથોનું મનન કરીને શ્રીજિનવલ્લભ સૂરિએ વિધિમાર્ગનું પ્રકાશન કર્યું (શ્લોક ૧૪), જે જે વાતો ઉપર શ્રીહરિભદ્રસૂરિજીએ આક્ષેપો કર્યા હતા તે બધીએ વાતો વિધિચૈત્યોમાં વર્જિત હતી, તે વિધિચૈત્યોમાં રાત્રિના સમયે નૃત્ય અને પ્રતિષ્ઠાઓ નહોતી થતી, વેશ્યાઓ નહોતી નાચતી, રાત્રે ચૈત્યમાં સ્ત્રીઓનો પ્રવેશ નહોતો થતો, અહિં જાતિ યા જ્ઞાતિનો કદાચહ નહોતો તેમ લગુડ રાસ રમવા આદિ વર્જિત હતા, શ્રાવકો જોડા પહેરીને અંદર નહોતા આવી શકતા તે આ વિધિચૈત્યોમાં તાંબૂલ લક્ષણ નૃત્ય હાસ્ય, કીડા તથા એવા પ્રકારના બીજા અનેકો જિનોપદેશ વિરુદ્ધ કર્યાં સર્વથા નિષિદ્ધ હતા, ચિતોડ, નરવર, નાગોર, મરોટ આદિના વિધિચૈત્યોમાં આ બધી શિક્ષાઓ પ્રશસ્તિ રૂપે શિક્ષાલેખો કરી લગાવી દીધી હતી. એમના શિષ્ય થયા સુપ્રસિદ્ધ દાદા શ્રીજિનદત્તસૂરિજી મહારાજ, જેમનું જીવનચરિત્ર

આ પહેલાં પ્રકટ થઈ ચુક્યું છે, ને જેમને માટે અહીં પણ એટલું તો કહેવું જ જોઈએ કે તેઓશ્રી અત્યંત પ્રભાવશાળી અને નિર્ભીક ઉપદેશક હતા, અને જો તમામ ધર્મીયાર્થો એમની માફક—“રૂસડ વા પરો મા વા, વિસં વા પરિચ્છડ । માસિયવ્વા દિયા માસા, સપક્ષગુણકરિયા ॥૧૧॥” એવું સત્ય કહી શકે તો શું સંસારમાં ધર્મની કદાચે અવનતિ સંભવી શકે ખરી ?

આ લઘુ કાચ પુસ્તિકામાં અગરચંદ્રજી એવં ભંવરલાલજી નાહટાએ આ મહાન્ દાદાશ્રીના સુશિષ્ય એવં પટ્ટધર શ્રીજિન-ચંદ્રસૂરિજીનું ચરિત્ર આલેખેલ છે, પુસ્તકમાં શ્રાવક મહન-પાલનો ઉલ્લેખ છે, તે વિષે મારે કહેવું જોઈએ કે અન્ય મહાન વિદ્વાનોના મત સાથે હું પણ સહમત થાઉં છું, ને જાહેર કરું છું કે ચરિત્રનાયક મણિધારીજીથી પ્રભાવિત આ મહનપાલ કોઈ સામાન્ય શ્રાવક નહીં, પરંતુ ખુદ-ખ-ખુદ દિલ્હી નરેશજી હતા.

ચૌહાનોની આધીનતામાં હોવા છતાંએ કોઈ અન્ય-વંશીય રાજાઓનું દિલ્હીમાં રાજ્ય કરતા રહેવું એ કોઈ આશ્ચર્યની વાત નથી, જેમકે ચોથા વિઝહરાજ નરેશે હાંસીને દિલ્હીથી પહેલાં જીતી હતી. છતાં સં. ૧૨૨૮માં ત્યાં ભીમસિંહ નામનો ચૌહાનેતર વંશનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. પહેલા જમાનાનાં વિજેતાઓ અધિકાંશ વિજિતવંશને સર્વથા અધિકાર ભ્રષ્ટ નહોતા કરતા. કિંતુ યદિ સામા રાજાએ આધીનતા સ્વીકારી અને ખંડણી ભરવી માની લીધી એટલે પર્યાપ્ત સમજાતું.

વિઝહરાજના શિલાલેખોમાં માત્ર એટલુંજ લખેલ છે કે—‘તેણે આશિકાના ગ્રહણથી શ્રાંત થયેલ પોતાના યશને

દિલ્લી અર્થાત દિલ્હીમાં વિશ્રામ આપ્યું' એનું મતલબ એમ બની શકે કે દિલ્હીના રાજ્યે વિઝહરાજની આધીનતા સ્વીકાર કીધી. આ શિલાલેખ અમને એમ માનવાને બાધ્ય નથી કરતું કે ચૌહાન સમ્રાટે દિલ્હીના રાજવંશ અને રાજ્યનેજ સમાપ્ત કરી દીધું. શ્રીજિનપાલ ઉપાધ્યાયનું કથન સર્વથા સ્પષ્ટ છે, ને એના આધારે આપણે નિઃસંકોચ કહી શકીએ તેમ છીએ કે સંવત ૧૨૨૩માં યોગિનીપુર અર્થાત દિલ્હીમાં રાજા મહનપાલ રાજ્ય કરતા હતા. તેઓ સર્વથા સ્વતંત્ર હતા કે કેમ એ જુદોજ વિષય છે, જેનો નિર્ણય ઇતિહાસની ઉપલબ્ધ થતી અન્ય સામગ્રીઓ દ્વારા લાવી શકાય તેમ છે.

આવી સુંદર પુસ્તિકા પ્રસિધ્ધ કરવા બદલ અગરચંદ્રજી અને ભંવરલાલજી ઉભય ધન્યવાદને પાત્ર છે. આપણે આશા રાખીએ કે તેઓ આવાં વધુ ને વધુ પુસ્તિકો પ્રસિધ્ધ કરી સાહિત્યની ઉચ્ચતમ સેવા બજાવવાનું લગીરથ કાર્ય અપ્રતિહતપણે ચાલુજ રાખશે.

॥ ૐ ॥

મણિધારી શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ

— જીવન-ચરિત્ર —

સમાજમાં સુપ્રસિદ્ધ દાદા સંજક ખરતર ગચ્છના સૂરિજી પછી તરતજ આપણા ચરિત્રનાયક મણિધારી શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીનું પુનીત નામ આવે છે. ભારે પ્રતિભાશાળી વિદ્વાન અને પ્રભાવક આચાર્ય તરીકે તેમણે બહુભોટી ખ્યાતિ સંપાદન કરેલ છે. કેવળ છઠ્ઠીસ (૨૬) વર્ષના અલ્પાયુ જીવનકાળમાં એમણે જે કાર્ય સાધેલ છે, તે ખરેખર આશ્ચર્યજનક અને ગૌરવપૂર્ણ છે. ગુરૂવર્ય યુ. પ્ર. શ્રીજિનદત્તસૂરિજીએ તેા એમની પ્રતિભાને બાલ્યકાળથીજ ખરાખર પરખી હતી.

* શ્રીજિનદત્તસૂરિ ૧. ચિત્રનાયક મણિધારી શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ
૨. શ્રીજિનકુશળસૂરિ ૩. અને યુગપ્રધાન શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ ૪.

તેમના લોકોત્તર પ્રભાવની ઉંડી છાપ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીના જીવનમાં અંકિત જોવાય છે. મણિધારીજીનું વ્યક્તિત્વ મહાન અને અસાધારણ કોટિનું હતું. આ લઘુ પુસ્તિકામાં અમો એમનો સંક્ષિપ્ત જીવન પરિચય આપવાનો નમ્ર પ્રયાસ કરીએ છીએ.

જન્મ:

રાજસ્થાનમાં જેસલમેરની બાબુમાં xવિક્રમપુર નામે નગર છે. ત્યાં સાહ રાસલ નામે એક પુણ્યવાન શ્રેષ્ઠિ રહેતા હતા. તેમને દેદહણુદેવી નામની સુશીલા ધર્મપત્ની હતી. આ દંપતીને ઘેર સંવત ૧૧૯૭ના ભાદ્રપદ સુદિ ૮ ને દિવસે જયેષ્ઠા નક્ષત્રમાં આપણા ચરિત્રનાયક આચાર્ય શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીનો જન્મ થયો હતો. જન્મથીજ તેઓ સુંદર, સુડોળ ને લાવણ્યમય સ્વરૂપનાં હતાં.

xઆ સ્થળ (પોહકરણ) ફલોદીથી ૪૦ માઇલ પર આજેય આજ નામથી પ્રસિદ્ધ છે. જો કે આજે ત્યાં જૈનોની વસ્તી કે જૈન મંદિરો વિદ્યમાન નથી. છતાં જૂના ધ્વંસાવશેષો તો હજીય મળી રહે છે. અત્રેના મંદિરની મૂર્તિઓ જેસલમેરના મંદિરમાં બિરાજમાન કરેલ છે. કેટલાએક લોકો બીકાનેર કે જેતું નામ પણ અંશેમાં વિક્રમપુર મળે છે, નામની સામ્યતાના અંગે બ્રાંતિથી આક્ષેપ કરે છે કે તે સમયે બીકાનેર વસ્યોજ હોતો, પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તે અજ્ઞાનનું પ્રભાવ છે. સં. ૧૨૯૫માં સુમતિગણિકૃત ગણધર સાર્ધશતક બૃહદ્વૃત્તિ અનુસાર શ્રીજિનદત્તસૂરિજીએ અહીંના વીરજીનેધરની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી; જૂત-પ્રેતોને હહાવ્યા હતા. ખરતર ગરજપટ્ટાવલી સંગ્રહમાં પ્રકાશિત ‘સૂરિ પરંપરા પ્રશસ્તિ’ના કથનાનુસાર મહામારી ઉપદ્રવને ઉપશમાવી મહેશ્વરાનુયાયી લોકોને જૈન ધર્મનો પ્રતિબોધ અર્પી જૈન બનાવ્યા હતા.

વિક્રમપુરમાં આ. શ્રીજિનહત્તસૂરિજીનો બહુ ભારે પ્રભાવ હતો. સૂરિજીએ વાગડ દેશમાં x ‘ચર્ચરી’ નામક અન્ય રચી વિક્રમપુરના મેહર, વાસલ આદિ શ્રાવકોને પઠનાર્યે આ ચર્ચરી ટિપ્પણક વિક્રમપુર મોકલેલ, જેના પ્રભાવ વડે સહિહયાના પુત્ર દેવધરે ચૈત્યવાસનો પરીત્યાગ કર્યો ને સૂરિજીને અજમેરથી વિક્રમપુર લાવી ત્યાં ચાતુર્માસ કરાવ્યા. સૂરિજીના અમૃતમય ઉપદેશથી આકર્ષાઈ અનેકાનેક લોકોએ દેશ વિરતિ અને સર્વવિરતિ જેવાં વ્રતો ચથાશકિત ગ્રહણ કર્યાં; અને ત્યાંના જિનાલયમાં સૂરિજીના હસ્તક્રમણે ભગવાન શ્રી મહાવીર પ્રભુજીની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા થઈ.+

એકવાર બાલ્યઅવસ્થામાં રાસલનંદન (ચરિત્ર નાયક) પોતાના માતાજી સાથે ગુરૂદેવ સન્મુખ પધાર્યા, બાળકની તેજસ્વી મુખાકૃતિ અને અન્ય અત્યુત્તમ લક્ષણો પરથીજ સૂરિજીએ તત્કાળ પરખી લીધું કે આ બાળક અત્યંત પ્રતિભાશાળી પુરૂષ બનશે, એટલુંજ નહીં પરંતુ પોતાના અસાધારણ જ્ઞાનબળ વડે એ પણ જોઈ લીધું કે આજ બાળક તેમની પાટને સર્વથા યોગ્ય નીવડશે અને શોભાવશે. ગુરૂદેવ શ્રીજિનહત્તસૂરિજીની આર્ષદંષ્ટિનો આ એક અચૂક પૂરાવો છે.

દીક્ષા:

વિક્રમપુરમાં વિશદ ધર્મ પ્રભાવના કરી યુગપ્રધાન ગુરૂદેવ અજમેર ખાતે પધાર્યા, અને સં. ૧૨૦૩ના ફાગણ

x આ અન્ય અપભ્રંશ ભાષાઓની ૪૭ ગાથાઓમાં છે. ઉપાધ્યાય શ્રીજિનપાલજી કૃત વૃત્તિ સહિત ‘ગાયકવાડ ઓશિયન્ટલ સિરિઝ’થી પ્રકાશિત ‘અપભ્રંશ કાવ્યત્રયી’માં પ્રકટ થઈ ચુકેલ છે.

+ વિશેષ જાણવાને માટે ગણધર સ્નાર્દ શતક બૃહદ્વૃત્તિ ખેતી.

સુદિ નોમ (૯)નેદિને શ્રીપાર્શ્વનાથ વિધિશૈલ્યમાં શુભલગ્ને આપણા ચરિત્રનાયકનો દીક્ષા વિધિ થયો. શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજી જન્મથીજ અસાધારણ બુદ્ધિશાળી અને તીવ્ર સ્મરણ શક્તિ સંપન્ન હતા. કેવળ એ જ વર્ષના વિદ્યાભ્યાસમાં તો તેમની પ્રતિભા પૂર્ણિમાના ચંદ્રની માફક ખીલી ઉઠી. સમસ્ત લોક સમુદાય આ સરસ્વતીપુત્ર સમા લઘુવયી મુનિની અજબ મેઘા અને સૂરિજીની અફર પરખ શક્તિની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરવા લાગ્યો.

આચાર્યપદ :

સંવત ૧૨૦૫ ના x વૈશાખ શુદ્ધ દિના રોજ વિક્રમપુરના શ્રીમહાવીર જિનાલયમાં યુગપ્રધાન શ્રીજિનદત્તસૂરિજીના કરકમલવડે આ પ્રભાવશાળી મુનિને આચાર્યપદ પ્રદાન થયું, ને ત્યારથી આપણા ચરિત્રનાયક ‘શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજી’ના નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા. પિતા સાહ રાસલે આચાર્યપદ મહોત્સવ ધૂમધામ પૂર્વક ઉજવ્યો.

x શ્રીક્ષમાકલ્યાણજીની પદાવલીમાં સં. ૧૨૧૧ લખેલ છે, પરંતુ એ યથાર્થ નથી લાગતું, કારણકે સંવત ૧૩૧૨ દીવાલીના દિવસે પ્રલ્હાદન (પાલણુ) પુરમાં અભયતિલકોપાધ્યાય રચિત ‘દ્વાયત્રય કાવ્ય વૃત્તિ’ની પ્રશસ્તિમાં લખ્યું છે કે—

તત્પટ્ટાચલચૂલિકાશ્ચલમલશ્ચક્રેષ્ટવર્ષોઽપિ સઃ,

શ્રીસાન્દ્રો જિનચન્દ્રસૂરિસુગુરુઃ કળ્ઠીરવામ્બોપમઃ ।

યં લોકોત્તર રૂપસમ્પદમપેક્ષ્યં સ્વં પુલિન્દોપમં,

મન્વાનોઽનુદધૌ સ્મરસ્તદુચિતાંઘ્રાપં શરાન્યં વચઃ ॥૧॥

એજ તિથિએ સ્તંભતીર્થ(ખંભાત)માં ઉ. શ્રીચન્દ્રતિલક રચિત શ્રીઅભયકુમાર ચરિત્રમાં ૫.૯૫ ૬ વર્ષની અવસ્થાએ સૂરિપદ પ્રાપ્ત

એક તરફ ચરિત્રનાયક સૂરિજીની ઓજસ્વી પ્રભા, ને બીજી તરફ શ્રીજિનદત્તસૂરિજીની તેમના પર અપાર કૃપા: આ બંનેના વિરલ સમન્વયે શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજીનો વિકાસ અસાધારણ ત્વરાએ આગળ વધ્યો. ગુરૂર્થ યુ. પ્ર. શ્રીજિનદત્ત-સૂરિજીએ સ્વયં +એમને જિનાગમ, મંત્ર, તંત્ર, જ્યોતિષ આદિ શીખવી સર્વ વિષયોમાં પારંગત એવા અનુપમ વિદ્વાન બનાવ્યા. સૂરિજી પણ સદા ગુરૂ સેવામાંજ મગ્ન રહેતા. એમની ગુરૂભક્તિ અપૂર્વ હતી, ને તેથીજ તેમને અન્યને અલભ્ય એવી ગુરૂકૃપા અસાધારણ રીતે વરી હતી.

યુગપ્રધાનાચાર્ય શ્રીજિનદત્તસૂરિજી મહારાજનો ભાવિ સંકેત

વિતથી શિષ્યની એકનિષ્ઠ સેવાથી યુગપ્રધાન ગુરૂજી અત્યંત પ્રસન્ન રહેતા. એમણે પ્રસન્ન થઈ આ સુયોગ્ય શિષ્યને ગરુડ સંચાલન તેમજ વિશિષ્ટ આત્મોન્નતિના અનેક મહામૂલા પાઠો પઠાવ્યા; એટલુંજ નહીં પરન્તુ આ અનન્ય સેવા ભક્તિના પારિતોષિક રૂપે કહીએ તો ગુરૂદેવે એક એવી મહત્વની શિક્ષા આપી કે જે વડે ગુરૂજી, શિષ્ય અને જન

થયાનો ઉલ્લેખ છે. શ્રીજિનપાલોપાખ્યાયે ગુર્વાવલીમાં પણ એજ વાત લખી છે, તેમજ પાછળની પદાવલીઓમાં પણ સૂરિમહોનો સમય સં. ૧૨૦૫ જ નોંધાયેલ છે, આમ એ યથાર્થ છે.

×“બાલ્યે શ્રીજિનદત્તસૂરિવિભુભિર્યે દીક્ષિતા: શિક્ષિતા,
દત્તવાચાર્યપદં સ્વયં નિજપદે તૈરેવ સંસ્થાપિતા: ।

શ્રીમચ્છ્રીજિનચન્દ્રસૂરિગુરવોઽપૂર્વેન્કુચિમ્બોપમા,

ન ગ્રસ્તાસ્તમસા કલક્રુષિકલા: ક્ષોણૌ બધુષુસ્તત: ॥૬॥”

(પૂર્ણભદ્ર કૃત શાલિભદ્ર ચરિત્ર સં. ૧૨૮૫)

સમાજનું ગૌરવ ઇતિહાસને પાને અવિચળ સ્થાન પામ્યું, તેમજ શુરુદેવે પોતાની દિવ્ય દષ્ટિનો બીજો પ્રબળ પુરાવો રજૂ કર્યો. શુરુણનો શિષ્યપ્રતિ આ અમૂલ્ય ઉપદેશ એ હતો કે “યોગિનીપુર-દિલ્હી કદી જવું નહિ” કારણ કે એ સમયે દિલ્હીમાં દુષ્ટ દેવો અને યોગિનીઓનો ભારે ઉપદ્રવ હતો. મેં શુરુદેવને આપણા ચરિત્રનાયકનો મૃત્યુયોગ આવા સંયોગે થવાનો જ્ઞાત થયો હતો; આથી તેમણે સૂરિણને દિલ્હી જવાનો સર્વથા નિષેધ કર્યો. સૂરિણના ભાવિ સંકેતનું પ્રયોજન સ્પષ્ટ હતું કે ભવિષ્યમાં તેઓ આ સંબંધી પૂરતા સબગ રહે.

ગચ્છનાયક પદ :

સંવત ૧૨૧૧ના અષાઢ શુદ્ધિ ૧૧ના રોજ અજમેર મુકામે શ્રીજિનદત્તસૂરિણ મહારાજે સ્વર્ગારોહણ કર્યું. ત્યારથી ગચ્છ સંચાલનનો સઘળો ભાર આ બાલ વયસ્ક સૂરિણ પર લદાયો. અને તેમણે આ જવાબદારી એક પ્રતિભાશાળી શુરુના પ્રભાવશાળી શિષ્યની અદ્વાયી યોગ્યતા પૂર્વક ને શોભાસ્પદ રીતે બરાબર પાર પાડી.

વિહાર :

સંવત ૧૨૧૪માં શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિણ ત્રિભુવનગિરિ પધાર્યા ત્યાં પરમશુદ્ધ યુગપ્રધાનાચાર્ય શ્રીજિનદત્તસૂરિણ હસ્તે

xઅગીઆરમી શતાબ્દીના પ્રભાવક જૈનાચાર્ય શ્રીપ્રદુમ્નસૂરિણએ ત્રિભુવનગિરિના કદંમ રાજને જૈન બનાવેલ. જે પાછળથી દીક્ષા લઈ ‘શ્રીધતેશ્વરસૂરિણ’ના નામથી જાણીતા થયા.

(જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ પૃ. ૧૯૨-૭)

સંવત ૧૨૯૫માં રચાએલ ‘ગણધર સાર્થસતક બૃહદ્વૃત્તિ’ અને ‘શુર્વાવલી’માં શ્રીજિનદત્તસૂરિણ ત્રિભુવનગિરિ પધાર્યા અને

પ્રતિષ્ઠિત થએલ શાંતિ જિનાલયના શિખર પર સુવર્ણના દંડ કલશ અને ધ્વજ મહોત્સવપૂર્વક આરોપ્યા. સાધ્વી હેમદેવી-ગણિનીને પ્રવર્તિની પદ આપ્યું. ત્યાંથી વિહાર કરી કમશઃ મથુરા પધાર્યા. ત્યાંની યાત્રા કરી, સંવત ૧૨૧૭ ના ફાગણ સુદિ ૧૦ +ને દિને પૂર્ણદેવ× ગણિ, જિનરથ, વીરભદ્ર, વીરનય, જગદિત, જયશીલ, જિનભદ્ર અને નરપતિ (શ્રીજિનપતિસૂરિ)*

ત્યાં મહારાજ કુમરપાળને ઉપદેશ આપ્યાનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે.

અમારા સંગ્રહના શ્રીવાદિદેવસૂરિચરિત્રમાં ત્રિભુવનગિરિના દુર્ગમાં રક્તવત્ત્રવાદીઓને પરાજિત કર્યાનું વર્ણન છે.

ગુર્વાલીના કથનાનુસાર સં. ૧૨૪૪માં જિનપતિસૂરિજીના અધ્યક્ષ-પદે એક સંઘ નીકળ્યો હતો, તે સમયે યશોભદ્રાચાર્ય પાસે અનેકાંતજ્ય-પતાકા અને ન્યાયાવતાર આદિ ન્યાયગ્રંથોનો અધ્યયન કરનારા શીલસાગર અને સોમદેવ મુનિ પણ ત્રિભુવનગિરિથી સ્થાનીય સંઘસહિત આવીને પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞાથી તે સંઘમાં સમ્મિલિત થયા હતા.

+ અમારા સમ્પાદિત ‘ઐતિહાસિક જૈનકાવ્ય સંગ્રહ’માં પ્રકાશિત શ્રીજિનપતિસૂરિના ગીતદ્રવ્યમાં દીક્ષા સં. ૧૨૧૮ના ફાગણ વદિ ૧૦નો નિર્દેશ છે, પરંતુ ગુર્વાલીમાં એ સ્થળે ઉપર્યુક્ત તિથિ દર્શાવેલ હોવાને કારણે તેમજ પ્રસ્તુત જીવનકથાનો મુખ્ય આધાર ગુર્વાલી હોવાથી અમે એ તિથિનેજ પ્રાધાન્ય અર્પેલ છે.

× સં. ૧૨૪૫માં લવણખેટકમાં શ્રીજિનપતિસૂરિજીએ એમને વાચનાચાર્યપદ વડે વિભૂષિત કર્યા હતા.

* મરુસ્થલના વિક્રમપુરનિવાસી માદહ યશોવર્ધનની ભાર્યો સહવદેની કુક્ષિથી સં. ૧૨૧૦ના ચૈત્ર વદિ ૮ને રોજ જન્મ્યા. જન્મનામ ‘નરપતિ’ હતું. સં. ૧૨૧૭ના ફાગણ સુદિ ૧૦ના રોજ જિનયંત્રસૂરિજી પાસે ભીમપત્રીમાં દીક્ષા ગ્રહણ કરી, ને સર્વ સિદ્ધાન્તોનો અભ્યાસ કર્યો.

સં. ૧૨૨૩ના કાર્તિક સુદિ ૧૩ને રોજ બખ્ષેરકપુરમાં જય-

ને ભીમપલ્લીનાx શ્રીવીરજિનાલયમાં દીક્ષા આપી. અને સાહ

દેવાચાર્યે એમને જિનચન્દ્રસૂરિના પદ પર સ્થાપિત કરી એમનું નામ જિનપતિસૂરિ રાખ્યું. ત્યારબાદ પોતાની અદ્વિતીય મેધા અને પ્રતિભાવડે અંતિમ હિંદુ સમ્રાટ પૃથ્વીરાજ અને જયસિંહ આદિની રાજ્યસભામાં ૩૬ વાદોમાં વિજય પ્રાપ્ત કર્યો. વાદી રૂપી હસ્તિ-એને વિદારનર પોતે સિંહ સમાન શૌભતા. કેટલાંયે શિષ્યોને દીક્ષા આપી. અનેક જિનગ્રંથો આદિની પ્રતિષ્ઠા કરી. શાસનદેવી એમના પાદપદ્મોની સેવા કરતી હતી, ને જલધરાદેવીને એમણે પ્રસન્ન કરેલ ખરતરગચ્છને અવસ્થિત સ્વરૂપ આપી ભારે દાક્ષિણ્ય દાખવ્યું. ને આ રીતે પોતાની અજબ કાર્યકૃશળતાનો સહુને સારો પરિચય આપ્યો. યુગપ્રધાન આચાર્યના જેવી એમની કીર્તિની સુવાસ તેઓ જ્યાં જતા ત્યાં મહેકી ઉઠતી. મરુકોટ નિવાસી ભંડારી નેમચંદ્રજી. (પષ્ટિ શતકના કર્તા) એ બાર વર્ષો સદ્ગુરુની શોધમાં ગાળ્યાં. ને છેવટે શ્રાવિનપતિસૂરિના સદ્ગુણોથી આકર્ષાઈ એમની પાસેજ પ્રતિભોધ પામ્યા, એટલુંજ નહીં, પરંતુ ભંડારીજીના પુત્રે પણ એમની પાસેજ દીક્ષા અંગીકાર કરી. આમ સ્વપર કલ્યાણ કરતા કરતા તેઓશ્રી સં. ૧૨૭૭ના અષાઢ સુદિ ૧૦ ના રોજ પાલણુપુરમાં સ્વર્ગે સીધાગ્યા. ત્યાં સંઘે સ્તૂપ-રચના કરી છે.

x ભીમપલ્લી નગર કે જે એક વખત ઘણી પ્રસિદ્ધિને પામેલું હતું, જેના નામથી ‘ભીમપલ્લીય’ નામનો ગચ્છ નીકળ્યો હતો અને જેની પ્રાચીનતા અને સમૃદ્ધતાને સુમવનારી હજી પણ અનેક દંતકથાઓ ત્યાંના નિવાસીઓના મુખ થકી ખેદ અને ગ્લાનિપૂર્વક સાંભળીએ છીએ તે આજે એક નાના ગામડાના રૂપમાં ‘ભીલડી’ એ નામથી ઓળખાય છે.

ભીલડી ગામ પાલણુપુર એજન્સીમાં ડીસાકેમ્પથી લગભગ ૧૦ થી ૧૧ માઈલને છેટે પશ્ચિમ દિશામાં આવેલું છે. ડીસા પાસે આવેલી ખનાસ નદીને લીધે લોકોમાં આના વર્તમાન નામના સંબંધમાં

એક એવી દંતકથા પ્રચલિત છે કે શ્રેણિક રાજા પોતાના આપથી રિસાઝને ઘરથી નીકળી પડી પરદેશ યાત્રા કરતો કરતો અત્રે આવ્યો હતો અને ભીલ કુમારીના પ્રેમમાં ફસી જઈ તેણીને પરણવા તૈયાર થયો હતો, પણ પાછળથી તેને જાણાયું કે ભીલડીને પરણીને પોતે એક અયોગ્ય કામ કરનારો ગણાશે. આ વિચારથી તેણે પરણવાનું માંડી વાળ્યું, પણ હૃદયમાં ઉગેલ પ્રેમની જડને તોડી શક્યો નહિ. છેવટ પોતાના પ્રેમને જીતનારી ભીલડીનો પ્રસંગ ચિરસ્મરણીય રાખવાના વિચારથી તે નગરને કે જે તે પહેલાં ‘ત્રંબાવતી’ના નામથી ઓળખાતું હતું. - ‘ભીલડી’ એજ નામ અપાવીને ત્યાંથી વિદાય થયો. આ તો એક દંતકથા માત્ર છે, આની પ્રકૃતમાં કંઈપણ ઉપયોગિતા હોય તો તે એટલી જ કે ભીમપક્ષીની પ્રાચીનતા સૂચવનારું તે એક આડકતરું પ્રમાણ છે. દંતકથા એ પણ કહે છે કે આ ભીમપક્ષીનો અકસ્માતથી નાશ થયો હતો અને દંતકથા પ્રમાણે તે અગ્નિથી થયો હોય તો તે અસંભવિત નથી. યૌદ્ધી સદીના લગભગ મધ્ય ભાગમાં ભીમપક્ષીનો નાશ થયો હશે, એમ લાગે છે. ભીમપક્ષીનાં પ્રાચીન ખડેરા, તેમાંથી નીકળતી ઘંટેા અને ખીજ પદાર્થો ઉપરથી એમ જણાય છે કે બારમી અને તેરમી સદીમાં ભીમપક્ષી નગરી સંપૂર્ણ જડોજલાલી ભોગવતી હતી. આજે તો ભીલડીની દશા ખરેખર ભીલડીના જેવી છે. કેટલીક અન્ય વસતિની સાથે માત્ર પાંચ સાત ઘર શ્રાવકોનાં છે. અને તે પણ સાધારણ સ્થિતિનાં. ગામમાં ધર્મશાળાની અંદર શ્રીનેમિનાથનું દેરાસર છે. પશ્ચિમ તરફ ગામને છેડે એક ભોંયરાવાળું વિશાળ મંદિર છે. અહીંના તીર્થ નામક પાર્શ્વનાથ ‘ભીલડીઆ પાર્શ્વનાથ’ ના નામથી પ્રખ્યાત છે. મૂળ નાયકને સન્મુખ પૂર્વ તરફ ગૌતમ સ્વામીની મૂર્તિ છે જેની પ્રતિષ્ઠા જિનપ્રભોધસૂરિએ કર્યાનો લેખ છે. ખીજ કેટલીયે મૂર્તિઓ લેખ વગરની છે. (મુનિશ્રી કલ્યાણવિજયજીના “જૈન તીર્થ ભીમપક્ષી

ક્ષેમધરને ઉપદેશ+ આપ્યો, ત્યાંથી વિહાર કરી સૂરિજી મરુકોટ (મરોટ) પધાર્યાં. ત્યાંના શ્રીચન્દ્રપ્રભસ્વામીના વિધિ-ચૈત્યપર સાધુ ગોદલક કારિત સુર્વલુદંડ, કલશ, ધ્વજ-રોપણ કર્યાં. આ મહોત્સવ પ્રસંગે સાહ ક્ષેમધરે ૫૦૦) દ્રમ (મુદ્રા) આપી માલા ગ્રહણ કરી.

મરુકોટથી વિહાર કરી સૂરિજી મહારાજ સં. ૧૨૧૮માં (સિન્ધુ પ્રાન્તીય) ઉચ્ચ નગર પધાર્યા; ત્યાં ઋષભદત્ત, વિન.... (), વિનયશીલ, ગુણવર્ધન, માનચન્દ્રx નામક પાંચ સાધુઓ અને જયશ્રી, સરસ્વતી, અને ગુણશ્રી નામક ત્રણ સાધ્વીઓને દીક્ષા દીધી. આમ ક્રમશઃ સૂરિજી સમીપ અન્ય પણ અનેક દીક્ષિત થયાં.

સંવત ૧૨૨૧માં સૂરિજી સાગરપાડા પધાર્યા. ત્યાં સા. ગયધરે કરાવેલ, પાર્શ્વનાથ-વિધિચૈત્યમાં દેવકુલિકાની પ્રતિષ્ઠા કરી; ત્યાંથી વિહાર કરી અજમેર પધાર્યા ત્યાં સ્વર્ગીય ગુરુદેવ શ્રીજિનદત્તસૂરિજીમઠના સ્તૂપની* પ્રતિષ્ઠા કરી. ત્યાંથી

અને રામસૈન્ય" મથાળાવાળો લેખ જે 'જૈનયુગ' સં. ૧૯૮૫-૮૬ના ભાદ્રપદ કાર્તિક અંકમાં પ્રગટ થયેલ છે. તેમાંથી સાબાર ઉધૃત.)

+ તેઓશ્રી પદ્મપ્રભાચાર્ય, કે જેમની સાથે સં. ૧૨૪૪માં આશા પલ્લી મુકામે શ્રીજિનપતિસૂરિજીએ શાસ્ત્રાર્થ કરેલ. તેમના પિતા થતા. એમનો થોડોક ઉલ્લેખ શ્રીજિનપતિસૂરિજીના વાદસ્થલમાં અને વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન ગુર્વાલીમાં મળે છે.

x એમને પણ લવણખેટકમાં ઉપયુક્ત પૂર્ણદેવગણિની સાથે સં. ૧૨૪૫માં શ્રીજિનપતિસૂરિજીએ વાચનાચાર્ય પદ અર્પણ કરેલ.

÷ સં. ૧૨૭૪માં આચાર્ય શ્રીજિનપતિસૂરિજી મહારાજે એમને મહત્તરા પદ એનાયત કર્યું હતું.

* સં. ૧૨૭૫માં શ્રીજિનપતિસૂરિજીએ આ સ્તૂપની ભાગે વિસ્તારપૂર્વક પુનઃ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

કેમાનુક્રમે વિહાર કરતા કરતા સૂરિજી બબ્બેરકપુર પધાર્યા, જ્યાં વા. ગુણદ્ર+ ગણિ, અલયચન્દ્ર, ચશશ્ચન્દ્ર, ચશોભદ્ર, દેવભદ્ર તેમજ દેવભદ્રની પત્નિને દીક્ષા અપાઇ. આશિકા (હાંસી) નગરીમાં નાગદત્તને વાચનાચાર્ય પદ આપ્યું. મહાવન સ્થાનના શ્રીઅજિતનાથ-વિધિચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી. ઇન્દ્રપુરના શ્રીશાંતિનાથ-વિધિચૈત્યના સુવર્ણદંડ, કલશ અને દ્વજા પ્રતિષ્ઠાપના કર્યાં. તગલા ગામમાં વાચક ગુણદ્રગણિના પિતા શ્રીમહાલાલ શ્રાવકે બનાવેલ શ્રીઅજિતનાથ-વિધિચૈત્યની પણ પ્રતિષ્ઠા કરી.

સંવત ૧૨૨૨માં વાહલી નગરના શ્રીપાર્શ્વનાથ મંદિરમાં ઉપર્યુક્ત મહાલાલ શ્રાવકે કરાવેલ સુવર્ણદંડ, કલશની પ્રતિષ્ઠા થઇ. અંબિકા મંદિરના શિખર પર સુવર્ણ કલશ રોપાયો. ત્યાંથી સૂરિજીએ રૂપલ્લીx તરફ વિહાર કર્યો. રૂપલ્લીથી નરપાલપુર પધાર્યા, જ્યાં જ્યોતિષશાસ્ત્રના અભ્યાસથી ગર્વિષ્ઠ બનેલા એક જ્યોતિષીનો ભેટો થયો. જ્યોતિષ સંબંધી ચર્ચા થતાં સૂરિજીએ કહ્યું કે ચર, સ્થિર, દ્વિસ્વભાવः.

+ સંવત ૧૨૪૫માં લવણખેટકમાં આઠ શ્રીજિનપતિસૂરિજીએ એમને વાચનાચાર્ય પદ વડે સુશોભિત કર્યા હતા. એમના પિતાનું નામ મહાલાલ શ્રાવક હતું, જેમણે કરાવેલ તગલા તેમજ વોરસિદ્ધાની પ્રતિષ્ઠાનો ઉલ્લેખ ઉપર આવી ગય છે.

x શ્રીજિનદત્તસૂરિજીએ અહીં પધારી કેટલીયે વ્યક્તિઓને સમ્યક્ત્વી, દેશવિરતી, ને સર્વવિરતી બનાવેલ; તેમજ શ્રીપાર્શ્વનાથ સ્વામી અને શ્રીઋષભદેવ પ્રભુના ચૈત્યદ્વયની પ્રતિષ્ઠા પણ કરેલ. શ્રીજિનવલ્લભસૂરિજીના શિષ્ય શ્રીજિનશેખરોપાધ્યાય અહીંનાજ હતા. આ સ્થાનના નામ પરથી ખરતરગચ્છની રૂપલ્લીય શાખા એમના વડે પ્રાદુર્ભવી.

આ ત્રણ સ્વભાવવાળા લગ્નોમાંથી કોઈપણ લગ્નનો પ્રભાવ હાજરો. જ્યોતિષી નિરુત્તર થવાથી સૂરિજીએ વૃષ લગ્નના ૧૬ થી ૩૦ અંશે સુધીના સમય માગશરમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ-મંદીર સન્મુખ એક શિલા ૧૭૬ વર્ષ સુધી સ્થિર રહેવાની પ્રતિજ્ઞાથી અમાવાસ્યાને દિવસે સ્થાપિત કરી જ્યોતિષીને જીતી લીધો. બિચારો જ્યોતિષી સૂરિજીનું ચમત્કારિક સામર્થ્ય જોઈ, શરમીદો બની ચાલી ગયો. શ્રીજિનપાલો-પાધ્યાય ગુર્વાવલીમાં લખે છે કે આ શિલા આજ (રચના-કાળ સં. ૧૩૦૫) સુધી ત્યાં વિદ્યમાન છે.

પદ્મચંદ્રાચાર્ય સાથે શાસ્ત્રાર્થ

ત્યાંથી વિહાર કરી શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજી પુનઃ રૂપવદ્લી મુકામે પધાર્યાં. ત્યાં એક દિવસ એવું બન્યું કે આપણા લઘુવયી સૂરિમહારાજ તેમની મુનિમંડળી સહિત બહિર્ભૂમિ જઈ રહ્યા હતા. રસ્તામાં પદ્મચંદ્રાચાર્ય નામક એક ચૈત્ય-વાસી આચાર્ય આવી મળ્યાં, ને માત્સર્યવશ પૂછવા લાગ્યા.

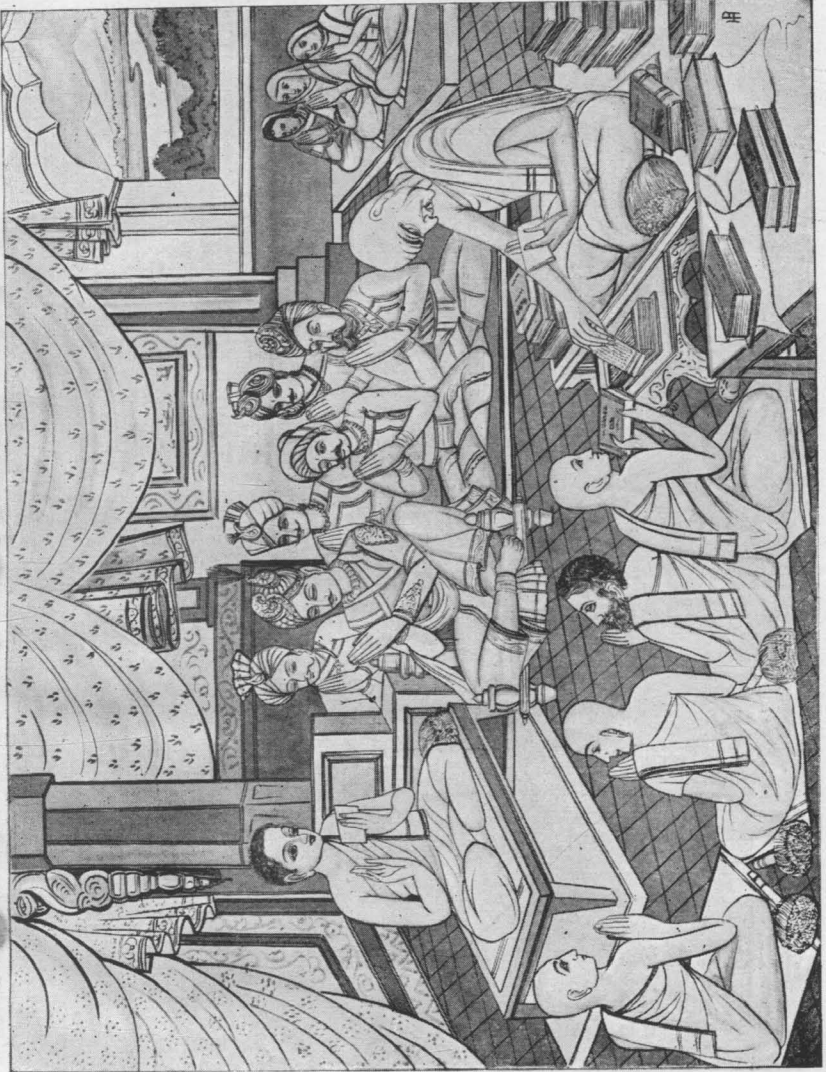
“કેમ આચાર્યજી ! છો તો આપ આનંદમાંને ?”

સૂરિજી—હાજી ! દેવ ગુરૂ કૃપાથી આનંદમાં છું.

પદ્મ—આજકાલ આપ કયા કયા શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી રહ્યા છો ?

આ પ્રશ્ન સાંભળી સાથેના એક મુનિએ જવાબ આપ્યો કે પૂજ્યશ્રી આજકાલ ‘ન્યાયકન્દલી’નું + મનન કરી રહ્યા છે.

+ આ ગ્રંથ જૈનેતર પં. શ્રીધરનું બનાવેલ છે. એના પર ૧૩મી શતાબ્દીમાં થએલ હર્ષપુરીયગચ્છના મલધારી આચાર્ય દેવપ્રભ-સૂરિના શિષ્ય નરચંદ્રસૂરિએ ટિપ્પણ લખ્યું છે. તેમજ એમનીજ પરંપરાગત ૧૫મી શતાબ્દીના આચાર્ય રાજશેખરસૂરિએ પંજિકા-નામની ટીકા બનાવી છે.

રુદ્રપદ્મીની રાજસભામાં મણિધારી શ્રી જિનચન્દ્ર સૂરિણ સાથે આચાર્ય શ્રી પદ્મપ્રભાનો શાસ્ત્રીય અને આચાર્ય શ્રી પદ્મપ્રભાનો પરાજય.

પદ્મ.—ત્યારે તો આચાર્યજી! આપે તમોવાદનો અભ્યાસ પૂર્ણ કર્યો જ હશે, કેમ?

સૂરિજી—હાં, તમોવાદ પ્રકરણ બેઠં ગયો છું.

પદ્મ.—આપે એનું બરાબર મનન કરેલ છે કે?

સૂરિજી—હા, જી!

પદ્મ.—અંધકાર રૂપી છે કે અરૂપી? અને એનું સ્વરૂપ કેવું છે?

સૂરિજી—અંધકારનું સ્વરૂપ ગમે તેવું હોય. પરંતુ એ વિષે વિવાદ કરવાનો આ સમય નથી, ને આ સ્થળ પણ યોગ્ય નથી. વાદવિવાદ તો રાજસભામાં પ્રધાન સભ્યોની સમક્ષ થાય એજ ઉચિત છે. નીતિ તેમજ પ્રમાણોદ્ધાર વસ્તુના સ્વરૂપ પર વિચાર થઈ શકે છે. હા, એટલું તો ચોકકસ જ છે કે સ્વપક્ષ સિદ્ધ કરવા છતાંય વસ્તુ પોતાનું સ્વરૂપ નથી બદલતી. એનું સ્વરૂપ તો જે હોય તેજ યથાસ્વરૂપ રહે છે.

પદ્મ.—પક્ષ સ્થાપના માત્રથી વસ્તુ પોતાનું સ્વરૂપ છોડે કે ન છોડે, પરંતુ તીર્થંકરોએ ‘તમસ્’ને દ્રવ્ય કહેલ છે, એ તો સૌ કોઈને વિદિતજ છે.

સૂરિજી—અંધકારને દ્રવ્ય:માનવાનો કોણ ઇન્કાર કરે છે?

ઉપરના સમગ્ર વાર્તાલાપ દરમિયાન પૂજ્યશ્રી જેમ જેમ શિષ્ટતા અને વિનય દાખવતા ગયા, તેમ તેમ પદ્માચાર્ય અહંકાર અને ઇર્ષ્યાથી ઉન્મત્ત બની ગયા. કોપના પ્રબળ આવેગને લીધે એમનાં નેત્ર લાલધુમ બની ગયા, શરીર કંપવા લાગ્યું અને આવેશમય વાણીમાં કહેવા લાગ્યા કે “બ્યારે હું પ્રમાણુવડે સાબિત કરી આપીશ કે ‘અંધકાર દ્રવ્ય છે’ ત્યારે તમે શું મારી સામે ઉભા રહી શકશો કે?”

સૂરિજી—ઉભા રહી શકવા પૂરતી યોગ્યતા કોની છે ને કોની નથી એ તો સમય આવવા પર રાજસભામાં સ્વતઃ જણાઈ આવશે. પશુપ્રાયોની રણભૂમિ અરણ્યજ હોય છે. આપ અમનેલઘુવધી જાણી પોતાની શક્તિને અધિકતર ન બતાવશો. આપ તો જાણતાજ હશે કે નાના દેહવાળા સિંહની ગર્જના સાંભળી પહાડ જેવડા મોટા અંગવાળા યૂથાધિપતિ ગંજરાને પણ કંપી ઉઠે છે !

આ બંને આચાર્યોને આમ વિવાદ કરતાં જોઈ કૌતુક-તાથી અનેક નાગરિકો ત્યાં એકત્રિત થઈ ગયા, ને બંને પક્ષના શ્રાવકો પણ પોતપોતાના આચાર્યનો પક્ષ લઈ એક બીજાને પોતપોતાનો અહંકાર બતાવવા લાગ્યા. વાત એટલી હદ સુધી વધી ગઈ કે છેવટે રાજસભામાં શાસ્ત્રાર્થ કરવાનું નિયત થયું અને નિયમિત સમયે શાસ્ત્રાર્થ પ્રારંભ થયો. શ્રીજિનચંદ્ર સૂરિજીએ વિશદ વિદ્વત્તા વડે વિપક્ષીનાં પ્રમાણો અને યુક્તિઓનો જડબાતોડ સંદેશો આપી સ્વપક્ષની સત્યતા સિદ્ધ કરી બતાવી.

પદ્મચંદ્રાચાર્ય શાસ્ત્રાર્થમાં પરાસ્ત થયા. રાજ્યાધિકારી એએ સમસ્ત જનતા સમક્ષ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીને જયપત્ર-સમર્પણ કર્યું. સૂરિજીનો વિજય ઘોષ ચારે દિશામાં પ્રસરી ગયો. સૂરિજીની વિદ્વત્તા 'તેમજ સુવિહિત માર્ગની' ખ્યાતિ ચોમેર વૃદ્ધિ પામી રહી. શ્રાવક લોકોએ આ વિજયના ઉપલક્ષમાં મોટો ઉત્સવ મનાવ્યો. આજથી સૂરિજીના શ્રાવકો 'જયતિહટ્ટ' અને પદ્મચંદ્રાચાર્યના શ્રાવકો 'તર્કહટ્ટ'ના નામથી જાહેર થયા. આ પ્રકારે દિનપ્રતિદિન અધિકતર યશોજ્જ્વલ બની આચાર્ય શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજી મહારાજે કેટલોક સમય અત્રે વિતાવી સિદ્ધાન્તોકત વિધિ અનુસાર સારા સંઘ સથવારા સાથે આગળ વિહાર આદર્યો.

મલ્લેચ્છોપદ્રવ અને સંઘરક્ષા.

ક્રમે વિહાર કરતા કરતા માર્ગમાં વોરસિદ્ધાન નામના ગામની સમીપ સંઘે પડાવ નાંખ્યો. બરાબર એજ સમયે મલ્લેચ્છોના આગમનના સમાચાર આવ્યા, ને સર્વત્ર ભયનું વાતાવરણ ફેલાઈ ગયું. મલ્લેચ્છોના ભયથી વ્યાકુલ બનેલ સંઘને સૂરિજીએ પૂછ્યું. “આપ લોકો આકુળવ્યાકુળ કેમ લાગો છો?” ત્યારે લોકોએ જણાવ્યું કે “હો ભગવન્ ! જૂઓ, સામેથી મલ્લેચ્છોની સેના આવી રહી છે. આ દિશામાં આકાશ ધૂળના ગોટેગોટાથી આચ્છાદિત બની ગયું છે. અરે, સાંભળો, સૈનિકોનો કોલાહલ પણ હવે તો સાંભળાઈ રહ્યો છે. પ્રભો ! અમારી રક્ષા કરો.”

પૂજ્યશ્રી એકદમ સાવધાન બન્યા અને કહ્યું “મહાનુભવો ! ધીરજ રાખો. આપના ઉંટ, બળદ આદિ બધાને એકત્ર કરી લો, પ્રભુ શ્રીજિનદત્તસૂરિજી મહારાજ સર્વની રક્ષા કરશેજ.” ત્યાર બાદ સૂરિજીએ મંત્રધ્યાન પૂર્વક પોતાના હંડ વડે સંઘની ચારે કોર કોટની આકૃતિવાળી એક રેખા અંકિત કરી. સંઘના તમામ માણસો વિગેરે બધાએ તે કુંડાળામાં પેસી ગયા. એટલામાં તો મલ્લેચ્છ સેના આવી પહોંચી. અશ્વો પર આરૂઢ થએલ હજારો મલ્લેચ્છો બાજુમાંથીજ પસર થઈ ગયા, સંઘે મલ્લેચ્છોને જોયા, પરંતુ મલ્લેચ્છો સંઘને ન જોઈ શક્યા. તેઓ તો કેવળ કોટ પર નજર રાખી દૂરને દૂર આગળ ચાલી ગયા. આ તરફ સંઘ લોક નિર્ભય બની રહ્યા, ને ધીરે ધીરે સૌ દિલ્હી સમીપ આવી પહોંચ્યા.

સૂરિજીના પધાર્થાનો સંદેશ મળતાંજ દિલ્હીના ઠક્કુર લોહટ, રા. પાલહણ, સા. કુલચંદ્ર સા. મડીચંદ્ર, આદિ સંઘના અગ્રગણ્ય શ્રાવકો અત્યુત્કૃષ્ટ સમારોહ સાથે સૂરિજીની વંદનાર્થે આવી પહોંચ્યા.

મહારાજ મદનપાલને # ખોય

દિલ્હી નરેશ મદનપાલના વિસ્મયનો આજે પાર નહોતો. પોતાના ગગનચુંબી મહેલની આલીશાન અટારીમાં બેઠા બેઠા વહેલી સવારથી પોતેજ દૃશ્ય નિહાળી રહ્યા હતા, તે એમને મન એક જળખરદસ્ત સમશ્યાશ્પ થઈ પડેલ હતું, ને

*પાછળના પટ્ટાવલિકારોએ મદનપાલને શ્રીમલ શ્રાવક તરીકે ઓળખાવેલ છે, પરંતુ ગુર્વાવલીપરથી સ્પષ્ટરૂપે દ્વિત ધાય છે કે તેઓ દિલ્હીના મહારાજ હતા. જે કે ભારતીય ઐતિહાસિક ગ્રંથોમાં એનો ઉલ્લેખ નથી મળતો, પરંતુ ‘તંવર’ રાજવંશાવલી શુદ્ધ અને પરીપૂર્ણ ઉપલબ્ધ નથી, તેમજ એ સમયે દિલ્હીનું શાહક કોણ હતું તે જાણવા માટે મુદ્રાઆદિ અન્ય કોષજ સાધન સંપ્રાપ્ય નથી, તેથી ગુર્વાવલી ભારતીય ઇતિહાસના આ અંધકારસ્ત કાળ પર એક નવોજ પ્રકાશ પાડે છે. અને ગુર્વાવલીકારના કથનમાં સંદેહ ‘કરવાને પણ કોઈજ કારણ નથી, કેમકે એના કર્તાઉ. જિનપાલની દીક્ષા સંવત ૧૨૨૫માં થઈ હતી. આથી આપણા ચરિત્રનાયકની સાથે રહેનારા ગીતાર્થોદ્ધારા પ્રાપ્ત થયેલ સત્ય ઘટનાજ આમાં સંકલિત થયેલ છે. ઉપાધ્યાયજ ચરિત્રનાયકના પ્રશિષ્ય હતા, એટલે એમનો સમય અતિ નિકટનો અર્થાત્ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજના સ્વર્ગવાસ પછી ક્ષત બેજ વર્ષે દીક્ષા પામેલા હતા. એથી પટ્ટાવલિકારોના કથનને એક રીતે માન્ય રાખી શકાય તેમ છે, અને તે એ કે મદનપાલના આગ્રહથીજ સૂરિજ દિલ્હી પધાર્યા હતા, અને મદનપાલ સૂરિજના ખાસ ભક્ત હોવાને કારણે એમને “શ્રાવક” શબ્દ વડે સંબોધિત કરી સન્માનેલ છે.

ઉ. ક્ષમા કલ્યાણજીની પટ્ટાવલીમાં એ સમયે દિલ્હીના શાસક તરીકે ‘પાતશાહ’નો ઉલ્લેખ છે, પરંતુ આ તો સર્વથા બ્રહ્મિ:મૂલકજ ભાસે છે કારણકે તે સમયે દિલ્હીના તખ્ત પર ચવનોની સત્તા હતીજ નહીં.

મણિધારી જિન મન્દસુરિ અને દિલ્હી નરેશ
મહારાજ મદનપાલનો મેલાપ

ભારે અકળામણ અને મનોમંથન બાદ પણ પોતાને તેનો કોઈ ઉકેલ મળતો નહોતો. પ્રાતઃકાળથી જ આજે નગર આખુંય પ્રવૃત્તિનું મહાધામ બની રહ્યું હતું. કોઈ અગમ્ય આનંદ અને અદ્ભુત ઉત્સાહનું વતાવરણ સારાથે શહેરમાં પ્રવર્તી રહ્યું હતું, ને લોકોનાં ટોળેટોળાં ઠાઠમાઠ ને શાનદાર ભલકામાં શહેર બહાર જઈ રહ્યા હતા. કોઈ ચાલીને જતા હતાં, તો કોઈ અશ્વારૂઢ થઈને જતા હતા, પરંતુ એક વાત તો સામાન્ય હતી કે આબાલવૃદ્ધ સૌ ઉત્તમોત્તમ આભૂષણે વડે અંકિત થઈ તેમજ સુંદર વેષભૂષા પરિધાન કરી સપરિવાર અસાધારણ ઉમંગકાલેર નગર બહાર સવેગે જઈ રહ્યાં હતાં. મહારાજા મહનપાલની મુંઝવણ અકથ્ય હતી. તેમણે તાબડ-તોબ પોતાના પ્રધાન મંત્રીઓને પૂછી મંગાવ્યું કે નગરના આગેવાનો આજે આમ શહેર બહાર જઈ રહ્યા છે તેનું શું કારણ છે? અધિકારી તરફથી ઉત્તર મળ્યો કે મહારાજા! આજે આ નગર વાસીઓના એક અત્યંત સમર્થ અને સુંદર આકૃતિવાળા યુરૂ મહારાજા આપણા શહેર સમીપ આવી પહોંચ્યા છે; આ તમામ શહેરીજનો તેમનું ભકિત અને ભાવસીનું સ્વાગત કરવા જઈ રહ્યા છે. આથી તો ઉલટું મહારાજાની ઉત્કંઠામાં અધિક પ્રાબલ્ય થયું, ને આવા મહાન આચાર્યના દર્શન કરવાની પોતાને ઉત્કટ ઇચ્છા બળી. એજ ઘડીએ તેમણે નિર્ણય કરી નાંખ્યો ને રાજકર્મચારિયોને પોતાનો પટ્ટધોરો સન્નવવાનો તેમજ તમામ રાજકીય પુરૂષોને પણ પોતાની સાથે તૈયાર થઈ આવવાનો આદેશ આપી દીધો.

રાબડા થઈ પછી પૂછવાનુંજ શું હોય? હબરોની સંખ્યામાં રાજસુભટો અશ્વારૂઢ થઈ નૃપતિની પાછળ પાછળ સૂરિજનાં દર્શન નિદળ્યા, ને મહારાજા મહનપાલ તો શ્રાવક લોકો પહોંચે તો પહેલાંજ સૂરિજ સન્મુખ જઈ પહોંચ્યા.

સૂરિજીએ સમ્રાટને ધર્મદેશના આપી, અને સાથેના સંઘ લોકોએ સમ્રાટનો ભાવલયો સત્કાર કર્યો. પૂજ્યશ્રીની અમૃત વાણી સાંભળી મદનપાલના હૃદયમાં ભકિતનો પરમસ્રોત વહેવા લાગ્યો, જેના પરિણામે ભકિતવત્સલ મહારાજાએ સૂરિજીને પૂછ્યું. મહારાજા! આ સમયે આપનું શુભાગમન કઈ બાજુથી થયું છે? જવાબમાં સૂરિજીએ કહ્યું ‘અમે રૂપદ્વીપી આવી રહ્યા છીએ, મહારાજાએ તેમના પરમ પુનિત ચરણો વડે પોતાના નગરને પાવન કરવાની અભ્યર્થના સૂરિજી મહારાજાને કરી.

સૂરિજી નિરૂત્તર હતા, કારણકે ગુરૂદેવ શ્રીજિનદત્તસૂરિજીનો ઉપદેશ એમનાં સ્મરણમાં હતો. પરંતુ સૂરિજીના મૌનનું કારણ મહારાજાથી કળી શકાય તેમ નહોતું. એટલે મહારાજાએ કહ્યું કે-“આચાર્ય મહારાજા! આપ નિરૂત્તર કેમ છો? મારી પ્રાર્થનાનો જવાબ કેમ નથી આપતા? મારી વિનંતિનો સ્વીકાર આપે કરવોજ જોઈએ. શું મારી નગરીમાં આપનો કોઈ પ્રતિપક્ષી છે? કે પછી આપના પરિવારને યોગ્ય અન્નજલની અસુવિધા લાગે છે? કે કોઈ જીવંત કારણ છે? કે જેથી માર્ગમાજ મહારૂં નગર હોવા છતાં એને છોડીને આપ અન્યત્ર જવાનો વિચાર રાખો છો? જવાબ આપો, ભગવન્ત!” એ રીતે મહારાજા મદનપાલે પ્રશ્નોની ઝડી વરસાવી પોતાનું હૃદય ખાલી કર્યું.

સૂરિજીએ કહ્યું “રાજન્, આપનું નગર તો આગેવાન ધર્મક્ષેત્ર છે, પરંતુ xxxસૂરિજી વાક્ય પૂરું કરે તો પહેલાંજ સમ્રાટે આગળ ચલાવ્યું. “તો પછી આપ ઉઠો. તાબડતોબ દિલ્હી પધારો. મારા નગરમાં આપની સામે કોઈ આંગળી સુધાં ઉંચી નહીં કરી શકે, એટલો વિશ્વાસ રાખજો.”

એક બાજુ દિલ્હીશ્વર મદનપાલનો ભકિતલયો તીવ્ર આગ્રહ હતો, બીજી તરફ શ્રીજિનદત્તસૂરિજીની દિલ્હી ગમન નિષેધાત્મક આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન થાય એમ હતું. સૂરિજી

મનોમંત્રનમાં પડ્યા. ગુરૂ આજ્ઞાના ઉદ્દાઘનની તીવ્ર પીડા તેમને લેદી રહી હતી. પરંતુ દેવો અને આચાર્યો હંમેશાં ભક્તાધીન હોય છે, એટલે સૂરિજીએ પણ છેવટે ભક્તિ અને ભવિતવ્યતાને વશ થઈ દિલ્હી તરફ પ્રસ્થાન આપ્યું.

આચાર્યશ્રીનો નગર પ્રવેશ અભૂતપૂર્વ રીતે ઉજવાયો. સારાચે નગરને પુષ્પતોરણ, પતાકાઓ અને વિવિધ મનોરમ્ય સુશોભનો વડે સજ્જવાયું. ચોવીસ પ્રકારનાં વાજિંત્રો વાગવા લાગ્યા. ચોમેર બિરુદાવલીઓ અને પ્રશસ્તિઓ સંભળાવવા લાગી. સધવા નારીવૃંદના મંગલ મંજુલ ગીતો વડે સમગ્ર શહેર ગૂંજી ઉઠ્યું. સ્થળે સ્થળે વિધવિધ પ્રકારનાં નૃત્યો અને નાટ્યારંભો ચોભયા. આખા દિલ્હી નગરમાં અનેરા ઉત્સવની અનેાળી લહેર પ્રસરી રહી. લાખોની માનવમેદની સાથે મહારાજા મદનપાલ સૂરિજીની સેવામાં ખડે પગે હાજર રહ્યા. પ્રવેશોત્સવનું આ દ્રશ્ય અભૂતપૂર્વ હતું.

સૂરિજીની પધરામણીથી લોકોમાં નવા જીવનનો સંચાર થવા લાગ્યો. એમનાં ઉપદેશામૃતથી કેટલાંયે સંતપ્ત જીવોને શાંતિ લાધી. દિલ્હીનરેશ મદનપાલને પણ સૂરિજી મનાં દર્શન અને ઉપદેશની લગની લાગી. એનો ધર્મપ્રેમ બીજના ચંદ્રની જેમ દિનપ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામતો ગયો.

શ્રેષ્ઠ કુલચન્દ્ર પર ગુરૂ કૃપા

આમ દિલ્હીમાં કેટલાંય દિવસો વીતી ગયા. એક વેળા પોતાના અત્યંત ભકત શ્રાવક કુલચન્દ્રને આર્થિક તંગીને કારણે દુર્બલને દુઃખી થતો જોઈ દિલદરિયાવ આચાર્ય મહારાજે કંકુ, કસ્તૂરી, ગોરોચનાદિ સુગંધિત પદાર્થો વડે આલેખેલ મન્ત્રાક્ષરયુક્ત ચન્ત્રપદ્મ કુલચન્દ્રને આપ્યું ને કહ્યું કે આ ચન્ત્રપદ્મનું તમારી મુઠ્ઠીભર વાસકોપ વડે નિશ્ચિદિન પૂજન

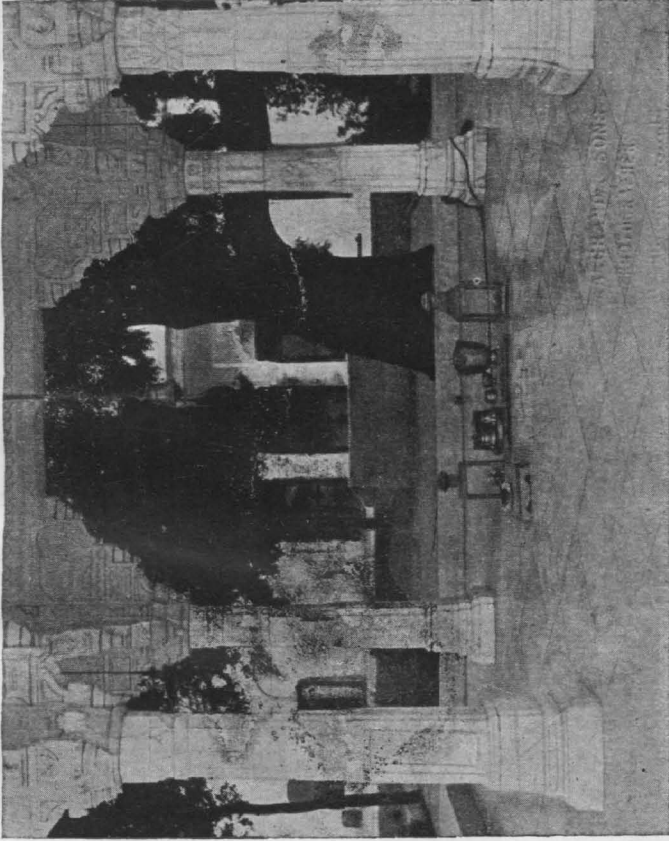
કરજો. ચન્દ્રપદ્ પર ચડેલ એ નિર્મોલ્ય વાસક્ષેપ પારા આદિના સંયોગ વડે સુવર્ણ બની જશે. કુલચંદ્રે સૂરિજીના આદેશાનુસાર પૂજનવિધિ બારી રાખી. અદ્યકાળમાં જ એ કોઠ્યાધિપતિ બની ગયો.

દેવતા પ્રતિબોધ

એક સમયે સૂરિમહારાજ દિલ્હીના ઉત્તર દરવાજેથી બહિર્ભૂમિ જઈ રહ્યા હતા. મહાનવમી અર્થાત્ નવરાત્રિનો એ અંતિમ દિવસ હતો. માર્ગમાં માંસને માટે લડી રહેલા બે મિથ્યાદષ્ટિ દેવતાઓ નજરે પડ્યા. દયાળુ હૃદયવાળા આચાર્યશ્રીએ આમાંના અતિબળ નામના દેવતાને બોધ આપ્યો. સૂરિજીના ઉપદેશની બદ્ધ અસર એના પર બરાબર પડી. ‘આપના ઉપદેશથી મેં માંસ ખલિનો પરિત્યાગ કીધો છે; પરંતુ કૃપા કરી મને રહેવાનું એક એવું સ્થાન બતાવો જ્યાં રહી હું આપના આદેશનું પાલન કરી શકું’, અતિબલે ઉદ્ગાર કાઢ્યા.

સૂરિજીએ કહ્યું, ‘તો લલે, જાઓ શ્રીપાર્શ્વનાથ-વિધિ-ચૈત્યમાં પ્રવેશતાં દક્ષિણ સ્થંભમાં નિવાસ કરી રહો’.

દેવતાને આ પ્રમાણે આશ્વાસન આપી સૂરિજી પૌષધ-શાળાએ પધાર્યા. એમણે સા. લોહટ, સા. કુલચંદ્ર, સા. પાલ્હણ આદિ આગેવાન શ્રાવકોને ઉપરની હકીકતથી વાકેફ કર્યા અને શ્રીપાર્શ્વનાથ-વિધિચૈત્યના દક્ષિણ સ્થંભમાં અધિષ્ઠાયકની મૂર્તિ ઉત્કીર્ણ કરવાનો સંકેત કર્યો. શ્રાવકોએ સૂરિજીના કહેવા પ્રમાણે બધું જ બરાબર કર્યું. સૂરિજીએ પણ વિસ્તાર-પૂર્વક એની પ્રતિષ્ઠા કરી ‘અતિબલ’ નામથી અધિષ્ઠાયકને પ્રસિદ્ધિ અર્પી. શ્રાવકો વિવિધ મિષ્ટાન્નવાનીઓ વડે પૂજા કરવા લાગ્યા, અને અતિબલ શ્રાવકોની મનોવાંછના પરીપૂર્ણ કરતા ગયા.

મહિધારીજીનું સમાધિ સ્થાન દિલ્હી

સ્વર્ગવાસ

આ પ્રમાણે ધર્મ પ્રભાવના નિરંતર ચાલુ રહી; ને છેવટે પોતાનો દેહાંત નિકટ બાળી સંવત ૧૨૨૩ના દ્વિતીય ભાદ્રપદ વદિ ૧૪ના રોજ ચતુર્વિધ સંધ સમક્ષ ખમતખામણા કર્યો, અને અનશન આરાધના કરતા કરતા સ્વર્ગે સીધાવ્યા. *

અંતિમ સમયે સૂરિજીએ શ્રાવકો સન્મુખ આગાહી કરી કે શહેરથી જેટલે દૂર મારો દેહ સંસ્કાર કરવામાં આવશે એટલે દૂર સુધી આ નગરની આબાદી પ્રસરશે. આ વાત ધ્યાનમાં લઈ શ્રાવક લોકો સૂરિજીના પવિત્રદેહને અનેક મંડપિકાઓથી મંડિત એક વિશાલ નિર્ધાન વિમાનમાં ધિરાજમાન કરી ભારે સમારોહ અને ધૂમધામ પૂર્વક નગરથી ખૂબ ખૂબ દૂર લઈ ગયા, ને ચંદન કર્પૂરાદિ સુગંધિત દ્રવ્યો વડે સૂરિમહારાજની અન્ત્યેષ્ઠિ ક્રિયા પૂર્ણ કરી. x

સૂરિજીના દેહના અંતિમ દર્શન કરતી વેળાએ શ્રીગુણ-ચંદ્રગણિ + સૂરિજીના ગુણોની આ પ્રકારે કાવ્યમય સ્તુતિ કરે છે.

* પદાવલીઓમાં લખ્યું છે કે તેમનો સ્વર્ગવાસ યોગિનીઓનાં છલને પરિણામે થયો.

x આ સ્થાન આજે પણ દિલ્હીમાં કુતુખમિનારાની બાગુમાં 'મોટા દાદાજી'ના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. પદાવલિઓમાં આ સ્તૂપના અધિષ્ઠાતા ખોડિયા (ખંજ) ક્ષેત્રપાલ લખેલ છે.

+ સં. ૧૨૩૨ કાગણશુદિ ૧૦ વિક્રમપુરમાં એમના સ્તૂપની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજિનપતિસૂરિજીએ કરેલ. ગણધર સાર્ધશતકની બૃહદ્વૃત્તિમાં એમનો પરિચય આ પ્રમાણે છે. “એઓ પહેલાં શ્રાવક હતા. એક તુર્કે એમની હસ્તરેખા જોઈ ખાણ્યું કે એ એક સારો સુવિખ્યાત ભંડારી બની શકશે, ને તેથી નાસી ન જાય એ પાટે મજબુત

ચાતુર્વર્ણ્યમિદં મુદા પ્રયતતે ત્વદ્રૂપમાલોકિતુ-

માદૃશ્યાશ્ચ મહર્ષયસ્તથ વચઃ કર્તું સદૈવોદ્યતાઃ ।

શક્તોઽપિ સ્વયમેવ દેવસહિતો યુષ્મત્પ્રભામીહતે,

તત્કિ શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિસુગુરો ! સ્વર્ગે પ્રતિ પ્રસ્થિતઃ ॥

હે સુશુર શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજી મહારાજ ! આરે વર્ણોનાં લોકો આપના દર્શન કરવા માટે સહર્ષ સદૈવ પ્રયત્ન કરતા, એ પ્રમાણે અમે સાધુ લોકો પણ આપની આજ્ઞા ઉઠાવવા નિરંતર તૈયાર રહેતા, છતાં પણ અમને નિરપરાધીઓને મૂકીને આપ સ્વર્ગે સીધાવી ગયા. જેનું અમને તો એક માત્ર કારણ એજ લાગે છે કે દેવતાઓની સાથે દેવરાજ શકેન્દ્ર પણ આપનાં દર્શનની પ્રતીક્ષા કરતા હશે.

સાહિત્યં ચ નિરર્થકં સમભવન્નિર્લક્ષણં લક્ષણં,

મન્ત્રૈર્મન્ત્રપરૈરભૂયત તથા કેવલ્યમેવાશ્રિતમ્ ।

કેવલ્યા જિનચન્દ્રસૂરિચર ! તે સ્વર્ગાધિરોહે હહા !!,

સિદ્ધાન્તસ્તુ કરિષ્યતે કિમપિ યત્તનૈવ જાનીમહે ॥

સાંકળ વડે તેમને આંધી રાખ્યા. આ આપત્તિવેળાએ તેમણે લાખ નવકાર મંત્રનો જાપ કર્યો, જેના પ્રભાવ વડે સાંકળ તૂટી ગઇ. રાત્રિને પાછલે પ્રહરે અંધનમુક્ત બની કોઇ એક વૃદ્ધને ઘેર જઈ પડોંગ્યા. એણે દ્યાર્ હૃદયે એમને એક કોઠીમાં છૂપાવી દીધી. તુકોએ બહુ તપાસ કરી, પરંતુ હાથ ન લાગ્યા. બીજી રાત્રે ત્યાંથી નીકળી સ્વદેશે પડોંગી ગયા. આ વિપત્તિકાળથી વૈરાગ્ય પામી એમણે શ્રીજિનદત્તસૂરિજી મહારાજ પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી.

આપના સ્વર્ગનિવાસથી સાહિત્યશાસ્ત્ર નિર્થક નીવડેલ છે, અર્થાત્ તમેજ તં શાસ્ત્રોના પારગામી મર્મજ્ઞ હતા; એજ પ્રમાણે લક્ષણ (વ્યાકરણ) શાસ્ત્ર લક્ષણશન્ય ભાસે છે, આપના આશ્રય વિહોણા બનેલ નિરાધારા મન્ત્ર-શાસ્ત્રના મન્ત્રો પરસ્પર મંત્રણા કરી રહ્યા છે કે હવે આપણે કોનો આધાર લેવો? કારણકે આપ મન્ત્રશાસ્ત્રના અદ્વિતીય જ્ઞાતા હતા. એજ પ્રમાણે જ્યોતિષની રમલ વિદ્યાએ આપના વિયોગથી પરિણમેલ બૈરાગ્યને કારણે મુક્તિનો સહારો શોધ્યો છે; અને હવે સિદ્ધાન્ત શાસ્ત્રો શું કરશે? એટલે તેનું શું થશે, એની તો અમને કંઈ સૂઝજ નથી પડતી.

(૩)

પ્રામાણિકરાધુનિકૈર્વિચેયઃ, પ્રમાણમાર્ગઃ સ્ફુટમપ્રમાણઃ ।

હહા ! મહાકષ્ટમુપસ્થિતં તે, સ્વર્ગાધિરોહે જિનચન્દ્રસૂત્રે ! ॥

આધુનિક મીમાંસકોને પ્રમાણમાર્ગ અપ્રમાણ દીસે છે, કેમકે એના વિશેષજ્ઞ હવે આ પૃથ્વીપર નથી રહ્યા, અરે શ્રી જિનચંદ્રસૂરિજી ! આપના સ્વર્ગાધિરોહણથી સમગ્ર શાસ્ત્રોમાં વિરાટ ખળભળાટ મચી ગયો છે.

આ પ્રમાણે ગુણગાન કરતા કરતા શ્રીગુણચંદ્રગણિ અધીરા બની ગયા. એમનાં નયનોમાંથી અશ્રુઓની ધારા વહેવા લાગી. તેમ અન્ય સાધુઓ પણ ગુરુસ્નેહ વિર્જ્જ્વળતાને કારણે અશ્રુપાત કરવા લાગ્યા. ઉપસ્થિત શ્રાવકો તો વસ્ત્રાંચલથી મુખ ઢાંકીને હિબકાંજ ભરવા લાગ્યા. આરે તરફ શોકનો મહાસાગર ઉભરાઈ ગયો. કોઈને કશી સૂઝજ નહોતી. ગુરુ-

વિરહને કારણે હૃદયને વશ રાખવામાં સૌ કોઈ નિષ્ફળતા અનુભવતા હતા.

હૃદયવિવશતાની આવી ભારેખમ સ્થિતિ લાંબાની જોઈ, થોડીજ ક્ષણોમાં શ્રીગુણચંદ્રગણિએ હૈયાની દુર્બળતાને ખંખેરી નાંખી ઘેર્ય ધારણ કર્યું, ને સાધુઓને સંબોધી કહેવા લાગ્યા કે—

‘હો મહાસત્વશીલ સાધુઓ ! આપના આત્માને શાંત કરો; આપ સૌ સ્વસ્થ થાઓ. જે રત્ન ખોવાયું છે, તે હવે લાખ ઉપાય કર્યા છતાં મળે તેમ નથી. પૂજ્યશ્રીએ તેમની અંતિમ પળોમાં મહેને આવશ્યક કર્તવ્ય વિષે નિર્દોષ કર્યો છે, હું એમની આજ્ઞાનુસાર એવી રીતે વર્તીશ કે જેથી આપ સૌને સંતોષ થશે. આ સમયે આપ લોકો મારી સાથે સાથે ચાલો.’

તે પછી સર્વોદરણીય ભાંડાગારિક શ્રીમાન્ ગુણચંદ્રગણિ દાહસંસ્કાર સંબંધી સર્વ સામગ્રી અનુપ્રેક્ષી પૌષધશાળામાં પધાર્યો, જ્યાં થોડાં રોજ રહી ચતુર્વિધ સંઘની સાથે ખંખેરકપુર તરફ વિહાર કર્યો.

ખંખેરકપુર જઈ શ્રીગુણચંદ્રગણિએ શ્રીજિનવ્યંદ્રસૂરિજીની આજ્ઞાનુસાર નરપતિમુનિને શ્રીજિનદત્તસૂરિજીના વૃદ્ધ શિષ્ય શ્રીજયદંવાચાર્યજી x દ્વારા સૂરિપદ અપાની એમની પાટ પર સ્થાપિત કર્યા અને ‘જિનપતિસૂરિ’ નામથી પ્રસિદ્ધ કર્યા.

x એઓ પ્રથમ ચૈત્યવાસી આચાર્ય હતા. ત્યારે શ્રી. જિનદત્તસૂરિજી વાંગદેશ પધાર્યા ત્યારે તેમના શુદ્ધ ચારિત્રાદિની પ્રશંસા સાંભળી નિહાળી, પરીક્ષા કરી, એમની ઉપસંપદા ગ્રહણ કરી હતી.

આ પદ્મોત્સવમાં સ્થાનીય સંઘની સાથે શ્રીજિનપતિસૂરિના કાકા શા. માનદેવે x હજાર રૂપિયાનો ખર્ચ કર્યો. આ મહોત્સવમાં દેશાંતરીય સંઘ પણ સામેલ થએલ. આજ સમયે શ્રીજિન-વંદ્રસૂરિજીના શિષ્ય વાચન.ચાર્ય જિનલ ગણિને પણ આચાર્યપદ

x ગુર્વાવલીમાં લખ્યું છે કે સં. ૧૨૩૬માં અંતિમ હિંદુ સમ્રાટ મહારાજા પૃથ્વીરાજની સભામાં પદ્મપ્રભ સાથેના શાસ્ત્રાર્થમાં જ્યાં મહારાજાએ શાસ્ત્રાર્થવિજેતા સૂરિજીને કોઈ ગ્રામ નગરાદિ બેટ આપવાની વાત કરી, ત્યારે તેના પ્રત્યુત્તરરૂપે સૂરિજીએ આ માન દેવાની બાબતમાં જણાવ્યું કે “મારા કાકા શા. માનદેવ, કે જેમણે સ્વયંને લાખ રૂપિયા ઉપાર્જન કરેલ; તેમણે મારી દીક્ષા સમયે મહને કહેલું કે—બેટા ! મારા બાલ-ખચ્યાં આનંદ કરે એ હેતુથી અનેક કળેટા વેડી મેં આટલું ધન એકઠું કયું છે, ત્યારે તને આ શું સૂઝ્યું કે ગૃહસ્થાશ્રમ છોડી દીક્ષા લેવાનો નિર્ધાર કર્યો ? તારી ઇચ્છા હોય તો દસ વીસ હજાર રૂપિયા આપી તને વિદેશ મોકલું, અથવા તો વેપાર અથે દુકાન ખોલાવી દઉં, કે કોઈ કુલીન કન્યા જોડે વિવાહ કરાવી આપું, અથવા તો તારા દિલમાં જે કાંઈ મનોરથ હોય તે કહી દે, તો તે પૂરો કરી આપું, ઇત્યાદિ અનેક રીતે મહને સમજાવેલ, પરંતુ એમની કોઈજ વાતનો ખ્યાલ ન કરતાં, મેં દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે, તો હું આજે આપના ગ્રામ-નગરનો પદો શી રીતે સ્વીકારી શકું ?”

જિનપતિસૂરિજીના ઉપયુક્ત પ્રસંગ પરથી શા. માનદેવની સમૃદ્ધિ અને જિનપતિસૂરિજી પરના એમના અસીમ રનેહનો ખ્યાલ આવે છે. સં. ૧૨૩૩ના અષાઢમાં કન્યાનયન (કરનાલ ?)માં આ માનદેવેજ શ્રીજિનપતિસૂરિજી પાસે પ્રભુ શ્રીમહાવીર સ્વામીની પ્રતિમા સ્થાપિત કરાવી હતી. આ પ્રતિમાના વિશેષ વર્ણન અર્થે જિનપ્રભસૂરિરચિત વિવિધ-તીર્થ કલ્પનો કન્યાનયન કલ્પ લેખ જવા ભલામણ છે.

અર્પણ થયું, ને ‘જિનભદ્રાચાર્ય’ના નામથી દ્વિતીય પંક્તિના આચાર્ય બનાવ્યા.

પટ્ટાવલિયોની બે વધુ વિગતો :

મણિધારીજીનું ઉપર્યુક્ત જીવનચરિત્ર ઉપાધ્યાય શ્રી જિનપાલચરિત્ર ગુર્વાવલીના આધારે આલેખાયું છે. પટ્ટાવલિયોમાં કેટલીક બીજી વાર્તા પણ મળી રહે છે. જેમાંની ઘણીક તો બ્રામક અને અસંગત જેવી પ્રતીત થાય છે; ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ એમાંની બે વાર્તા કાંઈક તથ્યતાવાળી માલમ પડે છે તેથી અત્રે રજૂ કરવામાં આવે છે :—

૧ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીએ મહત્તિયાણું (મન્નિદલીય) જાતિની સ્થાપના કરી હતી, જેની પરંપરાની કેટલીક વ્યક્તિઓએ પૂર્વદેશના તીર્થોનો ઉદ્ધાર કરી શાસનની બહુ ભારે સેવા કરી છે. સત્તરમી સદી સુધીમાં આ જાતિના અનેક ઘર અનેક સ્થાનોમાં વિસ્તર્યા હતાં, પરંતુ ત્યારબાદ ક્રમશઃ એમની સંખ્યા ઘટતી ગઈ, ને છેવટે નામશેષ થઈ ગઈ. આ જાતિસંબંધી અમારા એક સ્વતંત્ર લેખ ‘ઓસવાલ નવયુવક’ વર્ષ ૭ અંક ૬માં પ્રકટ થયેલ છે, જે વાચકના અવલોકનાર્થે પરિશિષ્ટ (૧)માં પેશ કરવામાં આવેલ છે.

૨ શ્રી જિનચંદ્રસૂરિજીના લલાટમાં મણિ x હતો, ને

x સં. ૧૪૧૨ની રાજગૃહ પ્રશસ્તિમાં આ વિષે આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે. :

“તત : પરં શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ-ખંભૂવ નિ:સંગગુણુસ્તભૂરિ; :
ચિંતામણીભાલતલે યદીયે-ડ્યુવાસ વાસાદિવ ભાગ્યલક્ષ્મ્યા : ॥ ૨૨ ॥”

(પ્રાચીન-જૈન-લેખ-સંગ્રહ-લેખાંક ૩૮૦)

ત્યાર પછીનો ઉલ્લેખ અમારા “ ઐતિહાસિક જૈન કાવ્ય

એજ કારણે તેઓ ‘મણિધારીજી’ના નામથી સુપ્રસિદ્ધ થયા છે. આ મણિ બાબત પદ્માવલિકારોનું કહેવું છે કે સૂરિજીએ પોતાના અંતિમ સમયે શ્રાવક લોકોને કહ્યું હતું કે અગ્નિ-સંસ્કાર સમયે મારા દેહની નિકટમાં એક દૂધનું પાત્ર મૂકી

સંગ્રહ” ૫-૪૬માં પ્રકાશિત કરેલ ખરતરગચ્છ પદ્માવલીમાં કે જે જિનભદ્રસૂરિજીના સમયમાં રચાઈ હતી તેમાં મળે છે :

“ નરમણિ એ જસુ નિલાડી, ઝલહલધ જેમ ગયણહિ દિણુદો.”
‘ખરતરગચ્છ પદ્માવલી સંગ્રહમાં’ પ્રકટ થયેલ ‘સૂરિપરંપરા પ્રસસ્તિ’ અને પદ્માવલીત્રયમાં આને લગતું વિશેષ વર્ણન ઉપલબ્ધ થાય છે. લગભગ એવાજ પ્રકારનું વર્ણન શ્રીલલિત વિજયજી વિરચિત યશોભદ્રસૂરિચરિત્રમાં એ આચાર્યના સંબંધમાં પ્રાપ્ત થાય છે. એની સમાનાતા દર્શાવવા એ ગ્રંથમાંથી આવશ્યક અવતરણ અત્રે રજૂ કરીએ છીએ.

“ શ્રીઆચાર્ય મહારાજે આ વૃત્તાંત સાંભળી પોતાના દિવ્ય જ્ઞાનનો ઉપયોગ કર્યો, ને બોલ્યા કે હવે મારું આયુ માત્ર છ માસનું બાકી છે. મારા મસ્તકમાં એક પ્રભાવશાળી મણિ છે, એ મેળવવા એ યોગી કોષ્ઠજ ઉપાય કરવાનો બાકી નહીં રાખે, પરંતુ તમે પકેલેથીજ મારા મૃતદેહમાંથી એ મણિ લઈ લેજો, ને પકીજ દેહનો અગ્નિ સંસ્કાર કરજો. આ પ્રકારની સૂચના ભકત શ્રાવકોને ઈ. વિ. સં. ૧૦૩૯માં આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ સમાધિ પૂર્વક સ્વર્ગસ્થ થયા. આચાર્યશ્રીનો સ્વર્ગવાસ સાંભળી પેલો યોગી પોતાની સ્વાર્થ સિદ્ધિને માટે આવી પકોચ્યો, ને આચાર્ય મહારાજના મસ્તકનો મણિ પ્રાપ્ત કરવા ખૂબ ફાંફાં માર્યાં, પરંતુ જ્યારે એને સમજાયું કે મણિ તો અગાઉથીજ નીકળી ગયો છે, ને પોતાને એ કોષ્ઠજ રીતે મળી શકે તેમ નથી, ત્યારે તે એટલો તો હતાશ થઈ ગયો કે નિરાશાના આઘાતથી એનું હૃદય ફાટી ગયું.”

રાખજે, કે જેથી આ મણિ દેહમાંથી નીકળી સીધો એ પાત્રમાં પડે, પરંતુ શ્રાવક લોકો ગુરુવિરહ બ્યાકુલતામાં આ બધું વીસરી ગયા, ને ભવિત્યતા અનુસાર તે મણિ એક યોગીના હાથ લાગ્યો. શ્રીજિનપતિસૂરિજીએ આ યોગીની સ્થંભિત પ્રતિમાને પ્રતિષ્ઠિત કરી એની પાસેથી મણિ પુનઃ મેળવી લીધેલો.

મણિધારી શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજી મહાપ્રતિભાશાળી હોવાને કારણે ખરતર ગચ્છના પ્રત્યેક ચોથા પટ્ટધરનું આજ અભિધાન રાખવાની પ્રથા પડી છે, એવો ઉલ્લેખ પણ પટ્ટાવલિઓમાં છે.

સં. ૧૨૯૪માં અંચલગચ્છના આચાર્ય શ્રીમહેન્દ્રસૂરિ વિરચિત શતપદી ગ્રન્થના ભાષાંતર પૃષ્ઠ ૧૫૨ માં “શ્રીજિન-ચંદ્રસૂરિજીની આચરણાઓ” રૂપે ત્રણ વાતો લખેલી છે, તે આ પ્રમાણે છે :—

૧ એક પટ્ટમાં નવગ્રહ, ૫ લોકપાલ, યક્ષ, યક્ષિણી, ક્ષેત્રદેવતા, ચૈત્યદેવતા, શાસનદેવતા, સાધર્મિક દેવતા, ભદ્રક દેવતા, આગન્તુક દેવતા તથા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના દેવતા એમ ૨૫ દેવતાની કુલકુટિ ઉભી કરી.

૨ જિનહત્તસૂરિ ચૈત્યમાં નાની કે વૃદ્ધ વેશ્યાને નચાવવું ઠેરાવી. યુવાન વેશ્યા તથા ગાનારી સ્ત્રીઓનો નિષેધ કર્યો, પણ જિનચંદ્રસૂરિએ બધીજ વેશ્યાનો નિષેધ કર્યો.

૩ જિનહત્તસૂરિએ શ્રાવિકાને મૂલ પ્રતિમાને અડકવું નિષેધ્યું છે, પણ જિનચંદ્રસૂરિએતો એમ ઠહેરાવ્યું કે શ્રાવિકાઓ સર્વથા શુચિ નહીંજ હોય માટે તેમણે કોઈપણ પ્રતિમાને નહીં અડકવું.

ખરતરગચ્છીય ગ્રંથોમાં આ આચરણાઓ સંબંધી કેઈ ઉલ્લેખ છે કે કેમ તે અમે બાજુતા નથી.

ગ્રન્થ રચના

સૂરિજીની વિદ્વત્તા કે પ્રતિભાની પરિચાચક રૂપી કોઈજ કૃતિ આજે ઉપલબ્ધ નથી. કેવળ એક ‘વ્યવસ્થા-કુલક’ (સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા શિક્ષા કુલક) જ ઉપલબ્ધ છે, જેને સાનુવાદ આ પુસ્તિકામાં પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે.

વળી, સૂરિજીના શાસનકાલમાં રચાયેલ ખરતરગાઝીય વિસ્તૃત સાહિત્ય પણ પ્રાપ્ય નથી. એક ગ્રન્થ અમારા અવલોકવામાં આવેલ છે, અને તે “બ્રહ્મચર્ય પ્રકરણ” ગા.-૪૩ કે જે શ્રાવક કપુરમદ્દની કૃતિ છે. તે આ પુસ્તકના હિંદી પ્રકાશનમાં પ્રકાશિત કરાયો છે.

ઉપસંહાર

મહાત્મા ભર્તૃહરિની

“ગુણાઃ પૂજાસ્થાનં ગુણિષુ ન લિંગં ન ચ વયઃ ”

“પૂજનું” સ્થાન તો ગુણો છે, વેષ જાતિ કે અવસ્થા નહીં’ આ ઉક્તિને ખરાબર સો એ સો ટકા અનુરૂપ સૂરિજીનું જીવન છે. છ વર્ષની ઉમ્મરે દીક્ષા, અને આઠ વર્ષની વયે આચાર્યપદ- આટલી લઘુવયે આવા મહાન પદોની પ્રાપ્તિ અને તે પણ યોગીન્દ્રચૂડામણિ યુગપ્રધાન પરમપિતામહ શ્રી જિનદત્તસૂરિજી મહારાજના હસ્તાં, એ અસાધારણજ નહીં, કિન્તુ અકલ્પ્ય પણ છે, અને સૂરિજીની અપ્રતિમ પ્રતિભાના પૂરાવા રૂપે છે. ચૈત્યવાસી પદ્મચન્દ્રાચાર્ય જેવા વયોવૃદ્ધ અને જ્ઞાનવૃદ્ધ આચાર્યને શાસ્ત્રાર્થમાં આપેલ પરાભવ, અને દિલ્હી-શ્વર મહારાજ મદનપાલનું ચમત્કૃત થઈ અનન્ય ભક્ત-વત્સલ બનવું એ સૂરિજીના અમર્યાદ પ્રભાવના પ્રતીકરૂપ છે.

ખેદ તો એ છે કે આવા ચમત્કારી અને આંજી નાંખે તેવા જીવનને શ્રીજિનપાલોપાધ્યાયે અત્યંત સંક્ષિપ્તમાં સંકલિત કરેલ છે, ને તેથી સૂરિજીના પ્રતાપી જીવનનો આપણને જોઈએ તેવો ને તેટલો ખ્યાલ આવવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે- છતાંય શ્રીજિનપાલોપાધ્યાયના આ સત્પ્રયત્નને અલિપદા વિના તો ચાલે તેમજ નથી, કેમકે આજે આપણી સન્મુખ જે કાંઈ સામગ્રી છે, તે એમનીજ કૃપાને આભારી છે. ૐ

પરિશિષ્ટ [૧]

મહત્તિયાણુ જાતિ.

પ્રસ્તુત નિબંધમાં અત્રે એક એવી જાતિનો પરિચય આપિશું કે જેનું નામ માત્ર શિલાલેખો કે અમુક પ્રાચીન ગ્રંથો પૂરતુંજ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. જે જાતિવાળાઓએ પૂર્વદેશીય જૈન તીર્થોના જીર્ણોદ્ધાર આક્રિમાં મહત્ત્વપૂર્ણ ભાગ ભજવ્યો છે, ને બીજી રીતે કહીએ તો વર્તમાન પૂર્વ પ્રાન્તીય જૈનતીર્થ જેમના સફ્રવ્યવ્યય અને આત્મભોગનાંજ શુભ પરિણામરૂપે છે, તેમજ જે કેવલ ૩૦૦ વર્ષ પૂર્વે મોટી સંખ્યામાં વિદ્યમાન હતી, આજે એ જાતિની એક પણ વ્યક્તિ દ્રષ્ટિગોચર નથી થતી, એ કેટલા મોટા ખેદની વાત છે. x

૧x બિહાર શરીફના મહત્તિયાણુ (મથિયાન) મહોલ્લામાં માત્ર એ વૃદ્ધાઓ આ જાતિના અંતિમ સ્મૃતિરૂપ વિદ્યમાન છે, જે અમારા આ કથનના અપવાદરૂપ છે, એમ કહી શકાય.

નામ અને પ્રાચીનતા

આ જાતિનું શુભ નામ પ્રસિદ્ધ લોક-લાષામાં ‘મહત્તિ-યાણુ’ અને શિલાલેખાદિમાં ‘મન્ત્રીદલીય’ પ્રાપ્ત થાય છે.

શિલાલેખોના કથનાનુસાર આ જાતિની ઉત્પત્તિ અત્યંત પ્રાચીન છે. પ્રથમ તીર્થંકર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણલહેવના પુત્ર મહારાજ ભરત ચક્રવર્તીના પ્રધાન-મન્ત્રી શ્રીદલના x નામ પરથી તેની સંતતિને પણ ‘મન્ત્રીદલીય’ અભિધાન પ્રાપ્ત થયું. મન્ત્રી શબ્દનો અપભ્રંશ “મહતા” છે, આથી એમના વંશજોની જાતિનું નામ આ શબ્દાનુસાર ‘મહત્તિ-યાણુ’ તરીકે પ્રસિદ્ધિને પામ્યું, એમ જાણવા મળે છે.

પ્રતિક્રોધક આચાર્ય

આ જાતિને પ્રતિક્રોધ આપી જૈન યનાવવાનું શ્રેયઃ ખરતરગચ્છાચાર્ય શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિને* દ્વાળે જાય છે. શિલાલેખો અને પટ્ટાવલિયોમાં આ સંબંધે જે ઉલ્લેખ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમાંથી અગત્યનાં ઉદ્ધરણુ આ પ્રમાણે છે.

૧. “નરમણિમંડિત મસ્તકાનાં પ્રતિક્રોધિત

પ્રાગ્દેશીય મહત્તિયાણુ શ્રાવક વર્ગાણાં”

(અમારા સંગ્રહની ૧૬મી શતાબ્દીમાં લખેલી પટ્ટાવલી)

૨. “નરમણિમંડિતભાલો મહત્તિયાણુશ્રાવક પ્રતિક્રોધકઃ”

x “શ્રીકૃષ્ણજિનરાજ પ્રથમ ચક્રવર્તી શ્રાવરત મહારાજ સકલ મન્ત્રિ મંડળ શ્રેષ્ઠ મન્ત્રિ શ્રીદલ સંતાનીય મહત્તિયાણુ જ્ઞાતિ.”

(પાવાપુરી શિલાલેખ)

*એઓ યુગપ્રધાનાચાર્ય શ્રીજિનદત્તસૂરિજીના પટ્ટધર શિષ્ય હતા.

(સમયસુંદરજી કૃત ખરતરગચ્છ પટ્ટાવલી)

૩. “નરમણિમણિડતલાલઃ શ્રીજિનદત્તસૂરિભિઃ સ્વહસ્તેન પદે સ્થાપિતઃ પૂર્વા (શાયા) સ્યાં ? દશવર્ષીણિ સ્થિત્વા મહુત્તિઆણુ શ્રાદ્ધપ્રતિબોધકઃ ।”

(ખરતરગચ્છ પટ્ટાવલી સંગ્રહઃ પૃ. ૧૧)

૪. “શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ + (સંવેગરંગશાલા પ્રકરણકર્તા) કેચિદન્યજ્ઞાતીયરાજ્યાધિકારિણોડપિ શ્રાદ્ધાઃ બતાસ્તેભ્યઃ પ્રતિ પાતિશાહિના બહુ મહત્ત્વં દત્તમ્, તતસ્તેષાં ‘મહત્તીઆણુ’ ઇતિ ગોત્ર સ્થાપના કૃતા । તદ્ગોત્રીયાઃ શ્રાવકાઃ “જિન” નમાનિ વાજિનચંદ્રગુરુ” નમામિ, નાન્યં ઇતિ પ્રતિજ્ઞા વન્તો બભૂવુઃ”

(ક્ષમાકલ્યાણજીકૃત પટ્ટાવલી, ખ. પ. સંગ્રહ પૃ. ૨૩)

૫. “શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ (સંવેગરંગશાલાકર્તા)

ધનપાલકટાકબતા ? મહુત્તિઆણુ ગોત્રીયા ઇતિ ।”

“મુહુત્તિઆણુડા દુર્ધ નમઈ, કઈ જીજ્ઞ કઈ જીજ્ઞચંદ”

(ખરતરગચ્છ પટ્ટાવલી સંગ્રહ પૃ. ૪૫)

૬. શ્રીબૃહત્ખરતરગચ્છીય નરમણિમણિડત લાલસ્થલ શ્રીજિનચંદ્ર પ્રતિબોધિત મહુત્તિઆણુ શ્રીસંઘકારિતઃ”

(પાવાપુરી તીર્થનો સં. ૧૬૯૮નો લેખ શ્રીપૂરણચંદ્રજી નાહર કૃત જૈન લેખ સંગ્રહમાંથી)

ઉપરના ૬ અવતરણોમાંના નં. ૧, ૨, ૩, ૬, માં મણિધારીજી અને નં. ૪-૫ માં સંવેગરંગશાલાના કર્તા જિનચંદ્ર-

+એએ ખરતર ગિરદ સંગ્રાપક આચાર્ય શ્રીજિનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય અને નવાંગ ટીકાકાર શ્રીઅભયદેવસૂરિજીના મોટા ગુરુભાઈ હતા.

સૂરિજીને આ જાતિના પ્રતિબોધક આચાર્ય તરીકે લખેલ છે. પરંતુ તેમાં પરિચય તો મુખ્યત્વે મહિષધારીજીનોજ આપેલ છે, એ પરથી જાણી શકાય કે નામની સમાનતાને કારણે વ્યક્તિની થતી ભ્રાંતિથી આ વાત સંવેગરંગશાલાના કર્તા શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની સાથે લગાવી દીધી છે. આ બંને આચાર્યોના સમયમાં લગભગ સો વર્ષનો તફાવત છે, પરંતુ બંનેના એકજ નામ હોવાને કારણે આ ગેરસમજ થઈ હોવા સંભવ છે. આ પ્રમાણે પરથી તો એ નિર્વિવાદ બને છે કે આ જાતિના પ્રતિબોધક ખરતરગચ્છાચાર્ય શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજી હતા.

આ જાતિવાલાની એક પ્રતિજ્ઞા.

નં. ૪-૫ના અવતરણ પરથી આ જાતિવાલાઓની એક મહત્વપૂર્ણ પ્રતિજ્ઞાની માહિતી મળે છે. આ પ્રતિજ્ઞા એ હતી કે “અમે કાં તો જિનેશ્વર ભગવાનને, અને કાં તો ગુરૂ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિને (અને એમના અનુયાયી સાધુ સંઘને) વંદન કરીશું, અન્ય કોઈનેજ નહિ.” આ પરથી એમના સમ્યક્ત્વગુણની દૃઢતા અને એમના ઉપકારક ખરતરગચ્છાચાર્યો પરત્વેની એમની અનન્ય શ્રદ્ધાનો અચ્છો પરીચય મળી રહે છે.

ઉપર્યુક્ત વાતની પુષ્ટિરૂપે આ જાતિવાલાઓએ જિનખિમ્બ અને જિનાલયોની તમામ પ્રતિષ્ઠાઓ ખરતર ગચ્છાચાર્યો-દ્વારાજ કરાવી છે.

શ્રીજિનકુશલસૂરિજીના પટ્ટાભિષેક મહોત્સવ-પ્રસંગે પણ આ જાતિના ઠક્કુર વિજયસિંહે બહુભારે અર્ચ કર્યો હતો, x જેમકે શ્રીજિનકુશલસૂરિ પટ્ટાભિષેક રાસમાં લખેલ છે. :-

x જુઓ બાબૂ પૂર્ણચંદ્રજી નાહરદારા પ્રકાશિત ખરતર-ગચ્છ-પટ્ટાવલી સંગ્રહ પૃ. ૩૦.

“ત વિજયસિંહ ઠક્કુર પવરો, મહંતિઆણુ કુલિ સાર; તઉ નામુ ઠામુ તસુ અખિયઉ, તઉ ગોલઈ સઉ ગણધાર; ॥૮
ત ગુજ્જર ધર મંડણઉ, અણહિલવાડઉ નામુ ।
ત મિત્રિય સંઘ સમુદાઉ તહિ, મહંતિઆણુ અભિરામુ ॥ ૯
(અમારો સંપાદિત “ઐતિહાસિક જૈન કાવ્ય સંગ્રહ” પૃ. ૧૬)

ઉપર્યુકત ઠક્કુર વિજયસિંહજીની ગુરુભકિતની પ્રશંસા મોટી મોટી ઉપમાઓદ્વારા આજ રાસમાં નીચે પ્રમાણે વર્ણવેલ છે. :-

“ત આદહિ એ આદિ જિણુંડ, ભરહુ નેમિ જિન નારાયણુ; પાસહ એ જિમ ધરણિન્દુ, જિમ સેણિય ગુરુ વીર જિણુ, તિણુ પરિ એ સુહગુરુ ભત્તિ, મહંતિઆણુ પરિ સલહિય એ પડિવન્નએ તહિ પડિપુત્ર, વિજયસીહુ જગિ જસિ દિચઉ એ

પરમાર્હત ઠક્કુર વિજયસિંહના પુત્રરત્ન ઠક્કુર અભિરાજની અભ્યર્થનાથી ખરતરગચ્છીય શ્રીતરુણપ્રભાચાર્યે “પડાવશ્યક બાલાવબોધ વૃત્તિ”ની રચના કરી હતી. જેમકે આ ગ્રંથની પ્રશસ્તિમાંથી એ વિષે બહુવા મળે છે.

“સંવત્ ૧૮૧૧ વર્ષે દીપોત્સવદિવસે શનિવારે શ્રીમદ્ગણ-હિલ્લપત્તને મહારાજાધિરાજ પાતસાહિ શ્રીપીરોજસાહિ વિજય રાજ્યે પ્રવર્તમાને શ્રીચંદ્રગચ્છાલંકાર શ્રીસ્વરતરગચ્છાધિપતિ શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિશિષ્યલેશ શ્રીતરુણપ્રભસૂરિભિઃ શ્રીમંત્રીદ-લીય વંશાવતંસ ઠક્કુર બાહડસુત પરમાર્હત ઠક્કુરવિજયસિંહ-સુત શ્રીજિનશાસનપ્રભાવક શ્રીદેવગુર્વાજ્ઞા ચિન્તામણિ-વિભૂષિતમસ્તક શ્રીજિનધર્મકા[મx] (?) કપૂરપૂર સુરભિત-સતપાતુ પરમાર્હત ઠક્કુર બલિરાજકૃત ગાદાભ્યર્થનયા ષડા-

× “કામં સ્મરેચ્છાકામ્યેષુ” इति हेमानेकार्थः ।

વશ્યકવૃત્તિ સુગમા બાલવબોધકારિણી સકલસત્ત્વોપકારિણી લિખિતા । છઃ । શુભમસ્તુ ॥ છઃ ॥”

(સં. ૧૪૧૨માં લખાએલ પ્રતિ. બીકાનેર જ્ઞાનભંડારમાંથી)

કુલીનતા

આ જાતિની કુલીનતા કે ઉચ્ચતા ઓસવાલ, શ્રીમાલાદિ જાતિયોથી કેઈ રીતેય ઉતરતી નથી. શ્રીજિનપતિસૂરિજી કૃત સામાચારીના અંતભાગમાં જ્યાં ખરતરગચ્છમાં આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, મહત્તરાદિ પદોને યોગ્ય કુલોની જે વ્યવસ્થા ખતાવી છે, એમ મહત્તિઆણુ જાતિને પણ વીસા ઓસવાલ શ્રીમાલોની માફકજ આચાર્યપદને યોગ્ય દર્શાવેલ છે.

લેખસૂચી

આ જાતિવાલાઓએ નિર્માણ કરાવેલ જિનખિગ્મ તેમજ જીર્ણોદ્ધારોના સૂચક અનેક શિલાલેખો આજેય ઉપલબ્ધ છે. જેમાંના ખાળૂ પૂરણચંદ્રજી નાહર દ્વારા સંપાદિત “જૈન લેખ સંગ્રહ” ભાગ ૧-૨-૩ આદિના લેખોની સંવતાનુક્રમ સૂચિ તેમજ અન્ય લેખસંગ્રહોની લેખ સૂચિયો નીચે આપીએ છીએ, જેથી વાંચકોને એમના ઉત્કૃષ્ટ કૃત્યોનો પ્રમાણભૂત પરીચય પ્રાપ્ત થઈ શકશે.

ખાળૂ પૂરણચંદ્રજી સંપાદિત લેખસંગ્રહ

સંવત ૧૪૧૨ અષાઢ વદી ૬, લેખાંક ૨૩૬

સંવત ૧૪૩૬ ફાગણ શુદ્ધિ ૩, લેખાંક ૧૦૫૬

સંવત ૧૫૦૪ ફાગણ શુદ્ધિ ૯, લેખાંક ૨૭૦, ૨૩૯, ૨૫૬,

૧૭૧, ૧૭૨, ૧૮૪૬, ૧૮૫૪, ૧૮૫૫, ૧૮૫૬.

સંવત ૧૫૧૬ વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૩, લેખાંક ૪૮૨.

સંવત ૧૫૧૯ અષાઢ વદી ૧, લેખાંક ૨૪૨૧, ૨૧૬, ૪૧૮,

૪૧૬, ૨૮૧, ૨૧૫, ૨૧૭, ૪૮, ૧૬૧.

સંવત ૧૫૧૬ અષાઢ વદી ૧૦, લેખાંક ૧૮૬.

સંવત ૧૫૧૬ અષાઢ શુદ્ધી ૧૦, લેખાંક ૧૦૩.

સંવત ૧૫૨૩ વૈશાખ શુદ્ધી ૧૩, લેખાંક ૧૧૫૭.

સંવત ૧૫૨૭ માઘ વદી ૫, લેખાંક ૧૬.

સંવત ૧૬૮૬ વૈશાખ શુદ્ધી ૧૫, લેખાંક ૨૭૧.

સંવત ૧૬૮૮ (૧૮૬) શુદ્ધી ૧૫, લેખાંક ૧૭૬.

સંવત ૧૬૯૮ વૈશાખ શુદ્ધી ૫, લેખાંક ૧૬૨, ૧૬૦, ૧૬૧,

સંવત ૧૭૦૨ માઘ શુદ્ધી ૧૩, લેખાંક ૧૬૮.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી સંગ્રહિત 'જૈન ધાતુ પ્રતિમા લેખ સંગ્રહ' ભાગ ૧-૨માં—

સંવત ૧૬૧૬ અષાઢ શુદ્ધી ૫,

સંવત ૧૫૧૨ અષાઢ વદી ૨, લેખાંક ૧૪૦૭.

સંવત ૧૫૧૬ અષાઢ વદી ૧, લેખાંક ૧૬૧, ૪૮૭.

સંવત ૧૫૩૬ લેખાંક ૧૩૭૮.

મુનિરાજ શ્રીજયન્તવિજયજી સંપાદિત 'અર્બુદગિરિ શિલાલેખ સંગ્રહ'માં—

સંવત ૧૪૮૩, લેખાંક ૧૭૬.

અમારા 'ખીકાનેર જૈન લેખ સંગ્રહ'માં

સંવત ૧૫૨૩ વૈશાખ શુદ્ધી ૧૩, અજિતનાથજીનું મંદિર

શ્રીજિનવિજયજી સં. 'પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ' ભાગ ૨માં.

સંવત ૧૪૮૫ કાર્તિક શુદ્ધી ૫, લેખાંક ૫૬.

સંવત ૧૪૯૬ અષાઢ શુદ્ધી ૧૩, લેખાંક ૬૦.

(આ ખંડે લેખો ગિરનાર યાત્રાના છે)

ગોત્રીનાં નામ

ઉપરોક્ત શિલાલેખોમાં આ જાતિના વિવિધ ગોત્રોનાં નામો ઉપલબ્ધ થાય છે, જેની નામાવલિ આ પ્રમાણે છે:-
 ઉસિયડ ૧૮૬, ૧૪૦૭ (ખ્રિ.), વાયડા ૨૧૬, ૧૩૭૮ (ખ્રિ.)
 કાણા ૧૦૩, ૧૬૧, ૧૬૨, ૨૧૫, ૨૧૭, વાર્ત્તિદિયા ૧૬૨
 ૨૭૦, ૨૮૧, ૪૧૮, ૪૧૯, ૧૬૧ (ખુ) સુયલા ૧૬૨
 સંઘેલા ૧૬૬૭
 કાપડા. ૧૬૨ મહધા ૧૬૬૭
 ચોપડા. ૧૭૬, ૧૬૦, ૧૬૮. ૨૪૫, પાહડિયા ૧૬૬૭
 ૨૭૧, ૧૬૧, ૧૬૨. મીણવાણુ ૧૬૬૭
 જીજિયાણુ. ૧૬૨ વજગરા ૧૬૬૭
 જાટડ ૨૩૬, ૨૫૬. જૂઝ ૧૬૬૭
 દાન્ડરા ૧૬૨. મુંડ ૧૧૫૭
 દુલ્લહ ૧૬. ભગાડ ૪૮૭ (ખ્રિ. સાગર,
 નાનુડા ૧૬૨, ૬૦ (જિ. સં. ભા. ૨). સૂરિ સંપાદિત+)
 બાલિડિવા ૧૬૭ સુનામડ પદ (જિન વિ.
 મુંડતોડ ૧૭૧, ૧૭૨. સંપાદિત ભા. ૧-૨
 રોહદિયા ૬૦.

જે જાતિના ગોત્રોની સંખ્યા પ્રતિમા લેખોમાં આટલી બધી પ્રાપ્ત થાય છે, એ જાતિની જન સંખ્યા કેટલી અધિક હોવી જોઈએ, એનું અનુમાન વાચકો પોતેજ કરી લે.

+અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડલ દ્વારા પ્રકાશિત.

નિવાસસ્થાન અને ગૃહ સંખ્યા

આ જાતિવાલાઓનાં નિવાસસ્થાન કયા કયા પ્રાંતોમાં અને કયા કયા નગરોમાં હતાં એ વિષે સત્તરમી શતાબ્દીમાં લખાએલા અમારા સંગ્રહમાંનો એક પત્ર સારો પ્રકાશ પાડે છે. જે કે આ પત્રમાં તો થોડાંજ સ્થાન અને ઘરોનાં નામો મળે છે, છતાંય તેની વિશેષ ઉપયોગિતાને કારણે વાંચકોના અભ્યાસને માટે એમાંનો કેટલોક ભાગ અમે અત્રે રજૂ કરીએ છીએ.—

શ્રીમહત્તીયાણુ જાતિના ખરતર શ્રાવકો આટલા સ્થાનોમાં વસે છે.

૧. ઘર ૨૫ બિહાર ૧ તત્ર પીપલીયા.
૨. ઘર ૨૦ માણિકપુર.
૩. ઘર ૫ પાટણ
૪. ઘર ૨ વારિ (બાદ)
૫. ઘર ૩ ભાગલપુર.
૬. ઘર ૧ બાંગરમઉ.
૭. ઘર ૪ જલાલપુર.
૮. ઘર ૨૦ સહારણપુર. ગંગાના પારે પશુ કેટલા છેક
૯. ઘર ૨૦ અમદાવાદ.

આ કુલ મલીને સો ઘર.

આથી પહેલાંના શિલાલેખો અને ખરતરગચ્છની બૃહત્ ગુર્વાવલીમાં દિલ્હી, જૈનપુર, ડાલામઉ, નાગૌર આદિ સ્થાનોમાં પણ આ જાતિના પ્રતિષ્ઠિત ધનવાન શ્રાવકોના નિવાસ હોવાનો ઉલ્લેખ પ્રાપ્ત થાય છે. બિહાર તો એમનું મુખ્ય નિવાસ

સ્થાન હતું. જેના પ્રતીકરૂપે અત્યારે પણ ત્યાં ‘મહત્તિઆણ મહોલ્લા’ નામે એક પ્રસિદ્ધ મહોલ્લો મૌજૂદ છે, અને તેમનાં બનાવેલ જિનાલય તંમજ ધર્મશાળા પણ ત્યાં વિદ્યમાન છે.

ચૌદમી શતાબ્દીથી ૧૭મી સદી સુધી મંત્રીદલીય લોકોની મોટી જહોજલાલી હતી એવું જણાય છે. તેઓ કેવળ ધનવાનજ નહીં, પરંતુ મોટા મોટા સત્તાધીશ અને રાજમાન્ય વ્યક્તિ વિશેષો હતાં. આ લોકોએ પોતાના ઉપકારક ખરતરગચ્છાચાર્યોની સેવા, તીર્થયાત્રા સંઘલક્ષિત અને અર્હંદલક્ષિતમાં લાખો રૂપિયા વાપરી પોતાની ચપલા લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કર્યો છે.

ખરતરગચ્છ બૃહદ્ગુર્વાવલીમાં + એમનાં અનેક સુકૃત્યોનું પ્રશંસાત્મક વર્ણન પણ મળે છે, જેનો સંક્ષિપ્ત સાર અત્રે રજુ કરવામાં આવે છે.

સંવત ૧૩૭૫માં કલિકાલકેવલી આ. શ્રીજિનચંદ્ર સૂરિજીની સાથે દિલ્હીના ઠ. વિજયસિંહે તથા રૂદા (ડાલામઉ)ના ઠ. અચલસિંહે ફલવર્ધિ પાર્શ્વનાથજીની યાત્રા કરી હતી અને ત્યાં ઠ. સેદુએ બાર હજાર દ્રવ્ય આપી ઇન્દ્રપદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, તંમજ એજ વર્ષે ઠક્કુર પ્રતાપસિંહના પુત્રરાજ અચલસિંહે સુલતાન કુતુબુદિનદ્વારા સર્વત્ર નિરાબાધ યાત્રાનું ફરમાન પ્રાપ્ત કરેલું, ને સંઘ સહિત હસ્તિનાપુર, મથુરા આદિ અનેક તીર્થોની યાત્રા કરેલી. અને માર્ગમાં કુતુબુદિન સુલતાનની કેદમાંથી દ્રમકપુરીય આચાર્યને મુક્તિ અપાવી હતી.

xઆ ગુર્વાવલીના અવતરણ લેખો વિસ્તાર ભયના કારણે નથી આપ્યા, આ ગુર્વાવલીનો હિંદી અનુવાદ મૂળ સાથે થોડા ટાઈમમાં પ્રસિદ્ધ થનાર છે.

સં. ૧૩૭૯માં ઠક્કુર * આશપાલના પુત્ર જગન્નિહિ શ્રીજિનકુશલસૂરિજી આદિસંઘની સાથે આરાસણ, તારંગા આદિ તીર્થોની યાત્રા કરી હતી. સં. ૧૩૮૦માં સંઘપતિ રચપતિના સંઘમાં મંત્રીદલીય શેઠ યવનપાલ પણ મુખ્ય શ્રાવકોમાંના એક હતા. સંવત ૧૩૮૧માં શ્રીજિનકુશલસૂરિજી સંઘની સાથે ધંધુકા નગર પધાર્યા, એ સમયે ઠક્કુર ઉદયકર્ણ સંઘવાત્સલ્ય આદિ કાર્યો દ્વારા જૈનધર્મની પ્રભાવના સારી રીતે કરેલી. સં. ૧૩૮૩ શ્રીજિનકુશલસૂરિજી જલોર પધાર્યા ત્યારે મન્ત્રિદલીય શેઠ લોજરાજના પુત્ર મં. સલકખણસિંહ આદિએ કાગણવદીથી લાગલગા ૧૫ દિવસ સુધી પૂજ્યશ્રીની પાસે પ્રતિષ્ઠા, વ્રતગ્રહણ, ઉદ્યાપન આદિ વિરાટ નન્દિમહોત્સવે મોટા સમારોહ સાથે કરાવ્યા. સં. ૧૩૮૩ કાગણ વદી ૯ ને દિને રાજગૃહના “વૈભારગિરિ” નામક પર્વતના શિખર પર ઠક્કુર પ્રતાપસિંહનાવંશજ અચલસિંહે ચતુર્વિંશતિજિનાલયનિમોણ કરાવ્યું હતું, એના મૂલનાયક યોગ્ય શ્રીમહાવીર સ્વામી અને અન્ય તીર્થંકરોની પાષાણુ તેમજ ધાતુનિર્મિત બિમ્બોની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજિનકુશલસૂરિજીના કરકમલોદ્ધારા થઈ હતી. x

* આ જાતિવાલાઓનું ‘ઠક્કુર’ વિશેષણ એમની મહત્તા દર્શાવે છે.

xસં. ૧૪૧૨માં ઉત્ક્રીણું રાજગૃહ પાર્શ્વજિનાલયપ્રશસ્તિમાં શ્રીજિનકુશલસૂરિજીદ્વારા વિપુલગિરિ પર ઋષભદેવની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા થયાનો ઉલ્લેખ છે. આ પ્રશસ્તિ અત્યંત મહત્ત્વની છે, અને તેનો અનુવાદ શ્રીજિનવિજયજી સંપાદિત ‘પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ’માં પ્રકટ થયેલ છે.

ઉપસંહાર

આ પ્રકારે જે કાંઈ સાધનો દ્વારા આ જાતિ વિષે જે માહિતી પ્રાપ્ત થઈ છે, તે અમે આ લેખમાં સંક્ષિપ્તરૂપમાં રજૂ કરેલ છે. આ બાબતમાં વધુ માહિતી ધરાવનાર વ્યક્તિઓને અમારો અનુરોધ છે, કે તેઓ આ વિષે વધુ પ્રકાશ પાડવાની અવશ્ય કૃપા કરે.

(ઓસવાલ નવયુવક વર્ષ ૭ અંક ૬માંથી ઉદ્ધૃત)

॥ अहं नमः ॥

परिशिष्ट (१)

श्री जिनचन्द्रसूरिभ्यो महाशयभ्यो नमः

व्यवस्था—शिक्षा—कुलकम्

पणमिय वीरं पणयंगि-वग्गसग्गापवग्गसोक्खकरं ।
सिरिपासधम्मसामिं, तित्थयरं सव्वदोसहरं ॥१॥
साहूण साहुणीणं, तह सावय-सावियाण गुणहेउं ।
संखेवेण वंसेमि, सुद्धसद्धम्मववहारं ॥२॥ जुम्मं ॥
(प्रणम्य वीरं प्रणताङ्गि-वर्गस्वर्गापवर्गसौख्यकरम् ।
श्रीपार्श्व धर्मस्वामिनं, तीर्थकरं सर्वदोषहरम् ॥)
(साधूनां साध्वीनां, तथा श्रावक-श्राविकाणां गुणहेतुम् ।
संक्षेपेण दर्शयामि शुद्धसद्धर्मव्यवहारम् ॥ युग्मम् ॥)

(१) नमस्कार करवावाणा तमाम लज्ज लोचने स्वर्ग
अने मोक्षनुं सुभ आपनार श्री लगवान महावीर, अने तमाम
दोषोने विहारनार श्री पार्श्वनाथ प्रभुने प्रभुभी,

(२) साधु-साध्वीओने काणे तेमज श्रावक-श्राविकाओने
(सुभदायी) शुभकारक नीवडे तेवा शुद्ध सत्य-धर्मना व्यवहारने
संक्षिप्तमां दर्शायुं भुं.

उत्सग्गेण अववाय-ओवि सिद्धंत सुत्तनिहिद्धं ।

गीयत्थाहणं वा, धम्मत्थमणत्थसत्थहरं ॥३॥

(ઉત્સર્ગેનાપવાદતોડપિ સિદ્ધાન્તં સૂત્રનિર્દિષ્ટમ ।

ગીતાર્થાચીર્ણં વા, ધર્માર્થમનર્થસાર્થહરમ્ ॥)

(૩) ઉત્સર્ગ અપવાદથી આગમ ગ્રન્થોમાં નિર્દેશિત અને ગીતાર્થોએ આચરેલ એવો ધર્મવ્યવહાર અનર્થ માત્રને હુણે છે.

જેસિં ગુરુમિમ મક્ષી-બહુમાનો ગૌરવં મયં લજ્ઞા ।

નેહો વિ અત્થિ તેસિં, ગુરુકુલવાસો મવે સહલો ॥૪॥

(ઘેષાં ગુરૌ મક્ષિત-બહુમાનો ગૌરવં મયં લજ્ઞા ।

સ્નેહોડપ્યસ્તિ તેષાં, ગુરુકુલવાસો મવેત્સફલઃ ॥)

(૪) ગુરુ મહારાજ પ્રતિ જેની ભક્તિ છે, બહુમાન છે, ગૌરવ છે; જે ગુરુ મહારાજનો ડર રાખે છે-ખરાબ કૃત્ય કરવામાં જેને શરમ લાગે છે, અને ગુરુ મહારાજ પસંદે જે નિઃસીમ સ્નેહ ધરાવે છે, એવા સાધુઓનો ગુરુકુલવાસ સફળ થાય છે.

અવર્ણવાદનો સીસા, માણિણો છિદ્રપેદ્ધિણો ।

સબુદ્ધિકયમાહૃષ્ણા, ગુરુણો રિડણોવ્વ તે નેયા ॥૫॥

(અવર્ણવાદિનઃ શિષ્યા, માનિનશ્ચિદ્રપ્રેક્ષિણઃ ।

સ્વબુદ્ધિકૃતમાહાત્મ્યા, ગુરો રિપવ્વ ઇવ તે જ્ઞેયાઃ ॥)

(૫) જે શિષ્યો ગુરુ મહારાજના અવર્ણવાદી છે, અભિ-મક્ષી; અને છિદ્રાન્વેષી છે; તેમજ પોતાને અધિક બુદ્ધિમાન અમહત્વાવાળા છે-એવાઓને શિષ્ય નહીં; કિન્તુ ગુરુ મહારાજના શત્રુ માનવા ભેઈએ.

નાળવંસજતીગુણો, સૈતકાલાણુસારજો ।

ચારિત્તે વૃદ્ધાન્નો; જો સુદ્ધસદ્ગમ્મદેસજો ॥૬॥

પાસત્યાઈ મયં જસ્સ, માણસે નત્થિ સવ્વહા ।
 સવ્વવિજ્ઞાઈ તત્તન્નુ, સ્વમાદિગુણસંજુઓ ॥૭॥
 પુરઓ જસ્સ નડ્ડનસ્સ, જઓ હોજ્જ વિવાદો ।
 મવે જુગપ્પહાણો સો, સવ્વસોક્કલકરો ગુરુ ॥૮॥ તિહિ
 વિસેસયં ॥

(જ્ઞાનદર્શનસંયુક્તઃ, ક્ષેત્રકાલ્પાનુસારતઃ ।
 ચારિત્રે વર્તમાનો, યઃ શુદ્ધસદ્ધર્મદેશકઃ ॥)
 (પાર્શ્વસ્થાદિમયં યસ્ય, માનસે નાસ્તિ સર્વથા ।
 સર્વવિદ્યાયાસ્તત્ત્વજ્ઞઃ, ક્ષમાદિગુણસંયુતઃ ॥)
 (પુરતો યસ્ય નાન્યસ્ય, જયો મવેદ્વિવાદિનઃ ।
 મવેદ્યુગપ્રધાનઃ સ, સર્વસૌભગકરો ગુરુઃ ॥ ત્રિભિઃ
 વિશેષકમ્ ॥)

(૬) જે સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાનયુક્ત છે; ક્ષેત્ર અને કાલ
 અનુસાર ચારિત્રનેા ધારક છે—એવો જે સાધુ પુરુષ શુદ્ધ અને
 સત્ય ધર્મનેા ઉપદેશક છે;

(૭) જેના મનમાં પતિતાચારી પાસત્યા આદિઓનેા
 લેશમાત્ર પણ લય નથી, જે સર્વ વિદ્યાતત્ત્વોનેા જ્ઞાતા છે,
 જે ક્ષમાદિ ગુણો વડે યુક્ત છે,

(૮) જેની સામે કોઈ પણ વિવાદી વાદીનું ચત્કિચિત પણ
 ચાલતું નથી, તે સર્વસુખદાયી મહાપુરુષ યુગપ્રધાન ગુરુ
 હોય છે.

વારસંગાણિ સંઘો વિ, વુત્તં પવયણં પુદ્ધં ।
 પાસાયમિવ સ્વમુ વ્વ, તે ધરેદ સયા ય સો ॥ ૯ ॥
 (દ્વાદશાક્રાણિ સંઘોઽપિ, ઉક્તં પ્રવચનં સ્ફુટમ્ ।
 પ્રાસાદમિવ સ્તસ્મૈ ઈવ, તદ્દરતિ સદા ચ સઃ ॥)

(૯) સત્રોમાં દ્વાદશાંગી અને સંઘને 'પ્રવચન'ના નામથી ક્ષેપ કહેલ છે, તે પ્રવચનનું આવા ઉપરોક્ત યુગપ્રધાન ગુરુઓ હુમેશાં મહેલને થંભાની માફક સખળ ટેકાડપ બની, રક્ષણ કરે છે.

તદાણાપ પચદ્વંતો, સંઘો મળ્લહ સગ્ગુણો ।
વિચળ્લેણ વિના સમ્મં, પાવપ પરમં પયં ॥ ૧૦ ॥
(તદાજ્ઞાયાં પ્રવર્તન્, સંઘો મળ્યતે સદ્ગુણઃ ।
વિકલ્પેન વિના સમ્યક્, પ્રાપ્તુયાત્પરમં પદમ્ ॥)

(૧૦) આવા યુગપ્રધાન ગુરુની આજ્ઞા ધારનાર સંઘ પણ સદ્ગુણી કહેવાય છે; અને કોઈ પણ પ્રકારના સંકલ્પ કે વિકલ્પ વિના તે સમ્યક્ પરમપદને પામે છે.

જિનદત્તાણમાસજ્જ, જં કીરદ તયં હિયં ।
જો તં વિલંઘદ મોહા, ભવારન્ને મમેદ્દ સો ॥ ૧૧ ॥
જિનદત્તાજ્ઞામાસાદ, યત્તુકિયતે તકદ્ધિતમ્ ।
યસ્તં વિલંઘયતિ મોહાદ્ ભવારણ્યે ભ્રમતિ સઃ ॥)

(૧૧) શ્રી જિન ભગવાનની આપેલ આજ્ઞાને અર્થાંતરે અંતકારના ગુરુદેવ યુગપ્રધાનાચાર્ય શ્રી જિનદત્તસૂરિની આજ્ઞાને પામી જે ક્રિયા અનુષ્ઠાન કરે છે તે હિતકારી જ નીવડે છે, જ્યારે જો કોઈ મોહવશ થઈ શ્રી જિનદત્તાજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તે ભવાટવીમાં રંજણે છે.

પઢણં સવણં જ્ઞાણં, વિહારો ગુણં તહા ।
તવોકમ્મવિહાણં ચ, સીવણં તુબ્બણાદિ વિ ॥ ૧૨ ॥
મોચણં સુવણં જ્ઞાણં, ઠાણં દાણં નિસેહણં ।
ધારણં પોત્થયાદિણં, આણાપ ગુરુણો સયા ॥ ૧૩ ॥ જુમ્મં ॥

(પઠનં શ્રવણં ધ્યાનં, વિહારો ગુણનં તહા ।

તપઃકર્મવિધાનં ચ, સીવનં તુભનાદ્યપિ ॥)

(ભોજનં શયનં યાનં, સ્થાનં દાનં નિષેધનમ્ ।

ધારણં પુસ્તકાદીના-માજ્ઞયા ગુરોઃ સદા ॥ યુગ્મમ ॥)

(૧૨) પઠન કરવું, શ્રવણ કરવું, ધ્યાન કરવું, એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને વિહાર કરવો, તપશ્ચર્યા ક્રિયાવિધાન આદરવા, સીવનું તથા તૂણવું, ઇત્યાદિ તથા

(૧૩) ભોજન કરવું, સૂવું, ફરવું, સ્થિર રહેવું, દાન કરવું, નિષેધ કરવો, પુસ્તકાદિનું રાખવું-ઇત્યાદિ અનુષ્ઠાન ગુરુ આજ્ઞા લઈને જ થવાં ભેદ એ.

તં કજ્જં પિ ન કાયવ્વં, જં ગુરુહિં ન મન્નિયં ।

ગુરુણો જં જહાં વિંતિ, કુજ્જા સીસો તહા ય તં ॥ ૧૪ ॥

(તત્કાર્યમપિ ન કર્ત્તવ્યં યદ્ ગુરુભિર્ન માનિતમ્ ।

ગુરવો યદ્યથા બ્રુવતે, કુર્યાંચ્છિષ્યસ્તથા ચ તમ્ ॥)

(૧૪) જે કાર્યમાં ગુરુની આજ્ઞા-અનુમતિ ન હોય, એવાં કાર્યો તેા કરી શકાય જ નહીં. શિષ્યની ફરજ છે કે ગુરુ મહારાજ જે કાર્ય જે પ્રમાણે ફરમાવે તે તે મુજબ કરે.

વાયનાસૂરિણો જુત્તા, નિસેજ્જા પયકબલા ।

ચઢકી પુટ્ટિવટ્ટો ય, પાયાહો પાયપુંહણં ॥ ૧૫ ॥

(વાચનાસૂરયે યુક્તા, નિષદ્યા પદકમ્બલાઃ ।

ચતુષ્કિકા પૃષ્ઠિપટ્ટશ્ચ, પાદાધઃ પાદપ્રોચ્છનમ્ ॥)

(૧૫) વાચનાચાર્યને માટે આસન, પદકંબલ, ચોકી, પીઠફલક અને પગ નીચેની પ્રાદપ્રોચ્છન આ બધું રાખવું યુક્ત છે.

પાપસું વંદનં જુત્તં, નો કપ્પૂરાદિલેવણં ।
 સાવિયા ધવલે દિંતિ, एसो सुगुरुदि(सि)क्खिओ ॥ ૧૬ ॥
 (પાદયોર્વન્દનં યુક્તં, ન કર્પૂરાદિક્ષેપણમ્ ।
 શ્રાવિકા ધવલાન્ દદંત્યેષ(વિધિઃ) સુગુરુદી(શિ)ક્ષિતઃ ॥)

(૧૬) એ જ વાચનાચાર્ય મહારાજના ચરણોમાં વંદન કરવું યોગ્ય છે, નહીં કે કર્પૂર આદિનું ઉખેલવું, અને તેમની સન્મુખ શ્રાવિકાઓ મંગલગીત ગાય છે. આ વિધિ સદ્ગુરુ નિદિષ્ટ છે, અથવા તેા આ સુગુરુની આવી (આજ્ઞા) શિક્ષા છે.

પહુજિનવલ્લભસરિસો, વાણાયરિઓ વિ હોઈ જઈ કોવિ ।
 કપ્પૂરવાસલેવણં, તસ્સ સિરે કીરઈ જુત્તં ॥ ૧૭ ॥
 (પ્રમુજિનવલ્લભસદૃશો, વાચનાચાર્યોઽપિ ભવતિ યદિ કોઽપિ ।
 કર્પૂરવાસક્ષેપણં, તસ્ય શિરસિ ક્રિયતે યુક્તમ્ ॥)

(૧૭) પૂજ્ય શ્રી જિનવલ્લભજી મહારાજ જેવા પ્રભાવ-શાળી જો કેઈ સમર્થ વાચનાચાર્ય હોય તેા તેમના મસ્તક પર કર્પૂરવાસ નાંખવા યોગ્ય છે.

કીરઈ વાસનિકલેવો, ઉવજ્ઞાયસ્સ ય સંગઓ ।
 અક્કલ્લ ય સકપ્પૂરે, ન દિજ્જંતિ ય તસ્સિરે ॥ ૧૮ ॥
 (ક્રિયતે વાસનિક્ષેપ ઉપાધ્યાયસ્ય ચ સક્કતઃ ।
 અક્ષતાન્ ચ સકર્પૂરાન્, ન દીયન્તે ચ તચ્છિરસિ ॥)

(૧૮) ઉપાધ્યાયજી મહારાજ ઉપર વાસ-ક્ષેપ કરવો યોગ્ય છે; પરંતુ કર્પૂર સહિત અક્ષતો એમના મસ્તક પર નહીં નાંખવા.

જો સીહટાળીઓ સૂરી, સો હોઈ પવચણપહુ ત્તિ ।
 પવચણપભાવણાહેટ્ટા, તસ્સ પદસારઓ કુજ્જા ॥ ૧૯ ॥
 (યઃ સિંહસ્થાનીયઃ સૂરિઃ, સ ભવતિ પ્રવચનપ્રમુરિતિ ।
 પ્રવચનપ્રભાવનાહેતોઃ, તસ્ય પદસારકઃ કુર્યાત્ ॥)

(૧૯) જેઓ દર્શનાંતરીયાદિ હુસ્તી પરાસ્ત કરવામ
સિંહુસમા હોય છે તે આચાર્યો પ્રવચનના સ્વામી હોય છે,
એમ બાણી પ્રવચનની પ્રભાવનાના હેતુથી એમની પાદ-પૂજા
પદરામણી વિસ્તારપૂર્વક કરવી.

વસહઠાણીયા જે ઉ, સામન્નેણં તુ કીરઈ તેસિં ।
જંબુઠાણિયાણં તુ, જુત્તો સંખેવઓ સો વિ ॥ ૨૦ ॥
(વૃષભસ્થાનીયા યે તુ, સામાન્યેન તુ ક્રિયતે તેષામ્ ।
જમ્બુકસ્થાનીયાનાં તુ, યુક્તઃ સંક્ષેપતઃ સોઽપિ ॥)

(૨૦) જેઓ બળદની માફક પ્રવચનને ચલાવે છે, તેમની
પૂજા સામાન્ય રીતિથી થાય છે; અને જેઓ નામના જ
આચાર્ય જંબુક સ્થાનીય-શિયાળ જેવા હોય છે, તેમની પૂજા
સંક્ષિપ્તમાં કરવી યુક્ત છે.

અદ્વાહિયાઇપન્વેસુ, નિઝ્જઈ છત્તં ગિહેસુ જુત્તમિણં ।
સામન્નસાહુવત્થાઈ-દાણં દિયહે ન જુત્તં ત ॥૨૧॥
(અઘાદિકાદિપર્વસુ, દી(ની)યતે છત્તં ગૃહેષુ યુક્તમિદમ્ ।
સામાન્યસાધૂનાં વચ્છાદિ-દાનં દી(ની)યતે ન યુક્તં તત્ ॥)

(૨૧) અઘાઈ આદિ પર્વોમાં ગૃહસ્થાના ધરમાં આચાર્યને
છત્ર લગાવી લઈ જવામાં આવે છે, એ અયુક્ત છે. તેમ
સામાન્ય સાધુઓને ગૃહસ્થાના ધરે અમુક દિવસે વચ્છાદિનું
દાન દેવું એ ઠીક નથી.

તદુક્તવચ્ચનાસત્તો, વિહારાઈસુ વટ્ટઈ ।
અકહ્મિઓ ગુરુણા નેય, હેઈ કિં પિ ન મિલ્લઈ ॥૨૨॥
(તદુક્તવચ્ચનાસત્તો, વિહારાઈસુ વર્તતે ।
અકથિતો ગુરુણા નૈવ, લાતિ કિમ્પિ ન ત્યજ્જતિ ॥)

(૨૨) પૂર્વોક્ત આચાર્યદેવના વચનોમાં આસક્ત એવા સાધુઓ વિહારાદિ પ્રવૃત્તિઓમાં વર્તે છે ને ગુરુની આજ્ઞા વિના ન તો કાંઈ લે છે, કે ન તો કાંઈ છોડે છે.

ઠાવિઓ ગુરુના જત્ય, જો અજ્ઞાઈણ પાલગો ।

તેણ તાઓવિ અજ્ઞાઓ, પાલણિજ્ઞા ગુરુત્તઓ ॥૨૩॥

(સ્થાપિતો ગુરુના યત્ર, ય આર્યાદીનાં પાલકઃ ।

તેન તા અપ્યાર્યાઃ, પાલનીયા ગુરુત્વ(પ્રયત્ન)તઃ ॥)

(૨૩) જ્યાં જ્યાં ગુરુ મહારાજે જેમને જેમને આર્યાઓ આદિના પાલક તરીકે નિયુક્ત કીધા હોય, તેમની ફરજ છે કે તેઓ ગુરુ મહારાજની માફક જ એ આર્યા (સાધ્વીજી)ઓની ખૂબ કાળજીથી રક્ષા કરે.

ગુરુઆણાવ વદ્વંતો, સો અજ્ઞાહિં પિ સાયરં ।

ગુરુ વ્વ મન્નણિજ્ઞુ ત્તિ, તદુક્તકરણા સયા ॥૨૪॥

(ગુર્વાજ્ઞાયાં વર્તમાનઃ, સ આર્યાભિરપિ સાદરમ્ ।

ગુરુરિવ માનનીય ઇતિ, તદુક્તકરણાત્સદા ॥)

(૨૪) અને આર્યાઓ પણ ગુરુ મહારાજની આજ્ઞા મુજબ વર્તતા પોતાના આ રક્ષક-સાધુની આજ્ઞાઓનું ગુરુની માફકજ અરાબર પાલન કરે, અને તેમને સન્માનની દૃષ્ટિએ જુએ.

જો કોવિ દેહ અજ્ઞાણં, વત્યાઈ સયણો તયં ।

ઘેત્તવ્વં તં તદાણાવ, તાર્હિં સમણીહિં નડન્નહા ॥૨૫॥

(યદિ કોઽપિ દદાત્યાર્યાભ્યો, વત્સાદિ સ્વજનસ્તતઃ ।

ગૃહીતવ્યં તત્તદાજ્ઞયા, તામિઃ શ્રમણીભિર્નાન્યથા ॥)

(૨૫) કહાવ્ય કોઈ સંબંધીઓ સાધ્વીઓને વત્સાદિ અર્પણ કરે, તો પાલકની આજ્ઞા લઈને જ તે સાધ્વીઓએ તેનો સ્વીકાર કરવો-આજ્ઞા ન હોય તો નહીં જ.

સયણાદિહિં પિ જં દિન્નં, તં તસ્સપ્પિતિ ભાવઓ ।
 જહ સો વિ તાસિ તં દેહ, તયા ગિણ્હંતિ તાઓ વિ ॥૨૬॥
 (સ્વજનાદિભિરપિ યદ્દત્તં, તત્તસ્માયર્પયન્તિ ભાવતઃ ।
 યદિ સોઽપિ તામ્યો દદાતિ, તદા ગૃહ્ણન્તિ તા અપિ ॥)

(૨૬) સ્વજનાદિકોએ પણ જે કાંઈ દીધું હોય તે શ્વાવપૂર્વક પાલકને અર્પણ કરવું જોઈએ; અને જો પાલક એ વસ્ત્રાદિ એમને આપે તો જ તે ગ્રહણ કરવાં.

જહ તસ્સ ન નિવેયંતિ, તં ગિણ્હંતિ જહામહં ।
 આણામદ્દા તયા અજ્ઞા, પાર્વિતિ ય ન મંડલિં ॥૨૭॥
 (યદિ તસ્મૈ ન નિવેદયન્તિ, તં ગૃહ્ણન્તિ યથામતિ ।
 આજ્ઞામ્નથા તદા આર્યા, પ્રાપ્નોતિ ચ ન મણ્ડલીમ્ ॥)

(૨૭) પણ જો આ વિષે સાધવી પાલકને બાણ ન કરે ને પોતાની સ્વેચ્છાથી ખારોખાર જ વસ્તુઓ ગ્રહણ કરે, તો તે આર્યા આજ્ઞાબ્રહ્મ થઈ ગણાય, અને તેથી મંડલી-સમુદાયમાં રહેવાને અયોગ્ય લેખાય. આહારાદિ મંડલી ખાહાર કરવા યોગ્ય ગણાય.

જહ સો ન દેહ અજ્ઞાણં, લદ્ધવત્થાદિ લોહઓ ।
 સુગુરુત્તાઓ ચુક્કો, સો મંડલિં પાવપ કહં ? ॥ ૨૮ ॥
 (યદિ સ ન દદાત્યાર્યામ્યો લબ્ધવત્ત્વાદિ લોભતઃ ।
 સુગુરુવાચ્યુતઃ સ મણ્ડલીં પ્રાપ્નુયાત્કથમ્ ? ॥)

(૨૮) પણ જો તે પાલક પોતે જ લોભવશ બની પ્રાપ્ત થએલ વસ્ત્રાદિ આર્યાઓને ન આપે તો તે સુગુરુત્વથી બ્રહ્મ થાય છે. એવા મંડળીને પણ શી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે ? અર્થાત્ ન જ કરી શકે.

દેવસ્સ નાણદવ્વં તુ, સાહારણં ધણં તહા ।
 સાવગેહિં તિહા કાઠં. નેયવ્વં વુહ્ધિમાયરા ॥ ૨૯ ॥
 (દેવસ્ય જ્ઞાનદ્રવ્યં તુ, સાધારણં ધનં તથા ।
 શ્રાવકસ્તિથા કૃત્વા, નેતવ્યં વૃદ્ધિમાદરાત્ ॥)

(૨૯) શ્રાવકોએ ધાર્મિક ધનના ત્રણ ભેદ રાખવાં જોઈએઃ
 દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણદ્રવ્ય; અને તેની તત્પરતા-
 પૂર્વક વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ.

સાહુ વા સાહુણીઓ વા, કારિત્તા નાણપૂઅણં ।
 ગિણ્હંતા ત સયં જંતિ, આણાભદ્ધા ય દુગ્ગહં ॥ ૩૦ ॥
 (સાધવો વા સાધ્વો વા, કારયિત્વા જ્ઞાનપૂજનમ્ ।
 ગૃહ્ણન્તસ્તં સ્વયં યાન્ત્યાજ્ઞાન્નષ્ટાશ્ચ દુર્ગતિમ્ ॥)

(૩૦) સાધુ કે સાધ્વીઓ જ્ઞાનપૂજા કરાવી તે દ્રવ્યને પોતે જ
 ગ્રહણ કરે તો તે આજ્ઞાબ્રષ્ટ થાય છે, ને દુર્ગતિને પામે છે.

સંજઓ સંજઈ સંજહો, સંજહી વા કલહં કરે ।
 ચુકંતિ દંસણઓ તે, હોઠં તયપ્પભાવગા ॥ ૩૧ ॥
 (સંયતઃ સંયતી શ્રાદ્ધઃ, શ્રાદ્ધી વા કલહં ક્રિયાત્ ।
 બ્રહ્મ્યન્તિ દર્શનાત્તે, ભૂત્વા તદપ્રભાવકાઃ ॥)

(૩૧) સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક કે શ્રાવિકા જો એક બીજા
 સાથે ઝઘડે તો તે સમ્યક્ત્વથી ખતિત થાય છે, શાસનની
 હીલણા કરનારા થાય છે.

ગિહીપ્પં જે ડ મેહાઓ, આણિત્તાસણપાણાં ।
 નિષ્કારણં વિચ્છંડંતા, જંતિ તે સુગહં કહં ? ॥ ૩૨ ॥
 (ગૃહિણાં યે તુ મેહા-દાનાય્યાશનપાનકમ્ ।
 નિષ્કારણં વિશ્લિપન્તો, યાન્તિ તે સુગતિં કથમ્ ॥)

(૩૨) જે સાધુ સાધ્વીઓ ગૃહસ્થોના ઘરેથી અશન પાન-
આદિ આહાર લાવીને વિના કારણ ફેંકી દે, તેમની સુગતિ
કઈ રીતે થાય ? એટલે કે એમની દુર્ગતિ જ થાય.

સંગહંતિ ય જે દ્રવ્યં, ગુરુણં ન કહંતિ ય ।
તે ચિ મદ્વાઽહમા ઘિદ્વા, મમંતિ ભવસાગરે ॥ ૩૩ ॥
(સદ્ગૃહ્ણન્તિ ચ યે દ્રવ્યં, ગુરુન્ન કથયન્તિ ચ ।
તેઽપિ મ્રષ્ટા અધમા ધૃષ્ટા, મ્રમન્તિ ભવસાગરે ॥)

(૩૩) જે સાધુ-સાધ્વીઓ દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરે છે, ને
ગુરુને આ વાતથી અજ્ઞાત રાખે છે, તેઓ પણ ચારિત્રભ્રષ્ટ,
અધમ, ધીઠાઓ ભવસાગરમાં ભટકે છે, ડૂબે છે.

અવેલાપ ન સાધૂનાં, વસહીપ સાવિગાગમો ।
સાહુનીપ વિસેસેળ, અસહાયાઽસંગમો ॥ ૩૪ ॥
(અવેલાયાં ન સાધૂનાં, વસતૌ શ્રાવિકાગમઃ ।
સાધ્વ્યા વિજ્ઞેષેળ, અસહાયાયા અસજ્જતઃ ॥)

(૩૪) અસમયે સાધુઓના સ્થાનકે શ્રાવિકાઓનું આવવું
ઉચિત નથી; એથી અધિક કહીએ તો સમય વિના અસહાયી
(એકલી-બેકલી) સાધ્વીઓનું આવવું વિશેષતાએ સંગત નથી.

ગીયથા ગુરુણો જં જં, સ્વિત્તકાલ્લાદ્જાણમા ।
કરિંતિ તમગીયથો, જો કુઝ્જા દંસળી ન સો ॥ ૩૫ ॥
(ગીતાર્થા ગુરવો યદ્યત્, ક્ષેત્રકાલ્મદિદ્વાયકઃ ।
કુર્વન્તિ તદગીતાર્થો, યઃ કુર્યાદર્શની ન સઃ ॥)

(૩૫) ક્ષેત્રકાલ આદિના બાણકાર ગીતાર્થ ગુરુઓ જે
જે કાંઈ કરે તેનું આંધળું અનુકરણ વગર સમજાયે જો અગ્ની-
તાર્થ સાધુ કરે તો તે સમ્યક્ત્વી કે ચારિત્રી નથી.

શુદ્ધસદ્ધર્મકારીણં, જે સુગુરુણમંતિષ ।
 શુદ્ધં સદૃશણં લિંતિ, સમ્ગસિદ્ધિસુહાવહં ॥૩૬॥
 (શુદ્ધસદ્ધર્મકારીણાં, જે સુગુરુણામન્તિકે ।
 શુદ્ધં સદર્શનં લાન્તિ, સ્વર્ગસિદ્ધિસુહાવહમ્ ॥)

(૩૬) જેઓ શુદ્ધ સદ્ધર્મના આચરવાવાળા સુગુરુઓ પાસે
 શુદ્ધ સમ્યગ્દર્શન—સમ્યક્ત્વ લે છે, તેમને તે તે ગુણ વડે
 સ્વર્ગ અને સિદ્ધિનું સુખ સાંપડે છે.

સાવિયાઓ વિ एवं જા, ગિણ્હંતિ ય સુદંસણં ।
 તાસિં સરીરદ્રવ્યાઈ, હોજ્જા સુગુરુસંતિયં ॥૩૭॥
 (શ્રાવિકા અપ્યેવં યા, ગૃહ્ણન્તિ ચ સુદર્શનમ્ ।
 તાસાં શરીરદ્રવ્યાદિ, ભવેત્સુગુરુસત્કમ્ ॥)

(૩૭) જે શ્રાવિકાઓ પણ આ પ્રકારે સુદર્શન ગ્રહણ કરે
 છે, તે અવશ્ય તન, અને ધનથી ગુરુસેવામાં સદૈવ તત્પર રહે છે.

સાવયા સાવિયાઓ વા, ગુરુત્તા તં ધણાઈયં ।
 જે ન વાંછંતિ તં દાતું, દિન્નંપિ ગુરુણો પુરા ॥૩૮॥
 તે કહં તેસિ આણાપ, વટ્ટંતિ સમઈવસા ।
 ચત્તા સમ્મત્તવત્તા વિ, દૂરં સા તેહિ સવ્વહા ॥૩૯॥ જુમ્મં॥
 (શ્રાવકાઃ શ્રાવિકા વા, ગુરુત્વાત્તદ્વનાદિકમ્ ।
 એ ન વાંછન્તિ તં દાતું, દત્તમપિ ગુરુભ્યઃ પુરા ॥)
 (તે કથં તેષામાજ્ઞાયાં, વર્તન્તે સ્વમતિવશાઃ ।
 ત્યક્તા સમ્યક્ત્વવાર્તાંપિ, દૂરાત્સા તૈઃ સર્વથા ॥ ગુમ્મમ્ ॥)

(૩૮) જે શ્રાવક કે શ્રાવિકાઓ પહેલાં સમક્ષેત્રાદિમાં
 વાપરવા કાઢતાં સાધ્વાદિ નિમિત્તે જે ધનાદિક દેવાનું બોલે
 છે, તે પણ પાછળથી સંખ્યા અધિક લાગવાથી આપવા નથી
 આહતા.

(૩૯) તે સ્વચ્છંદી શ્રાવક શ્રાવિકાઓ એ ગુરુની આજ્ઞામાં શી રીતે વર્તવાના હતા ? તેમ સમ્યક્ત્વની તો વાતને એમણે દૂરથી જ સર્વથા તિલાંજલી આપી દીધી ગણાય.

સાવયા તુચ્છવિન્તા વિ, પોસંતિ સકુટુંબયં ।

ધ્રણધન્નોવઓગેણ, જાવજ્ઞીવં પિ સાયરં ॥૪૦॥

(શ્રાવકાસ્તુચ્છવિન્તા અપિ, પોષયન્તિ સ્વકુટુંબકમ્ ।

ધનધાન્યોપયોગેન, યાવજ્ઞીવમપિ સાદરમ્ ॥

(૪૦) અદ્ય ધનવાળા પણ શ્રાવકો ધન-ધાન્યના ઉપયોગ વડે પ્રયત્નપૂર્વક પોતાના કુટુંબને જીવનપર્યંત પોષે છે.

તદ્દાણદ્દાણસાદ્દાણ-મન્નવત્થાદિચિંતણં ।

કુળંતિ સમણીણં ન, તેસિં સમ્મત્તમત્થિ કિં ? ॥૪૧॥

(તત્સ્થાનસ્થાનાં સાધૂના-મન્નવસ્થાદિચિંતનમ્ ।

કુર્વન્તિ શ્રમણીનાં ન, તેષાં સમ્યક્ત્વમસ્તિ કિમ્ ? ॥)

(૪૧) એમજ, ધાર્મિક કુટુંબસ્થાનીય સાધુ-સાધ્વીઓના અન્ન-વસ્ત્રાદિની બે શ્રાવક સારસંભાળ ન રાખે તો એનામાં શું સમ્યક્ત્વ ? અર્થાત્ એનામાં સમ્યક્ત્વ રહી શકતું નથી.

જઓ વુરાં-સુસ્સૂસ ધમ્મરાઓ, ગુરુદેવાળ સમાહિય ।

વેયાવચ્ચે નિયમો, સમ્મદિટ્ઠિસ્સ લિંગાઈ ॥૪૨॥

(યત્ ઉત્ત-શુશ્રૂષા ધર્મરાગો, ગુરુદેવાનાં સમાધૌ ।

વૈયાવૃત્ત્યે નિયમઃ સમ્યદ્દષ્ટેલ્લિંગાનિ ॥)

(૪૨) એટલા માટે તે કહ્યું છે કે ગુરુદેવાની શુશ્રૂષા (સારવાર) કરવી, ધર્મ પર અનુરાગ રાખવો, ગુરુઓની સંમતિ વધારવી, ને વેચાવત્ત્ય આદિના નિયમ પાળવા, એ સમ્યક્ દૃષ્ટિનાં ચિહ્નો છે.

સાદ્ગુણ કપ્પણિજ્ઞં, જં નવિ દિશ્નં કહિંચિ કિંચિ તર્હિ ।
 ધીરા જહુત્તકારી, સુસાવગા તં ન મુંજંતિ ॥ ૪૩ ॥
 (સાધૂનાં કલ્પનીયં યત્ , નાપિ દત્તં કહિંચિત્ કિંચિત્તર્હિ ।
 ધીરા યથોક્તકારિણઃ , સુશ્રાવકાસ્તન્ન મુજન્તે ॥)

(૪૩) આવાં ધર્મકાર્યો કરવાવાળા ધીર સુશ્રાવકો જ આહુ-
 શદ્ધિક સાધુઓને કલ્પનીય હોય તે સાધુઓને આપ્યા વિના
 કોઈ કાળે રહેતા નથી, ને તે પહેલાં પોતે કદાપિ ભોજન
 કરતા નથી.

વસહીસયનાસણમત્તપાણવત્થમેસજ્જપાયાઈ ।
 જઈ વિ ન પજ્જત્તધણો, થોવાવિ હુ થોવયં દેઈ ॥ ૪૪ ॥
 (વસતિશયનાસનમત્તપાનવત્તમેષજ્જપાત્રાણિ ।
 યદ્યપિ ન પર્યાત્તધનઃ , સ્તોકાદપિ સ્તોકકં દદ્યાત્ ॥)

(૪૪) અને જો શ્રાવક વિશેષ ધનવાન ન હોય તો પણ
 વસતિ-સ્થાન, શય્યા, આસન, આહાર-પાણી, ઔષધ, વસ્ત્ર-
 પાત્ર આદિ થોડામાંથી થોડું પણ આપે.

એગે વિસોવગં સહ્દઠો, તિસુ ઠાણેસુ દેઈ જો ।
 અહિગં વા ઝસવાઈસુ, સમ્મત્તી હોઈ નન્નહા ॥ ૪૫ ॥
 (એકં વિશોપકં શ્રાદ્ધલ્લિષુ સ્થાનેષુ દદાતિ યઃ ।
 અધિકં વોત્સવાદિષુ, સમ્યક્ત્વી ભવતિ નાન્યક્ષ ॥)

(૪૫) જે શ્રાવક પોતાના ધનનો એક વિશ્વો (અમુક
 હિસ્સો) દેવ-ગુરુ-જ્ઞાન રૂપ ત્રણ સ્થાનોમાં આપે અને આગ-
 યાત્રી ગાથામાં કહેવાતા ઉત્સવકદિમાં અધિક પણ આપે તે
 સમ્યક્ત્વી સમજાવે, નહીં તો સમ્યક્ત્વી ન બની શકે.

અંગહાણં તુ જમ્મો ય, નામકરણમુંડળે ।
 પુત્તાઈસુ વિવાહો ય, હવંતિ ઉસ્સવા ઇમે ॥ ૪૬ ॥

(અગ્રાધાનં સીમન્તોન્નયનં તુ જન્મં ચ, નામકરણં મુળ્દનમ્ ।
પુત્રાદીનાં વિવાહશ્ચ, ભવન્તિ ઉત્સવા इमे ॥)

(૪૬) પુત્રાદિનાં સીમંતકર્મ, જન્મ, નામકરણ, મૂંડન,
અને વિવાહ—એ ઉત્સવ સ્થાન મનાય છે.

ઉત્સર્ગેણાસનાર્શિણિ, કલ્પણિજ્ઞાણિ જ્ઞાણિ ઉ ।
આહાકર્માદિદોષેણ, જ્ઞાણિ ચત્તાણિ દૂરઓ ॥ ૪૭ ॥
દાયવ્વાણિ જર્હણં તુ, જેણ બુત્તં જિનાગમે ।
પિંડં સેજ્ઞં ચ વત્થં ચ, પત્તં સિજ્જંભવેણ ઉ ॥ ૪૮ ॥ જુમ્મં ॥
(ઉત્સર્ગેણાશનાદીનિ, કલ્પનીયાનિ યાનિ તુ ।
આધાકર્માદિદોષેણ, યાનિ ત્યક્તાનિ દૂરતઃ ॥)
(દાતવ્યાનિ યતીનાં તુ, યેન પ્રોક્તં જિનાગમે ।
પિણ્ડઃ શય્યા ચ વસ્ત્રં ચ, પાત્રં શય્યમ્ભવેન તુ ॥ યુગ્મમ્ ॥)

(૪૭) ઉત્સર્ગથી જે અશન, પાન આદિ સાધુને કલ્પનીય
હોય; અને જે આધાકર્માદિ દોષો વડે દૂરથી જ સહંતર રહિત
હોય.

(૪૮) તેવા અશનાદિ યતિઓને આપવા જોઈએ; કારણ
જિનાગમ દશવૈકાલિકમાં આશ્ચર્ય શ્રી શય્યંભવસૂરિએ પિંડ,
શય્યા, વસ્ત્ર અને પાત્ર તેવા જ શુદ્ધમાન લેવા દર્શાવેલ છે.

एवं सुबहुधा सुत्तं, बुत्तमस्मि जहद्विम् ।
तहाववायओ ववि, नाणासुओसु- दंसियं ॥ ४९ ॥
(एवं सुबहुधा सूत्रे, प्रोक्तमस्ति यथास्थितम् ।
तथाऽपवादस्तथापि, नानासूत्रेषु दर्शितम् ॥)

(૪૯) આ પ્રકારે સૂત્રમાં યથાસ્થિત ઉત્સર્ગમાર્ગ અનેક
પ્રકારે કહેલ છે; તેમજ અપવાદ માર્ગ પણ વિવિધ પ્રકારે
સૂત્રોમાં દર્શાવેલ છે.

અચ્છતિયાવવાપણં, કિંપિ કત્યદ્ જંપિયં ।

ગીયત્થો તાદિસં પપ્પ, કારણં તં કરેદ્ ય ॥ ૫૦ ॥

(આત્યન્તિકાપવાદેન, કિમપિ કુત્રચિજ્જલ્પિતમ્ ।

ગીતાર્થસ્તાદૃશં પ્રાપ્ય, કારણં તત્કરોતિ ચ ॥)

(૫૦) કોઈ કોઈ સ્થળે આત્યંતિક અપવાદ વિષે પણ કંઈક કહેલ હોય છે—જેને એવા જ ખાસ કારણ ઉપસ્થિત થતાં ગીતાર્થ આચરે છે.

તં કરેતો તહા સો વિ, મગ્ગિજ્જા નો ભવણ્ણવે ।

एसा आणा जिणाणं तु, तं कुणतो तमुत्तरे ॥ ૫૧ ॥

(તં કુર્વસ્તથા સોઽપિ, મજ્જેન્ન ભવાર્ણવે ।

एषाऽऽज्ञा जिनानां तु, तं कुर्वस्तमुत्तीर्यात् ॥)

(૫૧) તે ગીતાર્થ આ અપવાદને આચરતાં છતાં ભવ-સાગરમાં પણ ખૂડતો નથી, ઉદ્દત્ આ (અપવાદમાર્ગ) જિને-શ્વરેની આજ્ઞા છે એટલે તે અપવાદને આચરતો છતો તે સંસાર-સાગરને પાર કરી બાંધે છે, તરી બાંધે છે.

जओ भणियमिणं सुतो ।

(यतो भणितमिदं-स्थानाङ्गसूत्रे पत्र ११०)-

संथरणमि असुद्धं, दुण्हवि गिण्हत दितयाणइहियं ।

आउरदिट्ठेणं, तं चेव हियमसंथरणे ॥ ૫૨ ॥

(સંસ્તરણેઽશુદ્ધં, દ્વયોરપિ ગૃહ્ણતો દદતોઽહિતમ્ ।

आतुरदृष्टान्तेन, तदेव हितमसंस्तरणे ॥)

(૫૨) એટલા માટે સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—સુખપૂર્વક નિર્વાહ થતો હોય છતાં જો અશુદ્ધ લે છે, કે દે છે, તે બન્નેનું અહિત થાય છે; અને રોગીના ઉદાહરણથી નિર્વાહ ન થતો હોય ને અશુદ્ધ લે કે દે તે બન્નેનું હિત થાય છે.

ન ય કિંપિ અણુભાયં, પડિસિદ્ધં વાપિ જિનવરિદેહિ ।
 एसा तेसि आणा, 'कज्जे सच्चेण होयव्वं' ॥૧૩॥
 (ન ચ કિમપ્યનુજ્ઞાતં, પ્રતિષિદ્ધં વાપિ જિનવરેન્દ્રેઃ ।
 एषा तेषामाज्ञा, 'कार्ये सत्येन भवितव्यम्' ॥)

(૫૩) શ્રી તીર્થ કર લગવાને એકાન્ત રૂપે ન તો કોઈ કાર્યને અનુભવિ (આજ્ઞા) આપી છે, કે ન તો કોઈ કાર્યને નિષેધ પણ કર્યો છે. એમની તો આજ્ઞા છે કે “કાર્ય” કરે ત. સત્યભાવ સહિત થવાં જોઈએ.”

मा कुणउ जइ तिगिच्छं, अहियासेऊ णु जइ तरइ सम्मं ।
 अहियासितस्स पुण्णे, जइ से जोगा न हायंति ॥૧४॥
 (મા કસેતુ યતિશ્ચિકિત્સાં, અધ્યાસયિતું નુ યદિ તરતિ-
 शक्नोति-सम्यक् ।
 અધ્યાસયતઃ પુનર્યદિ તસ્ય યોગા ન હીયન્તે ॥)

(૫૪) યદિ બરાબર સહુ કરીને રહી શકે તેમ હો તો ચિકિત્સા ન કરો, -જો કછીને શાંતિપૂર્વક સહન કરતાં મન, વચન અને કાયાના યોગો નહ ન થતા હોય તો.

कन्तार-रोह-मद्भाण-ओमगेलन्नमाइकज्जेसु ।
 सव्वायरेण जयणाप, कुणइ जं साहु करणिज्जं ॥१५॥
 (કાન્તારોઘમધ્વન્યવમગ્ધાન્યાદિ કાર્યેષુ ।
 सर्वादरेण यतनया, कसेति यत्साधु करणीयम् ॥)

(૫૫) અમે તેવી અવસ્થા અટકીને પાર કરીએ તથા પરચકાદિના રોધ પ્રસંગે એવં વિકટ માર્ગમાં કે બાહ્ય વા અંતઃક્રિયાની સેવાદિ કાર્યોના પ્રસંગે બે કાર્ય સાધીને કરવા જોઈ હોય તેને સાધુ યતનાપૂર્વક કરે છે.

જાવજીવં ગુરુણો, સુદ્ધમસુદ્ધેણ વાવિ કાયવં ।
 વસહા વારસ વાસા, અદ્વારસ મિક્ષુણો માસા ॥૫૬॥
 (યાવજીવં ગુરોઃ, શુદ્ધાશુદ્ધેન કર્તવ્યમ ।
 વૃષમા દ્વાવશ વર્ષાણિ, અષ્ટાદશ મિક્ષોર્માસાન્ ॥)

(૫૬) જીવનપર્યંત ગુરુની રક્ષા પરિસ્થિતિ અનુસાર
 શુદ્ધ વા અશુદ્ધ આહારાદિ વડે પૃષ્ઠ કરવી જ નોઈએ;
 તેમજ વૃષભસ્થાનીય વડીલોની ખાર વર્ષ સુધી, ને બિયુ
 સામાન્ય સાધુની અઠાર માસ સુધી રક્ષા-સેવા કરવી.

અસિવે ઓમોયરિપ, રાયપડદે મપ ય ગેલલ્લે ।
 યમમદ્ધકારણેહિ, અદ્ધાકમ્પાઈ જયણાપ ॥૫૭॥
 (અસિવેઽવમોદરિકે (દુર્નિશ્ચાયિકે), રાજપ્રદિષ્ટે મયે ચ
 ગ્લાન્યે ।
 રૂપાદિકારણ-રાધાકર્માદિ(સેવનં) યતનયા ॥

(૫૭) અશિવ (રોગાદિ ઉપદ્રવ) હોય, દુઃકાળ પડયો
 હોય, રાજ પ્રદિષ્ટ થયો હોય, કે ચોર આદિનો ભય હોય,
 બિમારીની અવસ્થા હોય, ઇત્યાદિ સંજોગોમાં યત્નપૂર્વક
 આધાકર્મ આદિનું સેવન અપવાદે થાય છે.

અઓ સિદ્ધંતે વુત્તં-(યતઃ સિદ્ધાન્તે પ્રોક્તમ-)
 કાલે ચિય જયણાપ, મચ્છરરહિયાણ ઉજ્જમંતાણ ।
 અણજત્તારહિયાણં, હોઈ જઈત્તં જઈણ સયા ॥૫૮॥
 (કાલે એવ યતનયા, મત્સરરહિતાનામુદ્યમવતાનામ્ ।
 અનયાત્રારહિતાનાં, ભવતિ યતિત્વં યતીનાં સદા ॥)

(૫૮) કારણ કે સૂત્રમાં કરમાવ્યું છે કે હરહમેશ માત્સર્ય-
 રહિત, અંયમમ્ ઉદ્યમયુક્ત, લોક્યાત્રાથી રહિત એવા સાધુ-

જોની કાલની ચતના જ ચતિપણું છે, અર્થાત્ કાલાનુસાર સંય-
મને બાણવાણે સાધુ જ સાધુ છે.

સાલંબનો પડંતો વિ, અપ્પાણં દુર્ગમે વિ ધારેદ્ ।
ઇય સાલંબનેસેવી, ધારેદ્ જઈ અસદ્ભાવં ॥ ૫૯ ॥
(સાલમ્બનઃ પતતોઽપ્યાત્માનં દુર્ગમેઽપિ ધારયતિ ।
इति सालम्बनसेवी, धारयांत यद्यशठभावम् ।

(૫૯) જે સાલંબન (અપવાદ માગ સેવનાર) છે એવી
વ્યક્તિ દુર્ગમમાર્ગમાં પડતાં છતાં ય પોતાના આત્માને બચાવી
લે છે; એટલે જ સકારણ અપવાદનો આશ્રય લેનાર પણ જો
સરળ ભાવ ધારણ કરે તો પોતાની બાતને દુર્ગતિમાં જતી
બચાવી લે છે.

वृत्तं सिद्धतसुत्रेषु, गीयत्येहि वि दंसिद्यं ।
तमित्यालक्षण होइ, सुद्ध पुद्धं न सेसद्यं ॥ ६० ॥
(प्रोक्त सिद्धान्तसूत्रेषु, गीतार्थैरपि दर्शितम् ।
तदत्रालम्बनं भवति, सुद्ध पृष्टं न शेषकम् ॥)

(૬૦) જે સિદ્ધાન્ત સૂત્રોમાં કહેલ અને ગીતાર્થ આચાર્યોએ
દર્શાવેલ-આચરેલ હોય તેને જ અહિં આલંબન
અપવાદ માર્ગ કહેવાય છે, જે પ્રથમ ભલી રીતે પૂછી, સારી
રીતે સમજેલ હોય છે, અન્ય નહીં.

साहम्मियाण जो द्वयं, लेइ नो दाउमिच्छइ ।
संते विरो सगेहे वि, होज्जा ? किं तस्स दंसणं ॥ ६१ ॥
(साधर्मिकाणां यो द्वयं, लाति नो दातुमिच्छति ।
सति विस्ते सगेहेऽपि, भवेत् ? किं तस्य दर्शनम् ॥

(૬૧) જે સાધર્મીઓનું દ્રવ્ય લઈ લે છે, અને પોતાના ઘરમાં ધન હોવા છતાં પાછો આપવા આહુતો નથી, તેને શું સમ્યક્ત્વ હોવું શક્ય છે ? અર્થાત્ નથી.

સયં ચ લિહિયં દિન્નં, જાણંતો વિ હુ જંપઈ ।
મયા ન લિહિયં દિન્નં, નો જાણામિત્તિ મર્ગિઓ ॥ ૬૨ ॥
(સ્વયં ચ લિખિતં દત્તં, જાનન્નાપિ સ્વલુ જલ્પતિ ।
મયા ન લિખિતં દત્તં, નો જાનામીતિ માર્ગિતઃ ॥)

(૬૨) પોતે જાતે લખી આપ્યું હોય અને સાધર્મીએ આપેલ છે, તે તે જાણતો છતો માંગવા જતાં કહે કે ન તો મેં લખ્યું છે, કે ન તો મને તમોએ આપેલ છે; હું તો કંઈ જાણતો જ નથી;

પદ્મસ્ત્રં સો મુસાવાઈ, લોપ વિ અપ્પમાવણં ।
કુણંતો છિદઈ મૂલા, સો દંસણમહદ્દમં ॥ ૬૩ ॥
(પ્રત્યક્ષં સ મૃષાવાદી, લોકેઽપ્યપ્રમાવનામ ।
કુર્વશ્ચેદયતિ મૂલાત્, સ દર્શનમહદ્દમ્ ॥)

(૬૩) તે પ્રત્યક્ષ મૃષાલાપી છે. લોકોમાં પણ અપ્રભાવના નિહા પ્રસારે છે તે સમ્યક્ત્વ રૂપ મહાન વૃક્ષને મૂળમાંથી જ છેદી રહ્યો છે.

સમં સાહમ્મિપ્પણાવિ, રાડલં દેડલં કરે ।
હીલણં ધરણં જુજ્ઞં, સોવિ હુ નાસઈ દંસણં ॥ ૬૪ ॥
(સમં સાધર્મિકેણાપિ, રાજકુલં દેવકુલં (દિવ્યં) કુર્યાત્ ।
હીલનં ધરણં યુદ્ધં, સોઽપિ સ્વલુ નાશયતિ દર્શનમ ॥)

(૬૪) જે સાધર્મિકની સાથે પણ રાજદરબાર કરે છે, દેવકુલ (દેવના સમ ખવરાવવા યા ધીજ કરાવવી વિગેરે કરે

છે,) હેલણા તિસ્કાર કરે છે, તેને ખારણે ખેસી લાંબણ કરે છે, અથડો કરે છે, એ પોતાના સમ્યક્ત્વનો નિશ્ચિત નાશ કરે છે.

સાહુ વા સાવગા વાવિ, સાહુળી સાવિયાહ વા ।

વાહિણ્યાયા વિ જે સંતિ, ગુરુધર્મમદુમસ્સ તે ॥ ૬૫ ॥

પાલણિજ્ઞા પયત્તેણ, વત્થપાણાસણાહણા ।

સાયરં સો ન તેર્મિં તુ, કરિજ્ઞા સમુવેહણં ॥ ૬૬ ॥ જુમ્મં ॥

(સાધુર્વા શ્રાવિકા વાઽપિ, સાધ્વી શ્રાવિકેતિ વા ।

વૃત્તિપ્રાયઽપિ યે સન્તિ, ગુરુધર્મદ્રુમસ્ય તે ॥)

(પાલનીયાઃ પ્રયત્નેન, વત્થપાનાશનાદિના ।

સાદરં સ ન તેષાં તુ, કુર્યાત્સમુપેક્ષણમ્ ॥ યુગ્મમ્ ॥)

(૬૫) જે સાધુ કે શ્રાવક અથવા સાધ્વી અને શ્રાવિકાઓ, તે મહાન ધર્મરૂપી છોડની રક્ષા કરવાવાળી વાડરૂપ છે,

(૬૬) તે બધા વસ્ત્ર, ખાન, પાન આદિથી આદરપૂર્વક પાલન કરવા યોગ્ય છે. એટલે એમની ઉપેક્ષા કદાપિ કરવી ન બેધએ.

જહ સો વિ નિર્ગુણો નાહં, સમર્પે વિ નિંદહ ।

સા વાહી ઉક્ખયા તેણ, સંતિ ધર્મદુરક્ખગા ॥ ૬૭ ॥

(યદિ સોઽપિ નિર્ગુણો જ્ઞાત્વા, સ્વમત્યા વિનિન્દતિ ।

સા વૃત્તિરક્ષતા તેન, સતી ધર્મદુરક્ષિકા ॥

(૬૭) અને કદાચ એને નિર્ગુણ બાણીને પણ સ્વચ્છંદ-તાથી નિંદા કરે છે, તો એણે એ ધર્મવૃક્ષની રક્ષા કરવાવાળી વાડને જ ઉપેક્ષી નાખી છે એમ માનજો.

આળાવિ તેણ સા ભગ્ના, ગુરુનો સોઝલકારિગી ।
 મિચ્છદિદ્દી તઓ સો વિ, લઢ્ઢું તલ્લખનાવલિ ॥૬૮॥
 (આજ્ઞાપિ તેન સા ભગ્ના, ગુરોઃ સૌલ્યકારિગી ।
 મિથ્યાદૃષ્ટી તતઃ સોઽપિ, લઢ્ઢ્વા તલ્લક્ષણાવલીમ ॥)

(૬૮) અને મિથ્યાદૃષ્ટિપણાનાં લક્ષણો-આચરણો પ્રાપ્ત કરીને તેણે પરમ સુખ આપનારી ગુરુ મહારાજની આજ્ઞાને પણ ખડિત કરી નાખી છે, એટલે તે પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.

જોઈ નિઘ્વુડ જં તુ, જાયં ફલમણુતરં ।
 ગુરુધર્મદ્રુમાહિંતો, તેણ તં પિ હુ હારિયં ॥૬૯॥
 (જનયતિ નિર્વૃત્તિ યત્તુ, જાતં ફલમણુતરમ્ ।
 ગુરુધર્મદ્રુમાત્, તેન તદપિ સ્વલુ હારિતમ્ ॥)

(૬૯) જે નિર્વૃત્તિ (પરમ શાંતિ)ને ઉત્પન્ન કરે છે, ને જે ધર્મરૂપ મહાવૃક્ષથી ભૂતકાળમાં અનેક જીવોને અનુત્તર ફલ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત થયો છે. તે પણ એણે બાણીબૂઝીને ફેંકી દીધું છે.

ચોયણં પિ હુ સો દેહ, જો દાડં જાગદ તયં ।
 પરસ્સ વયણં સોચ્છા, જો રોસેણ ન જિપ્પઈ ॥૭૦॥
 (નોદનમપિ સ્વલુ સ દદાતિ, યો દાતું જાનાતિ તક્ત્ ।
 પરદુર્વચન શ્રુત્વા, યો રોપેણ ન જીયતે ॥)

(૭૦) એજ મહાપુરુષ ખીજાને ધર્મમાં પ્રેરણા કરી શકે છે કે જે પ્રેરણા કરવાનું બાણ છે અને અન્યના દુર્વચનો સાંભળી જેને રોષ સ્પર્શતો નથી.

નાહંકારં કરેહિત્તિ, માયામોસવિવજ્જિઓ ।
 સવ્વજીવહિયં ચિત્તે, જસ્સડિત્થિ સુવિવેયઓ ॥૭૧॥

(નાહકાર કરોતીતિ, માયામોષવિવર્જિતઃ ।
સર્વજીવહિતં ચિત્તે, યસ્યાસ્તિ સુવિવેકતઃ ॥)

(૭૧) જેના ચિત્તમાં સર્વજીવોનું હિત વિવેકપૂર્વક વસ્યું છે, એવી માયામૃષાથી રહિત વ્યક્તિ કદીય અહંકાર કરતી નથી.

જા કાવે ગુરુણો આણા, શુદ્ધસદ્ગુણસાહિગા ।
કહિયા હિયાય સમ્મં, કાયવ્વા વિહિના ય સા ॥૭૨॥
(યા કાઽપિ ગુરોરાજ્ઞા, શુદ્ધસદ્ગુણસાધિકા ।
કથિતા હિતાય સમ્યક્, કર્તવ્યા વિધિના ચ સા ॥)

(૭૨) શુદ્ધ સદ્ગુણને સાધનાવાળી ગુરુ-મહારાજની જે કાંઈ આજ્ઞા હતી, તે જગતના જીવોના હિતને માટે કહી છે. હિતૈષીઓએ એનું વિધિપૂર્વક પાલન કરવું જોઈએ.

સંક્ષેપેણ મિહુત્તામાગમમયં ગીયત્યસત્યોચિયં,
કીરંતં ગુણહેતુનિવ્વુહકરં ભવ્યાણ સન્વેસિ જં ।
સાદ્ગુણં સમણીગણસ્સ ય સયા સદ્દાણ સદ્દીણ ય,
સિદ્ધસ્વત્યં જિણચંદસુરિપયવી સસાહગં સન્વહા ॥૭૩॥
(સંક્ષેપેણેહોકમાગમમયં ગીતાર્યસાર્થોચિતં,
કુર્વદ્ ગુણહેતું નિર્વૃત્તિકરં ભવ્યાનાં સર્વેષાં યત્ ।
સાધૂનાં શ્રમણીગણસ્ય ચ સદા શ્રાદ્ધાનાં શ્રાદ્ધીનાં ચ,
શિક્ષાર્થં જિનચન્દ્રસુરિપદવીસંસાધકં સર્વથા ॥)

(૭૩) અત્રે જે વિષય આગમ સંમત છે, અને ગીતા-ર્થોના સિદ્ધાન્તને અનુકૂલ છે, અને આચરણ કરતાં શુદ્ધ દ્વારણને પ્રકટાવનાર છે, તમામ ભવ્યાત્માઓની નિર્વૃત્તિ (મોક્ષ પ્રાપ્તિ) કરનાર છે, અને સર્વથા પ્રકારે શ્રી જિનચન્દ્રસૂરિ

(તીર્થ કર અને આચાર્ય) પદને સાધનાર છે તે વિષયને સાધુ સાધવીઓના સમુદાયને તેમજ શ્રાવક શ્રાવિકાઓના સમૂહને શિક્ષા નિમિત્તે અહિં સંક્ષિપ્તમાં કહેલ છે. આમાં “જિન-ચંદ્ર સૂરિ” એ પદથી કર્તાએ પોતાના નામનું પણ સૂચન કર્યું છે.

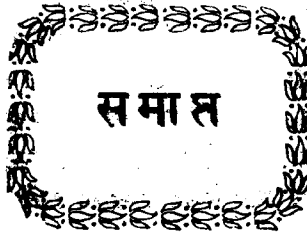
પયં જિણદત્તાણં, કરેહ જો કારવેહ મજ્ઞેહ ।

સો સવ્વદુહાણ લહું, જલંજલિં દેહ સિવમેહ ॥૭૪॥

(પતાં જિનદત્તાણાં, કરોતિ યઃ કારયતિ માનયતિ ।

સ સર્વદુઃખેભ્યો લઘુ, જલાજલિં દદાતિ શિવમેતિ ॥)

(૭૪) આ પ્રમાણે જિન ભગવાને આપેલી (અને શ્રી જિનદત્તસૂરિ ગુરુદેવની) આજ્ઞાને જે આચરે છે, અન્ય પાસે એનું આચરણ કરાવે છે, તેમ માને છે, તે તમામ દુઃખોને ઝટપટ દૂગાવી દે છે, ને મોક્ષને પામે છે.

મુ ૬ ક : વસંતલાલ રામલાલ શાહે ‘પ્રમતિ’ મુદ્રણાલય સુરત-માંથી પાના ૪૩ થી ૬૬ સુધી છાપ્યાં છે.

પ્રકાશક : મુંબઈ, પાંચધૂની મહાવીર સ્વામી દેરાસરે ફેસ્ટ નિર્મિત મંડોલર ખરતર ગચ્છ ઉપાશ્રય જ્ઞાન ખોતોના પ્રવચનો સહ અંબેરચંદ કેશરીચંદ ગવેશી.

